

TERCÜME

Sayı 33

19 Eylül 1945

Cilt : 6

TERCÜMELER

Dostluk
Phèdre (Birinci perde)
Göthe ile konuşmalar
Nekahet halinde hasta
Deniz Mezarlığı
Seçme düşünceler
Pinti Şövalye
İki konuşma

CICERO
RACINE
J. P. ECKERMANN
Cb. LAMB
PAUL VALÉRY
J.-J. ROUSSEAU
PUŞKİN
LEOPARDI

TÜSTAV

İNCELEMELER

TEGEA'LI ANYTE (Dr. Suat SİNANOĞLU) — FELSEFE SÖZLÜĞÜ
TERCÜMESİ ÜZERİNE BİR TENKİDE CEVAP (Lütfi AY) — ÜÇ GRAZIELLA
TERCÜMESİ (Sami GÜVEN) — YABANCI DİLLERDEKİ DERGİLER (Erol GÜNEY)

Millî Eğitim Bakan-
lığı tarafından iki
ayda bir çıkarılır

Sayısı: 40 kuruş
Abonesi: 240 kuruş

Millî Eğitim Bakanlığı Tarafından Cumhuriyetin XXI. Yıldönümünde
Yayımlanan 105 Cilt Klâsik ve Modern Eser

BABİL KLÂSİĞİ

Muzaffer Ramazanoğlu *GİLGAMEŞ DESTANI*

ÇİN KLÂSİKLERİ

Dr. W. Eberhard - H. Boratav. *ÇİN HİKÂYELERİ*
ŞARK - İSLÂM KLÂSİKLERİ

CAMÎ Abdülvehhab Tarzi. *SALÂMAN'LA ABSAL*
HAFİZ Abdülbaki Gölpınarlı. *HAFİZ DİVANI*
FERİDEDDİN-İ ATTAR Abdülbaki Gölpınarlı. *MANTIK AL-TAYR I.*
MEVLÂNÂ Veled İzbudak (Abdülbaki Gölpınarlı'nın şerhleriyle). *MESNEVİ IV.*
ŞEBÜSTERİ Abdülbaki Gölpınarlı. *GÜLŞENİ RAZ*

ESKİ TÜRKÇE METİNLER

KEYKÂVUS - MERCİMEK AHMET Orhan Şaik Gökyay. *KABUSNAME*

YUNAN KLÂSİKLERİ

ARİSTO Niyazi Berkes. *POLİTİKA I - III.*
EFLÂTUN Suat Baydur *KRATYLOS*
EFLÂTUN İrfan Şahinbaş *MENEKSENOS*
EFLÂTUN Dr. Behice Boran-Mehmet Karasan *DEVLET ADAMI*
EFLÂTUN Prof. G. Rohde idaresinde Azra Erhat *DEVLET III.*
EURİPİDES Sabahattin Eyüboğlu *BAKKHALAR*
KSENOFON Hayrullah Örs *ANABASİS*
LUKİANOS Nurullah Ataç *SEÇME YAZILAR I.*
LUKİANOS Nurullah Ataç *SEÇME YAZILAR II.*

LATİN KLÂSİKLERİ

PLAUTUS Nurullah Ataç *ÇİFT BAKKHİS'LER*
TACİTUS Hâmit Dereî *GERMANIA*

ALMAN KLÂSİKLERİ

G. BÜCHNER Pertev N. Boratav *DANTON'UN ÖLÜMÜ*
E. ESCHENBACH Burhan Arpad *KÖYÜN ÇOCUĞU I.*
GOETHE Recai Bilgin *HERMANN'LA DOROTHEA*
J. ve W. GRİMM Kemal Kaya *MASALLAR II.*
F. HEBBEL S. Ali *GYGES VE YÜZÜĞÜ*
HÖLDERLİN Bekir Sıtkı Baykal *HYPERİON II.*
LESSİNG Dr. Necip Üçok *DEFİNE*
H. VON KLEİST Melâhat Togar *MICHAEL KOHLHAAS*
L. VON RANKE Melâhat Özgü *BÜYÜK DEVLETLER*
SCHİLLER Recai Bilgin *MARIA STUART*
THEODOR STORM Sevim San *ÜNİVERSİTEDE*

T E R C Ü M E

Sayı : 33

19 Eylül 1945

Cilt : 6

DOSTLUK

Cicero'nun felsefi eserlerinden biri olan «Laelius» veya «De Amicitia», C. Laelius ile damatları Q. Mucius Scaevola ve C. Fannius arasından geçen bir diyalogdur. Laelius çok samimi dostu Scipio Africanus'un ölümü üzerine (İ. Ö. 129), damatlarına Scipio'nun dostluk üzerine söylediklerini anlatır: Dostluk nedir? Niçin dost olunur? Dostluğun kuralları nelerdir? Dostlukta erdeme verilecek değer.

Cicero'nun diyalogu için seçtiği şahıs, Stoa felsefenin yakından tanıyan bir kişi, her şeyden önce de, hayattan aldığı tecrübelerle olgunlaşmış, pratik bir Roma devlet adamıdır. Bu yüzden kitabında dostluk üzerinde felsefi düşüncelerle Roma siyaset hayatına karışmış yurtsever bir devlet adamının fikirleri iç içe geçmiştir. Cicero kitabını İ. Ö. 129 da yazmış ve dostu Atticus'a ithaf etmiştir.

DOSTLUK NEDİR, NİÇİN DOST OLUNUR?

VI.

Dostluk, insanların, insanlara ve tanrılara ait konularda sevgi ve bağlılık duygularıyla anlaşmasından başka bir şey değildir. Bilgelik bir yana bırakılacak olursa, ölmez tanrıların insana bundan daha iyi bir şey verdiğini sanmıyorum. Kimi zenginliği, kimi tam sıhhati, kimi nüfuzu, kimi yüksek mevkileri, bir çokları da zevki, safayı tercih eder. Bu sonuncusu hayvanlara yaraşır; ötekiler de geçici, şüphelidir, bizim kararlarımızdan çok kadehin cilvesine bağlıdır. Katıksız iyiliğin erdemde bulunduğu inananların yerden göğe kadar hakkı var; zira dostluğu hem doğuran hem devam ettiren erdemdir, erdemsiz dostluk hiç bir şekilde olamaz. 21. Şimdi dilimizde ve günlük hayatta erdem kelimesine verilen anlamı açıklayalım: Bir çok bilginler gibi onu parlak kelimelere göre değerlendirmeyelim, iyi denilen insanlara, Paulus, Cato, Galus, Scipio, Philus'lara biz de iyi diyelim. Onların iyiliği her günkü hayat için yeter; hiç bir yerde hiç bir zaman bulunmayan insanları bir tarafa bırakalım. 22. Bu türlü insanların dostluğundan elde edilecek faydalar o kadar büyüktür ki, sayılmakla bitmez. Evvelâ, Ennius'un dediği gibi dostluğun karşılıklı sevgisinde dinlenmeden geçirilen hayat, hayat mıdır? Karşında kendinle konuşuyormuş gibi her şeyi söylemeğe cesaret edebileceğin birini bulmaktan daha tatlı ne var?

İyi günlerinde seninle aynı derecede sevinecek biri olmasaydı, saadetinin ne faydası olurdu? Kara günlerinde senden daha çok müteessir olacak bir dostun olmasaydı, onlara katlanmak ne güç olurdu! Nihayet peşinde koştuğun başka menfaatler umumiyetle bir tek işe yarar: zenginlik sarfetmek imkânını verir; nüfuz, itibar; mevki, övülme; zevkler neşe getirir; sıhhat acıdan kurtarır ve örgenlerini istediğin gibi kullanmana yardım eder. Dostlukta bir çok nimet bir aradadır, gözlerini nereye çevirsen, onu orada hazır bulursun, hiç bir zaman yersiz ve can sıkıcı değildir; bunun için derler ki, bir çok yerlerde sudan fazla dosta muhtacız. Ama burada halk arasındaki üstünkörü dostluktan değil — bunun bile kendine göre zevk ve faydaları vardır — pek az kişi arasındaki o gerçek ve mükemmel dostluktan bahsediyorum. Dostluk iyi günleri daha çok aydınlatır, felâketleri paylaşarak dağıtır, hafifletir.

VII.

23. Dostluğun çok ve büyük faydaları olmakla beraber, bir tanesi ötekilere üstündür: dostluk gelecek için parlak bir ümit ışığıdır; ruhu zaafa, cesaretsizliğe sürüklenmekten kurtarır. Zira gerçek dosta bakan insan, sanki onda kendi örneğini görür. Onun için uzaktaki dostlar yakınlaşır, fakirler zengin olur, zayıflar kuvvetli; hattâ — söylemesi güç — ölümler canlanır. Dostların şerefi, hatırası, hasreti o derece onlarla beraberdir; bu yüzden onların ölümü mutlu, ötekilerin hayatı övülmeye değer sayılır. Tabiatın sevgi bağları kaldırılırsa, hiç bir ev, hiç bir şehir ayakta duramayacak, ziraat bile yapılamıyacaktır. Bu kadarı yetmezse, dostluğun, anlaşmanın kuvveti, fikir ayrılıklarından ve anlaşmazlıklardan kestirilebilir. Hangi kuvvetli aile, hangi sağlam devlet vardır ki, kin ve nifaklarla temelden sarsılmasın? Bundan dostlukta ne büyük nimetler olduğunu anlıyabilirsin. 24. Derler ki Agrigentum'lu bir bilge, tanrıların ilhamıyla yazdığı yunanca şiirlerinde, bütün dünyada, kâinatta duran veya hareket eden her şeyin dostlukla birleştiğini ve anlaşmazlıkla ayrıldığını bildirir. Bu da bütün ölümlülerin düşündüğü, kabul ettiği bir fikirdir. Çünkü tehlikeye atılarak veya tehlikeyi paylaşarak dostuna yardım eden kimsenin hareketini göklere çıkarmıyacak insan var mı? Az önce misafirim ve dostum M. Pacuvius'un yeni piyesi oynanırken, bütün tiyatrodan ne çok takdir sesleri yükselmişti! Kral hangisinin Orestes olduğunu bilmediğinden, Pylades onun yerine kendini feda etmek için, Orestes olduğunu söylüyor, Orestes de aslında olduğu gibi, «Orestes benim» diye ısrar ediyordu. Seyirciler, ayakta, bu uydurma vakayı alkışlıyorlardı; hakikisi olsa kim bilir ne yapacaklardı? Tabiat kudretini burada kolayca ortaya koydu: insanlar, kendilerinin yapamadıkları şeyi bir başkasının yapmakta haklı olduğuna karar verdiler.

Dostluk hakkında duyduklarımı söyleyebildim sanırım. Buna eklenecek başka şeyler varsa, herhalde çok şeyler vardır, onları, isterseniz, bu konuyu inceliyenlerden sorun.

FANIUS. — Biz senden dinlemeği daha çok isterdik. Gerçi bu konuyu onlardan sordum, sözlerini de seve seve dinledim, ama senin konuşma tarzın bambaşka.

SCAEVOLA. — Eğer az önce Scipio'nun bahçelerinde devlet konusunda fikir yürütürken bulunsaydın, bunu daha kuvvetle söyliyecaktın. Laelius, Philus'un o kadar ihtimamla hazırlanmış nutkuna karşı adaletin nasıl avukatı kesildi, görmeliydin!¹

FANNIUS. — Çok doğru bir insan için doğruluğu müdafaa etmek kolay olmuştur.

SCAEVOLA. — O halde? Dostluğu büyük bir sadakat ve doğrulukla muhafaza etmesi ile ün salmış insan için dostluk üzerine söz söylemek kolay olmayacak mı?

VIII.

26. LAELIUS. — İşte buna zorbalık derler. Beni ne şekilde konuşmağa zorlamış olursanız olun, yaptığınız zorbalıktır. Ama damatlarının arzularına karşı koymak, hem de iyi bir konuda, güç olduğu kadar haksız bir iş olur:

Dostluk üzerine düşündüğüm zaman, hep şu noktayı göz önünde tutmalı derim: acaba dostluğu arttıran sebep zaaf veya ihtiyaç mıdır? Acaba karşılıklı bir yardımlaşmaya girişirken, insanların gayesi tek başlarına pek de başaramıyacakları şeyi bir başkasının yardımıyla elde etmek, sırası gelince karşılığını yapmak mıdır? Yoksa bu yardımlaşma dostluğa hastır da, dostluğun daha yüksek, daha güzel, sırf tabiattan gelen başka bir sebebi mi var? Dostluğa adını veren sevgi² insanların iyi duygularla birbirlerine bağlanmasında başlıca sebeptir. Çünkü menfaatler çok defa kendine dost süsü veren, vaziyet icabı saygı ve ilgi gösteren kimselerden bile elde edilebilir, halbuki dostlukta hiçbir şey yapmacık, yalan değildir, herşey gerçektir, seve seve yapılır. 27. Bu yüzden sanırım, dostluğu ihtiyaçtan çok, tabiat doğurur. Dostluğun doğuşunda, ondan ne menfaatler elde edilebileceği fikrinden çok, ruhların sevgiyle uyuşması var. Bu sevginin ne türlü olduğu bazı hayvanlarda bile farkedilebilir. Hayvanlar bir müddet için yavrularını, yavruları da onları o şekilde severler ki, sevgileri kolayca

¹ Cicero'nun De Republica isimli kitabını kastediyor. Orada Philus devletin haksızlık yapılmadan idare edilemeyeceğini ileri sürmüştür.

² Amor: sevgi; amare: sevmek, aynı kökten gelmektedir.

görülebilir. Bu sevgi insanlarda daha da barizdir: önce ana-baba ve evlât arasında ancak kötü bir cinayetin ortadan kaldırılabileceği bir sevgi olduğundan, sonra da, kendinde bir erdem, bir doğruluk ışığı gördüğümüzü sanarak, âdet ve ahlâkıyla uyuştığımız insanı bulunca bizde bu türlü bir sevgi uyandırdığı için. 28. Çünkü hiçbir şey bize erdemden daha yakın değildir, hiçbir şey ondan daha çok sevgimizi kazanamaz. Bunun içindir ki, erdem ve doğruluğu için hiç görmediğimiz insanları bile severiz. Kim, hiç görmediği halde, C. Fabricius'u M. Curius'u sevgiyle, iyi duygularla hatırlamaz? Tersine kim, Tarquinius Superbus, Sp. Cassius'tan Sp. Maelius'tan nefret etmez? İki komutan, Pyrrhus'la Hannibal, İtalya'da hakimiyeti ele geçirmek için bize karşı savaştilar. Birisi, doğru olduğu için, bizde büyük bir nefret uyandırmadı, ötekenden zulmettiği için, bu memleket daima nefret edecek.

IX.

29. Eğer adaletin kuvveti, bize kendini hiç görmediğimiz insanlarda, hattâ daha ileri giderek, düşmanda bile sevdirecek kadar büyükse, dost olunabilecek kimselerde erdem, iyilik sezdiğimiz zaman, ruhların harekete geçmesine ne için şaşmalı? Gerçi bu sevgi görülen iyilik, ilgi, bunlara eklenen alışkanlıkla kuvvetlenir, nihayet ruhun ilk hareketi ve sevgisi bunlarla birleşince, insanda büyük ve hayran olunacak bir sevgi tutuşur. Dostluğun zaaftan, herkesin kendinde olmıyan şeyleri bir başkasından elde etmek arzusundan ileri geldiğini söyleyenler, dostluğu ihtiyaçtan, zaaftan doğmuş farzetmekle ona çok aşağı, hiç de asil olmıyan bir doğuş vermiş olurlar. Böyle olsaydı, kendini en zayıf hisseden, dostluğa en uygun insan olurdu. Halbuki iş bambaşka olmuştur. 30. İnsanın kendine itimadı ne kadar tamsa her şeyinin yalnız kendine bağlı bulunduğuna inanacak kadar erdemle, bilgelikle doluyorsa, dost edirmekte, onun tevaccühünü kazanmakta da o kadar kendini gösterir. Peki? Africanus'un bana ihtiyacı var mıydı? Hercül hakkı için hiçbir zaman. Ben de ona muhtaç değildim. Ama ben onun erdemine hayran olarak, o da ihtimal ahlâkıma duyduğu saygıyla birbirimizi sevdik. Alışkanlık sevgimizi kuvvetlendirdi. Gerçi bu dostluktan bir çok faydalar elde ettik; ama dostluğumuz menfaat kaygusundan doğmuş değildir. 31. Başkalarını minnet altına sokmak için cömert ve iyiliksever değiliz, (çünkü iyilik faizle işletilecek bir mal değildir, bizi cömert olmağa tabiatımız zorlar), aynı şekilde, ticaret kaygusuyla değil, bütün menfaat sırf o sevgide olduğu için dostluğu aramalıdır sanıyoruz. Hayvanlar gibi herşeyi zevke bağliyanlar bu fikirden çok ayrılır,¹ buna şaşmamalı; zihinlerini bu derece aşağı ve hor görülen bir konuya verenler, hiçbir za-

¹ Epikürcülere hücum ediyor.

man yüksek, fevkalâde ve ilâhi bir konuya yükselemezler. Bu yüzden bu insanları sözlerimizin dışında bırakalım; ama biz, dürüstlük alâmeti gördüğümüz kimse için sevgi duygusunun, iyilik sevgisinin tabiatın geldiğini de anlayalım. Doğruyu arıyanlar, sevmeye başladıkları kimsenin yakınlığından, ahlâkından faydalanmak için birleşsinler, birbirlerine yaklaşsınlar, sevgileri eş olsun, yardım istemekten çok, yardıma koşmağa hazır olsunlar, aralarındaki şerefli yarışma bu olsun. Böylece dostluktan hem çok faydalar elde edilecek, hem de dostluğu zaafın değil, tabiatın yarattığı kabul edilince, ona daha ciddi, daha gerçek bir temel sağlanacaktır. Çünkü dostluğu perçinleyen menfaat olsa, menfaatin değişmesiyle dostluğun bozulması gerekirdi; ama tabiat değişmeyeceği için gerçek dostluklar ölümsüz olur. Sözlerime katacak birşeyiniz yoksa, dostluğun başlangıcı işte budur.

M. Tullius CICERO

Tercüme eden: *Türkân UZEL*

Dil ve T. - C. Fakültesi Lâtince Okutmanı

TÜSTAV

PHÈDRE

ACTE PEEMIER

SCÈNE PREMIÈRE

HIPPOLYTE, THÉRAMÈNE

HIPPOLYTE

Le dessein en est pris: je pars, cher Théràmène,
Et quitte le séjour de l'aimable Trézène.
Dans le doute mortel dont je suis agité,
Je commence à rougir de mon oisiveté.
Depuis plus de six mois éloigné de mon Père,
J'ignore le destin d'une tête si chère;
J'ignore jusqu'aux lieux qui le peuvent cacher.

THÉRAMÈNE

Et dans quels lieux, Seigneur, l'allez-vous donc chercher?
Déjà, pour satisfaire à votre juste crainte,
J'ai couru les deux mers que sépare Corinthe;
J'ai demandé Thésée aux peuples de ces bords
Où l'on voit l'Achéron se perdre chez les morts;
J'ai visité l'Elide, et laissant le Ténare,
Passé jusqu'à la mer qui vit tomber Icare.
Sur quel espoir nouveau, dans quels heureux climats
Croyez-vous découvrir la trace de ses pas?
Qui sait même, qui sait si le Roi votre père
Veut que de son absence on sache le mystère?
Et si, lorsqu'avec vous nous tremblons pour ses jours,
Tranquille, et nous cachant de nouvelles amours,
Ce héros n'attend point qu'une amante abusée...

HIPPOLYTE

Cher Théràmène, arrête, et respecte Thésée.
De ses jeunes erreurs désormais revenu,
Par un indigne obstacle il n'est point retenu;
Et fixant de ses vœux l'inconstance fatale,

PHÈDRE
BİRİNCİ PERDE

I. SAHNE

HIPPOLYTE, THÉRAMÈNE

HIPPOLYTE

Karar verdim, azizim Théramène, gidiyorum,
Güzel Trézène şehrini artık terk ediyorum.
Üzücü, öldürücü şüpheler içinde ben
Kızarmağa başladım bu avareliğimden.
Altı aydan fazladır babamdan uzaktayım.
Neler geldi başına, sevgili babacığım,
Seni saklıyan yeri nasıl bulabiliriz?

THÉRAMÈNE

Nerde bulacaksınız siz onu, Efendiniz?
Ben, yatıştırmak için haklı endişenizi,
Araştırdım Korent'i saran iki denizi
Gittim ölüm yurdunda kaybolan Achéron'a
Thésée'yi sordum bütün o diyarlar halkına;
Elidya'yı dolaştım ve geçerek Ténare'ı
Aştım o denizi ki mahvetmişti Icare'ı.
Hangi bahtlı iklimde, hangi ümidin yeni
Gölgesinde bulmayı umarsınız izini?
Belki babanız Kırıl istemiyordur, hani,
Yokluğunun sırrını kimsenin bilmesini...
Belki de biz canının korkusuyla titrerken
O, müsterih, gizleyip yeni aşkını bizden
Bekliyordur uzakta yeni bir nazlı dilber...

HIPPOLYTE

Yeter, aziz Théramène, Thésée'ye saygı göster.
Gençlik hatalarına tövbeli, unutamaz,
Yakışıksız bir engel onu artık tutamaz;
Heveslerinin meşum dönekliğini bilen

Phèdre depuis longtemps ne craint plus de rivale.
Enfin en le cherchant je suivrai mon devoir,
Et je fuirai ces lieux que je n'ose plus voir.

THÉRAMÈNE

Hé ! depuis quand, Seigneur, craignez-vous la présence
De ces paisibles lieux, si chers à votre enfance,
Et dont je vous ai vu préférer le séjour
Au tumulte pompeux d'Athènes et de la cour?
Quel péril, ou plutôt quel chagrin vous en chasse?

HIPPOLYTE

Cet heureux temps n'est plus. Tout a changé de face,
Depuis que sur ces bords les Dieux ont envoyé
La fille de Minos et de Pasiphaé.

THÉRAMÈNE

J'entends: de vos douleurs la cause m'est connue.
Phèdre ici vous chagrine, et blesse votre vue,
Dangereuse marâtre, à peine elle vous vit,
Que votre exil d'abord signala son crédit.
Mais sa haine, sur vous autrefois attachée,
Ou s'est évanouie, ou s'est bien relâchée.
Et d'ailleurs quels périls vous peut faire courir
Une femme mourante et qui cherche à mourir?
Phèdre, atteinte d'un mal qu'elle s'obstine à taire,
Lasse enfin d'elle-même et du jour qui l'éclaire
Peut-elle contre vous former quelques desseins?

HIPPOLYTE

Sa vaine inimitié n'est pas ce que je crains.
Hippolyte en partant fuit une autre ennemie:
Je fuis, je l'avouerai, cette jeune Aricie,
Reste d'un sang fatal conjuré contre nous.

THÉRAMÈNE

Quoi! vous-même, Seigneur, la persécutez-vous?
Jamais l'aimable soeur des cruels Pallantides
Trempa-t-elle aux complots de ses frères perfides?
Et devez-vous haïr ses innocents appas?

Phèdre artık çoktanberi korkmuyor bir rakipten.
Onu aramakla hem vazifeme giderim,
Hem görmekten kaçtığım burayı terkederim.

THÉRAMÈNE

Efendimiz; çocukken sevdiğiniz yerleri
Beğenmiyor musunuz? Hangi zamandan beri?
Atina'nın ve hattâ sarayın siz onu dün
Haşmetinden, sesinden tutarken daha üstün?
Ne korkusu, hangi dert sizi ayırdı ondan?

HIPPOLYTE

Herşey değişti şimdi, geçti o bahtlı zaman,
Tanrılar bu diyara yolladığından beri
Ece Pasiphaè'yle Minos'un kızı Phèdre'i

THÉRAMÈNE

Anladım: derdinizin sebebi malûm bence,
Phèdre'in burda varlığı size azap, işkence...
Tehlikeli bir üvey anne, görünce sizi
İlk işi temin etmek oldu sürülmenizi...
Amma evvelce size karşı beslenen kını
Ya silindi, yahutta kaybetti şiddetini..
Size nasıl tehlike teşkil eder esasen,
Hastalıklı bir kadın.. Bahseder hep ölümden.
Phèdre öyle inat edip açmadığı derdiyle
Bezmiş artık kendinden, bıkmış canından bile,
Öyleyken size nasıl zarar verir, anlamam..

HIPPOLYTE

O yersiz düşmanlığı değildir benim tasam.
Hippolyte ayrılırken kaçtığı başka düşman:
İtiraf edeyim ki, bize haşım bulunan
Hanedanın çocuğu Arisya'dır korktuğum..

THÉRAMÈNE

Siz de mi, Efendimiz, onu ettiniz mahkûm?
Pallas oğullarının düzenine, o şirin
Hemşiresi girdi mi hain kardeşlerinin?
Masum cazibesinde ne var nefrete değer?

HIPPOLYTE

Si je la haïssais, je ne la fuirais pas.

THÉRAMÈNE

Seigneur, m'est-il permis d'expliquer votre fuite?
 Pourriez-vous n'être plus ce superbe Hippolyte,
 Implacable ennemi des amoureuses lois
 Et d'un joug que Thésée a subi tant de fois?
 Vénus, par votre orgueil si longtemps méprisée,
 Voudrait-elle à la fin justifier Thésée?
 Et vous mettant au rang du reste des mortels,
 Vous a-t-elle forcé d'encenser ses autels?
 Aimerez-vous, Seigneur?

HIPPOLYTE

Ami, qu'oses-tu dire?

Toi, qui connais mon coeur depuis que je respire,
 Des sentiments d'un coeur si fier, si dédaigneux,
 Veux-tu me demander le désaveu honteux?
 C'est peu qu'avec son lait une mère amazone
 M'ait fait sucer encor cet orgueil qui t'étonne;
 Dans un âge plus mûr moi-même parvenu,
 Je me suis applaudi quand je me suis connu.
 Attaché près de moi par un zèle sincère,
 Tu me contais alors l'histoire de mon père.
 Tu sais combien mon âme, attentive à ta voix,
 S'échauffait aux récits de ses nobles exploits,
 Quand tu me dépeignais ce héros intrépide
 Consolant les mortels de l'absence d'Alcide,
 Les monstres étouffés et les brigands punis,
 Procuste, Cercyon, et Scirron, et Sinnis,
 Et les os dispersés du géant d'Epidaure,
 Et la Crète fumant du sang du Minotaure.
 Mais quand tu récitais des faits moins glorieux,
 Sa foi partout offerte et reçue en cent lieux;
 Hélène à ses parents dans Sparte dérobée;
 Salamine témoin des pleurs de Péribée;
 Tant d'autres, dont les noms lui sont même échappés,
 Trop crédules esprits que sa flamme a trompés:

HIPPOLYTE

Ondan uzaklaşmazdım nefret etseydim eğer..

THÉRAMÈNE

Anlamadım Efendim, ayrılışa sepep ne?
Yoksa Thésée'nin bile, hem kaç defa, kalbine
Hükmeden sevdaların hasmı bildiğim eski
Mağrur Prens Hippolyte karşımda değilmi ki?
Gururunuz Venus'u hakir görürken, şimdi
Thésée'ye ettiğine hak verdirecek miydi?
Öteki fanilerin safına katıp sizi,
İstedi mi mabede sizin de girmenizi?
Sevdiniz mi Efendim?

HIPPOLYTE

Dostum, neler diyorsun!

Doğduğumdan beri sen kalbimi biliyorsun,
Böyle mağrur, minnetsiz bir gönüldeki hissini
Utançla inkârını hiç benden ister misin?
Amazon bir annenin verdiği sütte varmış,
O pek şaşıtığın gurur ondan bana akarmış.
Daha olgun bir yaşa ulaşınca sonradan
Öğrendim de kendimi alkışladım durmadan.
Bana içten hislerle tâ gönülden bağlanan
Sen babamın ömrünü anlatırdın o zaman.
Bilirsin, ruhum nasıl bağlanıp da sesine,
Kapılırdı babamın mertlik hikâyesine,
Anlatırdın ne büyük kahraman olduğunu,
Kimseye duyurmamış Alcide'in yokluğunu,
Ejderleri öldürmüş, sindirmiş haydutları:
Sinnis'le Scirron'ları, Cercyon, Procuste'ları..
Dağılmış Épidaure'da Dev'in kemikleri de,
Minotaure'un kanı hep yayılmıştı Girid'e.
Fakat daha az ünlü vakalar da anlattın:
İtimadını salmış herkese uzak, yakın;
Hélène'i Isparta'da kaçırmış yuvasından
Salamine Péribée'nin yanmış ağlamasından
Daha birçokları var, adlarını unutmuş,
Alevi bu pek masum gönülleri avutmuş,
Ariane kayalara derdini anlatırmış

Ariane aux rochers contant ses injustices,
 Phèdre enlevée enfin sous de meilleurs auspices;
 Tu sais comme, à regret écoutant ce discours,
 Je te pressais souvent d'en abrégier le cours,
 Heureux si j'avais pu ravir à la mémoire
 Cette indigne moitié d'une si belle histoire!
 Et moi-même, à mon tour, je me verrais lié?
 Et les Dieux jusqu'à-là m'auraient humilié?
 Dans mes lâches soupirs d'autant plus méprisables,
 Qu'un long amas d'honneurs rend Thésée excusable,
 Qu'aucuns monstres par moi domptés jusqu'aujourd'hui
 Ne m'ont acquis le droit de faillir comme lui.
 Quand même ma fierté pourrait s'être adoucie,
 Aurais-je pour vainqueur dû choisir Aricie?
 Ne souviendrait-il plus à mes sens égarés
 De l'obstacle éternel qui nous a séparés?
 Mon père la réprouve; et par des lois sévères
 Il défend de donner des neveux à ses frères:
 D'une tige coupable il craint un rejeton;
 Il veut avec leur sœur ensevelir leur nom,
 Et que jusqu'au tombeau soumise à sa tutelle,
 Jamais les feux d'hymen ne s'allument pour elle,
 Dois-je épouser ses droits contre un père irrité?
 Donnerai-je l'exemple à la témérité?
 Et dans un fol amour ma jeunesse embarquée...

THERAMÈNE

Ah! Seigneur, si votre heure est une fois marquée,
 Le ciel de nos raisons ne sait point s'informer.
 Thésée ouvre vos yeux en voulant les fermer;
 Et sa haine, irritant une flamme rebelle,
 Prête à son ennemie une grâce nouvelle.
 Enfin d'un chaste amour pourquoi vous effrayer?
 S'il a quelque douceur, n'osez-vous l'essayer?
 En croirez-vous toujours un farouche scrupule?
 Craint-on de s'égarer sur les traces d'Hercule?
 Quels courages Vénus n'a-t-elle point domptés?
 Vous-même, où seriez-vous, vous qui la combattez,
 Si toujours Antiope à ses lois opposée,

Nihayet daha bahtlı Phédre'i almış, kaçırmış,
 Bilirsin, istemiye istemiye dinlerken
 Bitirmeni dilerdim bunları daha erken,
 Unutturabilirsem ne bahtiyar olurum.
 Böyle güzel bir ömre bunu leke bulurdum.
 Kendimi mi tutulmuş görecektim ben şimdi?
 Tanrılar bu kadar mı beni düşürecek?
 Yeridir bir yığın şan Thésée'nin özrü dense,
 Öldürmedim bir ejder bugüne kadar bense,
 Öyleyken, onun gibi hata etmek ne hakla?
 Alçakça âh eylemek getirilir mi akla?
 Hattâ mukavemetim gevşemiş olsa bile
 Arıya mı olmalı hükmedecek bu gönle?
 Hislerim sapıtsa da, hiç artık unuttur mu
 Bizi ayırmış olan ebedî uçurumu?
 Babam onu reddetti. Kararım katî, diyor,
 Kardeşlerine yeğen vermeği menediyor:
 Çekiniyor dölünden suçlu bir soyun böyle;
 Adlarını gömerek bu kızkardeşleriyle,
 Onu ölüme kadar tabî tutup sözüne,
 İstiyor kavuşmasın ışıklı bir düğüne.
 Babamı kızdırarak onunla mı evlenmek?
 Cürete, küstahlığa olayım mı bir örnek?
 Gençliğimi kaptırıp böyle çılgın bir aşka...

THÉRAMÈNE

Efendim, yazılmışsa, buna çare yok başka,
 Başınıza gelecek; Tanrı dinlemez sizi.
 Thésée örtmek isterken açmış gözlerinizi
 Ve kini, uyandırıp sevginizde bir fitne
 Hasmına lütfediyor bir de kahır yerine!
 Hem, nihayet, bu masum sevgiden korkmak neye?
 Çekiniyor musunuz tadını denemeğe?
 Beslemeli mi ona böyle vahşi vesvese?
 Hercule'ün izlerinde yoldan sapmamış kimse!
 Hangi cesaretleri Venus etmedi mağlûp?
 Onun kanunlarına durmadan karşı koyup
 Utansa da Antiope Thésée'yi sevmeseydi
 Venus'la savaşan siz yaşar mıydınız şimdi?
 Böyle mağrur bir eda kullanmak neye yarar?

D'une pudique ardeur n'eût brûlé pour Thésée?
 Mais que sert d'affecter un superbe discours?
 Avouez-le tout change; et depuis quelques jours
 On vous voit moins souvent, orgueilleux et sauvage,
 Tantôt faire voler un char sur le rivage,
 Tantôt, savant dans l'art par Neptune inventé,
 Rendre docile au frein un coursier indompté.
 Les forêts de nos cris moins souvent retentissent;
 Chargés d'un feu secret, vos yeux s'appesantissent.
 Il n'en faut point douter: vous aimez, vous brûlez;
 Vous périssez d'un mal que vous dissimulez.
 La charmante Aricie a-t-elle su vous plaire?

HIPPOLYTE

Théramène, je pars, et vais chercher mon père.

THÉRAMÈNE

Ne verrez-vous point Phèdre avant que de partir,
 Seigneur?

HIPPOLYTE

C'est mon dessein: tu peux l'en avertir.
 Voyons-la, puisqu'ainsi mon devoir me l'ordonne.
 Mais quel nouveau malheur trouble sa chère Cénone?

SCÈNE II

HIPPOLYTE, CÉNONE, THÉRAMÈNE

CÉNONE

Hélas! Seigneur, quel trouble au mien peut être égal?
 La Reine touche presque à son terme fatal.
 En vain à l'observer jour et nuit je m'attache:
 Elle meurt dans mes bras d'un mal qu'elle me cache.
 Un désordre éternel règne dans son esprit.
 Son chagrin inquiet l'arrache de son lit.
 Elle veut voir le jour; et sa douleur profonde
 M'ordonne toutefois d'écarter tout le monde...
 Elle vient.

HIPPOLYTE

Il suffit: je la laisse en ces lieux.
 Et ne lui montre point un visage odieux.

İtiraf edin bitsin... Hem şöyle birkaç gün var
 Daha az görülüyor sizin, mağrur ve mesut,
 Sahilde bir araba koşturmanız ve yahut,
 Bilginizle altedip Neptune'ün sanatını,
 Dizgine alışınız sert bir yarış atını...
 Daha az çınlatıyor ormanları sesimiz,
 Gizli bir ateşle de süzölmüş gözleriniz:
 Mutlak seviyorsunuz, yana yana, şüphe yok,
 Gizlediğiniz dertle eriyorsunuz pek çok.
 Gönlünüze girdi mi güzel Arisya hemen?

HIPPOLYTE

Ben babamı bulmağa gidiyorum, Théràmène

THÉRAMÈNE

Görmeyecek misiniz, gitmeden önce, Phèdre'i
 Efendimiz?

HIPPOLYTE

Ha, evet, git ona ver haberi.
 Madem ki vazifemdir, görmem gerekli onu.
 Fakat hangi endişe üzüyor şu Cènone'u?

II. SAHNE

HIPPOLYTE, CÈNONE, THÉRAMÈNE

CÈNONE

Efendim, hangi tasa dengidir benimkinin?
 Kırılıca mukadder âkıbetinden emin..
 Boş yere gece gündüz onu gözlesem bile
 Ölecek benden gizli tuttuğu bir dert ile
 Sonsuz bir dağınıklık ruhunu ram ediyor.
 Endişesi, rahatı ona haram ediyor.
 Güneş görmek istiyor; lâkin o derin ye'si
 Ondan uzak tutmamı emrediyor herkesi..
 Geliyor işte..

HIPPOLYTE

Yeter: ben çekilip gideyim,
 İğrendiği bir yüzü ona göstermiyeyim.

III. SAHNE

PHÈDRE, CENONE

PHÈDRE

Cenone, burda duralım, ileri gitmiyelim.
Pek halsizim. Ayakta durmaya yok mecalim.
Gördüğüm şu güneşten kamaşıyor gözlerim
Beni taşıyamıyor titriyen şu dizlerim.
Heyhat! (*Oturur*)

CENONE

Tanrılar, bari acıyın gözyaşına!

PHÈDRE

Bu boş süsler, şu tüller ne kadar ağır bana!
Hangi saygısız eldir bu düğümü bağlayan,
Saçlarımı örerek tâ alnımda toplıyan?
Herşey beni üzüyor, bana zarar veriyor.

CENONE

Dileklerinde tezat nasıl da beliriyor!
Haksız niyetinizi unutarak kendiniz
Demin süslenmenize zorlıyan da sizdiniz;
Eski kuvvetinizi hatırlayıp yine siz
Çıkıp güneşi görmek, görünmek istediniz.
Tam ona kavuşunca, hazır tekrar uzlete,
Aradığınız günden başladınız nefrete

PHÈDRE

Güneş! Asıl haliki yaşlı bir ailenin,
Annem kivanç duyardı kızın olmakla senin,
Ben seni utandıran bir acıya düşmüşüm.
Son görüşüm bu seni, seni bu son görüşüm!

CENONE

Nasıl? hâlâ bu zalim temennide misiniz?
Yaşamaktan bıkarak sizi her gün neşesiz
Bir ölüm hazırlığı yapar mı göreceğim?

PHÈDRE

Tanrılar! neye şimdi bir ormanda değilim?
Ne zaman asıl bir toz bulutu arkasından
Uçan bir arabayı göreceğim, ne zaman?

CENONE

Nasıl, Bayan?

PHÈDRE

Akılsız! nerdeyim? neler dedim?
 İrademi gönlümü nereye sürükledim?
 Kaybettiğim düşüncemi, Tanrılar aldı benden,
 Cœnone, kızarıyorum, utanıyorum senden:
 Sana pek belli etti kederimi sözlerim
 İster istemez yaşla doluyor bak gözlerim.

CENONE

Yâ! Utanmak lâzımsa, büsbütün derdinizi
 artıran bir sükûttan koruyun kendinizi.
 Her ilgimizden uzaç, her söze alâkasız,
 Böyle hayatınıza kıymak mı maksadınız?
 Hangi çılgınlık onu yarı yolunda tutan?
 Hangi büyülü zehir bu kaynağı kurutan?
 Gölgeler tam üç defa indi göklerden yere
 O andan beri uyku girmedi bu gözlere
 Ve güneş üç keredir dağıttı geceleri
 Siz yiyip içmediniz tâ o zamandan beri.
 Nasıl kötü bir niyet hükmediyor bu akla?
 Kendinize kıymağa cesaret, hangi hakla?
 Bizleri yaradana en büyük hakaret bu;
 Yeminin bağlandığı kocaya ihanet bu;
 Bu ihanetinizden bahtsız çocuklara da
 Pay düşer, ezilirler onlar kalıp arada...
 Aynı gün, düşünün, hem annelerini alsın,
 Hem de bir yabancıнын oğluna ümit salsın,
 Şu size, soyunuza en tabii bir düşman,
 Bir Amazon kadınının kibirli oğlu olan
 Hippolyte'e...

PHÈDRE

Tanrılar!

CENONE

Dokundu mu sözlerim?

PHÈDRE

Bahtsız! Ağzından çıkan, duydun mu, hangi isim?

CENONE

Evet! Hem hiddetiniz boş yere parlamadı:
 Neye titriyorsunuz işidince bu adı?
 Yaşayınız öyleyse... Vazifeyle canlanın!
 Yaşayın. Tanrının ve bütün Yunanistan'ın
 En güzel soyuna bir İskitin oğlu artık
 Hükmetmesin ezerek evlâdınızı, yazık!
 Her geçen an zarardır, sakın geç kalmayınız.
 Bitkin vücudunuzun gücünü toplayınız,
 Hayatın meşalesi tekrar yanabilirken
 Tutuşturun o alev hazır daha sönmeyen!

PHÈDRE

Onun suçlu ömrünü sürdürdüm fazla bile.

CENONE

Nasıl? Yüklü müsünüz bir vicdan azabiyle?
 Hangi suç sebeb oldu, nedendir kederiniz?
 Hiçbir masum kanına girmedi elleriniz.

PHÈDRE

Şükür Tanrılara ki suçlu değil ellerim.
 Kalbimde onlar gibi masum olsaydı, derim.

CENONE

Ya öyleyse, nasıl bir korkunç niyetiniz var,
 Kalbiniz bu fikirden ürkmüş öyle bu kadar?

PHÈDRE

Söylediklerim yeter. Çok söyletme beni hem.
 Böyle acı bir şeyi, ölürüm, söyleyemem.

CENONE

Ölün, gidin, insafsız sırtınızı saklayın;
 Gözünüzü örtmeğe başka bir el arayın!
 Ömrünüzün ışığı yetmese de yarına
 Önce ruhum incek ölümler diyarına.
 Vakıta bin türlü yol ölüm yurdundan geçer

Fakat haklı kederim en kısasını seçer.
Zalim sizi şefkatim ne zaman meyas etti?
Düşünün kucağıma doğduğunuz saati.
Sizin için terkettim ben yuvamı, yurdumu,
Sadaketime karşı mükâfatınız bu mu?

PHÈDRE

Ne umarsın sözünün bu kadar şiddetinden?
Ben sükûtü bozarsam titrersin dehşetinden!

CENONE

Tanrılar! Hangi söz var, hangi dert, hangi keder,
Düşüp öldüğünüze şahit olmaktan beter?

PHÈDRE

Bilsen de taliime hükmeden hangi cürüm,
Ölmemezlik edemem, üste suçlu ölürüm.

CENONE

Sizin için döktüğüm göz yaşı hakkı için,
Dizlerinize düştüm, söyleyin, neden, niçin?
Bu öldüren şüpheden ruhumu temizleyin.

PHÈDRE

Madem istiyorsun, klak.

CENONE

D nliyorum, söyleyin.

PHÈDRE

Nereden başlamalı, ne söylemeli, Tanrım?

CENONE

Beyhude korkuları bırakın, yalvarırım.

PHÈDRE

Ey Vensu'un kini! Ey hiddetin meşum demi!
Sevda hangi yollara saptırmıştı annemi!

CENONE

Unutalım bu eski hatıraları, Bayan!

Şimdi sonsuz bir sükût onu örten, saklıyan!

PHÈDRE

Ariane, ey kardeşim, hangi unulmaz derde
Kurban oldun da öldün terkedildiğin yerde?

CENONE

Ne diyorsunuz, Bayan, tahrik eden ne sizi
Bugün kötülemeğe bütün sülâlenizi?

PHÈDRE

Madem Venus istiyor, bu bahtsız sülâleden
En son beu olacağım, en sefil ölüp giden.

CENONE

Yoksa âşık mısınız?

PHÈDRE

Hem de çalgıncasına.

CENONE

Kime?

PHÈDRE

Duysam düşersin belki ölüm yasına.
Kime mi aşıkım ben?.. Titriyorum bu addan.
Âşıkım...

CENONE

Kime?

PHÈDRE

Hani, şu benim uzun zaman
Zulmettiğim oğlunu Amazon'un bilirsin..

CENONE

Hippolyte mi, Tanrılar!

PHÈDRE

Adını sen söyledin!

CENONE

Adil Tanrı! Donuyor kanım damarlarımda.
Ne umut kırıklığı, ne bahtsız soymuş bu da!
Ey talihsiz yolculuk, aşkın bahtsız diyarı,
Yanaşmağa lâyük mü korkulu kıyıları?

PHÈDRE

Acım daha da eski. Henüz Ege'nin oğlu
Thésée'yle evlenince, gönlüm saadet dolu,
Rahattım, hiçbir kaygı sıklıyordu canımı;
Atina bana o gün gösterdi düşmanımı.

Onu gördüm, kızardım, sonra benzim sarardı;
 Çılgın ruhumda birden bir üzüntü kabardı;
 Artık ne eörüyordum, ne de işitiyordum;
 Hem titriyordu, hem de yanıyordu vücudum.
 Böyle tattım Venus'un verdiği ıstırabı,
 Damarlarımda duydum o dinmiyen azabı.
 Ad klarla savmağa uğraştım bu acıyı:
 Ona bir mâbet kurdum, bezedim bu yapıyı.
 Kurbanlarla çevrilip her saat orda kendim
 Kanlı yaralarından bir teselli bekledim.
 Fakat var mı ilâcı böyle unulmaz derdin!
 Boş yere günlük yaktım içinde bu mâbedin.
 Ağzımla tanrıçanın adını çağırırken
 Taptığım Hippolyte'ti; adaklarımla tüten
 Mihrapları içinde onu gördükçe her an
 Her şeyi ona sundum, adını anamadan!
 Ben ondan kaçıyordum, kaderin cilvesi bu!
 Gözlerim buluyordu babasında oğlunu.
 En son kendime karşı isyana cüret ettim:
 Nefsimi zorluyarak ona eziyet ettim.
 Hain bir üvey anne tavrını takınarak
 Taptığım düşmanımdan istedim uzaklaşmak;
 Tükenmez çılgınlıklarım sürdürmek için onu
 Ayırdı babasının kollarından oğlunu.
 Nefes almıştım Oenone; o gittiğinden beri
 Daha sakin geçirdim yaşadığım günleri,
 Kocama itaatli, gönlümde saklı derdim,
 Bu meşum izdivacın yemişini dererdim.
 Boş tedbir! Zalim kader karşıma çıktı yine:
 Kocam beni alıp da getirince Trézène'e
 Yeniden gördüm kendi sürdürdüğüm düşmanı:
 Gönlümdeki yaranın birden boşandı kanı.
 Artık bir aşk değildi damarlarımda atan,
 Bütün venus'tu şimdi avına el uzatan.
 Cürmüme karşı haklı bir ürküntüyle doldum.
 Kin bağladım hayata, aşkıma düşman oldum.
 Ölmekle istiyordum şerefimi korumak
 Ve görmek bu karanlık aşkı kendimden uzak:
 Yumuşattı beni bak gözyaşların ve rica,
 Her şeyleri söyledim; amma değilim pişman,

Yaklaşan ölümüne bari saygı göster de,
Haksız itaplarını artırma perde perde,
Beyhude emeklerin tazelemesin, bırak,
Bu küllenen kıvılcım uçacak, dağılacak..

IV. SAHNE

PHÈDRE, CENONE, PANOPE

PANOPE

Kara haberi sizden istiyordum gizlemek,
Fakat, çaresiz, Bayan, size söylemem gerek.
Yenilmez kocanızı gaspetmiş ölüm sizden;
Kalmadı bu acıyı sizden başka bilmiyen.

CENONE

Panope, ne söylüyorsun?

PANOPE

Kıraliçe, Thésée'nin

Avdetini boş yere Tanrıdan dilemetsin.
Oğlu Hippolyte onun ölüm yasını şimdi
Limana yeni gelen gemilerden öğrendi.

PHÈDRE

Tanrım!

PANOPE

Kıral seçmekte Atina anlaşmamış.
Kimisi oğlunuza rey vermekten şaşmamış,
Bayan, kimi unutup ve çiğneyip kanunu,
Reyine lâayık bulmuş Yabancı'nın oğlunu.
Geçirmek istiyormuş küstah bir gurup hattâ
Arısyâ'yı ve Pallas oğullarını tahta.
Duyurmayı borç bildim size bu tehlikeyi,
Hippolyte de şimdiden kuruyormuş gitmeği;
Bu yeni fırtınada görünürse, korkulur.
Bütün döneğ milleti kendi yanında bulur.

CENONE

Yeter, Panope. Sözü'nü anlıyan kıraliçe
Bu mühim tavsiyeye dikkat eder iyice.

V. SAHNE
PHÈDRE, CENONE

CENONE

Hayata zorlamaktan vazgeçiyordum sizi
Ve bırakmıyacaktım mezarda peşinizi.
Sizi caydırmak için her fikrim oldu heder;
Fakat bu yeni acı başka şeyler emreder.
Taliiniz değişti, aldı başka bir çehre
Artık Kırıl yok, Bayan, biri lâzım o yere.
Bıraktığı oğludur şimdi bir tek tasanız,
Ölürseniz esirdir, Kırıldır yaşarsanız!
Bu felâketli demde kim derdini bilecek?
Hiç kimsesi kalmıyor gözyaşını silecek;
Ve masum çığlıkları yükselerek engine
Hep Tanrılar dönecek annesi aleyhine.
Yaşayın, kendinize kalmadı itibınız.
Şimdi temiz bir aşktır eski ıstırabınız.
Thésée ölmekle çözdü bu karışık düğümü
Aşkınızın kalmadı ne korkusu, ne cürmü.
Hippolyte sizin için daha az tehlikeli;
Onu görün, saymadan kendinizi lekeli.
Belki nefretinizi hakikat zanneder de
Baş kaldıran isyana reis olur gider de.
Gönlünü yumuşatıp düzeltin bu hayatı
O zaten burda Kırıl, şu Trézèn onun payı.
Minerva'nın kurduğu ulu surları, yarın,
Biliyor oğlunuza verdiği yasanın.
İkinizin tabii düşmanı birdir yine:
Savaşmakta birleşin Arisya aleyhine.

PHÈDRE

Peki, bırakıyorum kendimi tavsiyene.
Yaşıyayım hayata dönebilirim yine,
Bir evlâdın sevgisi, bu yaşlı ânda hele
Hayat verebilirse böyle zayıf bir gönle.

BİRİNCİ PERDENİN SONU

RACINE

Tercüme eden: Münir ARAL

GESPRÄCHE MIT GOETHE IN DEN LETZTEN JAHREN SEINES LEBENS

Montag den 10. November 1823

Goethe befindet sich seit einigen Tagen nicht zum besten; eine heftige Erkaeltung scheint in ihm zu stecken. Er hustet viel, obgleich laut und kraeftig; doch scheint der Husten schmerzlich zu sein, denn er fasst dabei gewöhnlich mit der Hand nach der Seite des Herzens.

Ich war diesen Abend vor dem Theater ein halbes Stündchen bei ihm. Er sass in einem Lehnstuhl, mit dem Rücken in ein Kissen gesenkt; das Reden schien ihm schwer zu werden.

Nachdem wir einiges gesprochen, wünschte er, dass ich ein Gedicht lesen möchte, womit er ein neues jetzt im Werke begriffenes Heft von «Kunst und Altertum» eröffnet. Er blieb in seinem Stuhle sitzen und bezeichnete mir den Ort, wo es lag. Ich nahm ein Licht und setzte mich ein wenig entfernt von ihm an seinen Schreibtisch, um es zu lesen.

Das Gedicht trug einen wunderbaren Charakter, so dass ich mich nach einmaligem Lesen, ohne es jedoch ganz zu verstehen, davon eingenartig berührt und ergriffen fühlte. Es hatte die Verherrlichung des Paria zum Gegenstande und war als Trilogie behandelt. Der darin herrschende Ton war mir wie aus einer fremden Welt herüber, und die Darstellung der Art, dass mir die Belebung des Gegenstandes sehr schwer ward. Auch war Goethes persönliche Naeh e einer reinen Vertiefung hinderlich; bald hörte ich ihn husten, bald hörte ich ihn seufzen, und so war mein Wesen geteilt, meine eine Haelfte las und die andere war im Gefühl seiner Gegenwart. Ich musste das Gedicht daher lesen und wieder lesen, um nur einigermassen hineinzukommen. Je mehr ich aber eindrang, von desto bedeutenderem Charakter und auf einer desto höheren Stufe der Kunst wollte es mir erscheinen.

Ich sprach darauf mit Goethe sowohl über den Gegenstand als die Behandlung, wo mir denn durch einige seiner Andeutungen manches lebendiger entgegentrat.

«Freilich» sagte er darauf, «die Behandlung ist sehr knapp, und man muss gut eindringen, wenn man es recht besitzen will. Es kommt mir selber vor wie eine aus Stahldraechten geschmiedete Damascenerklinge. Ich habe

HAYATININ SON YILLARINDA GOTHE İLE KONUŞMALAR

Pazartesi, 10 kasım 1823

Birkaç gündür Goethe'nin sıhhati pek iyi değil; galiba şiddetli bir soğuk almış. Sık sık öksürüyor, hem de boğazını yıatarcasına, boğuk boğuk; bu öksürükten acı duyduğu da belli, çünkü her sarsılıştaki elini kalbinin üzerine götürüyor.

Bu akşam, tiyatroya gitmeden önce, yanında yarım saat kadar kaldım. Sırtını yastığa vermiş, bir koltukta oturuyordu; güçlkle konuşuyor gibiydi.

Biraz şundan bundan söz ettik, sonra benden *Kunts und Altertum* dergisinin hazırlanmakta olan yeni sayısının başına girecek bir şiirini okumamı istedi. Oturduğu koltuktan kalkmadan bana şiirin yerini gösterdi. Ben de bir mum alarak, şiiri okumak üzere, kendisinden bir kaç adım öteye, yaza masasının bir kenarına iliştim.

Şiir çok güzeldi, o kadar ki ilk okuyuşta, tamamiyle anlayamadığım halde, üzerimde büyük bir tesir bıraktı, beni heyecanlandırdı. Konusu *Paria*¹ nin övgüsüydü ve trilogia şeklinde yazılmıştı. Şiire hâkim olan ahenk bana bir başka dünyadan geliyormuş hissini verdi, sonra o tarzda tertiplenmiş ki mânayı kavramakta hayli güçlük çektim. Zaten Goethe'nin yanında bulunmaklığım da, kendimi tamamiyle okuduğum şiire vermeme mani oluyordu; kâh öksürdüğünü, kâh sızlandığını duyuyordum. Böylece benliğim ikiye bölünmüştü; yarısıyla okuyor, yarısıyla de onun varlığının verdiği heyecana kapılıyordum. Hiç değilse bir dereceye kadar kavrayabilmek için bu şiiri bir daha, bir daha okumak zorunda kaldım. Eakat kavramaya başladıkça bana daha derin, sanatın zirvesine daha yakın görünüyordu.

O zaman Goethe ile şiirin konusu üzerinde olduğu kadar, yazılış tarzı üzerinde de konuşmaya başladım, onun açıklamaları sayesinde bir çok yerlerini daha iyi anladım.

Bunun üzerine Goethe: «Şüphe yok ki, dedi, çok sıkı dokunmuş bir şiir, iyice anlayabilmek için de tamamiyle ruhuna girmek lâzım. Bana bile çelik tellerden dövülme bir şam kılıcı gibi görünüyor. Ama belki de bu konuyu

¹ Bu şiirin üç bölümü şunlardır: *Paria*'nın duası, efsanesi, teşekkürü.

aber auch den Gegenstand vierzig Jahre mit mir herumgetragen, so dass er denn freilich Zeit hatte, sich von allem Ungehörigen zu lautern.»

«Es wird Wirkung thun», sagte ich, «wenn es beim Publikum hervortritt.»

«Ach, das Publikum!» seufzte Goethe.

«Sollte es nicht gut sein», sagte ich, «wenn man dem Verstaendniss zu Hilfe kaeme und es machte wie bei der Erklarung eines Gemaeldes, wo man durch Vorführung der vorhergegangenen Momente das wirklich Gegenwaertige zu beleben sucht?»

«Ich bin nicht der Meinung» sagte Goethe. «Mit Gemaelden ist es ein anderes; weil aber ein Gedicht gleichfalls aus Worten besteht, so hebt ein Wort das andere auf.»

Goethe scheint mir hierdurch sehr treffend die Klippe angedeutet zu haben, woran Ausleger von Gedichten gewöhnlich scheitern. Es fraegt sich aber, ob es nicht möglich sei, eine solche Klippe zu vermeiden und einem Gedichte dennoch durch Worte zu Hilfe zu kommen ohne das Zarte seines innern Lebens im mindesten zu verletzen.

Als ich ging, wünschte er, dass ich die Bogen von «Kunst und Altertum» mit nach Hause nehme, um das Gedicht ferner zu betrachten; dessgleichen die «Östlichen Rosen» von Rückert, von welchem Dichter er viel zu halten und die besten Erwartungen zu hegen scheint.

Freitag den 14. November 1823

Gegen Abend sendete Goethe mir eine Einladung, ihn zu besuchen Humboldt sei an Hof und ich würde ihm daher um so willkommener sein. Ich fand ihn noch wie vor einigen Tagen in seinem Lehnstuhl sitzend; er reichte mir freundlich die Hand, indem er mit himmlischer Sanftmut einige Worte sprach. Ein grosser Ofenschirm stand ihm zur Seite und gab ihm zugleich Schatten vor den Lichtern, die weiter hinauf dem Tisch standen.

Auch der Herr Kanzler trat herein und gesellte sich zu uns. Wir setzten uns in Goethes Naeh und führten leichte Gespraech, damit er sich nur zuhörend verhalten könnte Bald kam auch der Arzt, Hofrat Rehbein. Er fand Goethes Puls, wie er sich ausdrückte, ganz munter und leichtfertig, worüber wir uns freuten und Goethe einige Scherze machte.

«Wenn nur der Schmerz von der Seite des Herzens weg waere!» klagte er dann. Rehbein schlug vor, ihm ein Pflaster dahin zu legen; wir sprachen über die guten Wirkungen eines solchen Mittels, und Goethe liess sich dazu geneigt finden. Rehbein brachte das Gespraech auf Marienbad, wodurch bei Goethe angenehme Erinnerungen erweckt zu werden schienen.

kırk yıldan beri tasarladığım için, bütün yabancı unsurlardan ayıklanmaya vakit bulmuştur.

— Halk okuyunca tesirini gösterecektir. dedim.

Goethe içini çekerek: «Halka kalırsa!» dedi.

— Bu şiiri daha kolay anlaşılır bir hale getirmek, meselâ tıpkı bir tablonun izahında olduğu gibi, eserin yaratılmasından önceki anları açıklıyarak gerçekten mevcut olanı canlandırmıya çalışmak daha iyi olmaz mıydı, dedim.

Goethe — Ben bu fikirde değilim, dedi. Tablolar için mesele aynı değildir. Bir şiir sırf kelimelerden meydana geldiğinden, sonradan eklenecek kelimeler önkilerin tesirini giderir »

Bence Goethe bu sözleriyle, şiir tefsircilerinin umumiyetle düştükleri çıkmazı, pek güzel bir şekilde göstermiştir. Bütün mesele bu çıkmazdan kurtulmaya, bir şiirin ruhunu hiç bozmadan, onu kelimelerin yardımıyla tefsir etmeye imkân olup olmadığıdır.

Yanından ayrılırken bu şiiri rahat rahat inceleyebilmem için *Kunst und Altertum* dergisinin müsvedelerini yanıma almamı rica etti. Bu arada bana Rückert¹ in *Östlichen Rosen (Şark Gülleri)* adlı eserini de verdi, bu şaire büyük bir değer verdiği, ondan çok şeyler beklediği anlaşılıyordu.

Cuma, 14 Kasım 1823

Akşam üzeri Goethe bana bir davetiye göndererek Humboldt'un saraya gittiğini ve ziyaretimden pek memnun olacağını bildiriyordu. Kendisini, daha önceki günlerde olduğu gibi, koltuğuna gömülmüş buldum. Bana ilâhi denecek kadar tatlı bir kaç söz söyleyerek elini uzattı. Yanı başındaki geniş bir soba paravanası hem kendisini ateşin sıcaklığından koruyor, hem de biraz ötede masanın üzerine konulmuş olan mumların keskin ışığını hafifletiyordu.

Şansölye hazretleri de gelerek aramıza karıştı. Goethe'nin yanı başına oturarak şundan bundan konuşmaya başladık, o da konuşmamıza sadece bir dinleyici olarak iştirak edebildi. Az sonra saray müşaviri doktor Rehbein da geldi. Goethe'nin nabzını kendi tabiriyle pek canlı ve rahat buldu; buna hepimiz pek sevindik, Goethe de biraz şaka etti. Sonra halinden bir parça şikâyet ederek :

«Şu kalb hizasındaki ağrı da bir geçseydi!» dedi. Rehbein yakı yapıştırılmayı teklif etti; hepimiz bu ilâcın faydalı tesirinden bahsettik. Goethe de buna razı olur göründü. Rehbein sözü Marieband'a getirdi, bu da Goethe'de tatlı hatıralar uyandırır gibi oldu. Gelecek yaz gene oraya gidilmesine karar

¹ Friedrich Rückert (1788 - 1866).

Man machte Pläne, nächsten Sommer wieder hinzugehen und bemerkte, dass auch der Grossherzog nicht fehlen würde, durch welche Aussichten Goethe in die heiterste Stimmung versetzt wurde. Auch sprach man über Madame Szymanowska und gedachte der Tage, wo sie hier war und die Maenner sich um ihre Gunst bewarben.

Als Rehbein gegangen war, las der Kanzler die indischen Gedichte Goethe sprach derweile mit mir über seine «Elegie von Marienbad.»

Um acht Uhr ging der Kanzler, ich wollte auch gehen, Goethe bat mich aber, noch ein wenig zu bleiben. Ich setzte mich wieder. Das Gespräch kam auf das Theater, und dass morgen der «Wallenstein» würde gegeben werden. Dies gab Gelegenheit, über Schiller zu reden.

«Es geht mir mit Schiller eigen», sagte ich; «einige Scenen seiner grossen Theaterstücke lese ich mit wahrer Liebe und Bewunderung, dann aber komme ich auf Verstösse gegen die Wahrheit der Natur, und ich kann nicht weiter. Selbst mit dem Wallenstein geht es mir nicht anders. Ich kann nicht umhin, zu glauben, dass Schillers philosophische Richtung seiner Poesie geschadet hat; denn durch sie kam er dahin, die Idee höher zu halten als alle Natur, ja die Natur dadurch zu vernichten. Was er sich denken konnte, musste geschehen, es mochte nun der Natur gemaess oder ihr zuwider sein.»

«Es ist betrübend» sagte Goethe, wenn man sieht, wie ein so ausserordentlich begabter Mensch sich mit philosophischen Denkweisen herumquaelte, die ihm nichts helfen konnten. Humboldt hat mir Briefe mitgebracht, die Schiller in der unseligen Zeit jener Spekulationen an ihn geschrieben. Man sieht daraus, wie er sich damals mit der Intention plagte, die sentimentale Poesie von der naiven ganz frei zu machen. Aber nun konnte er für jene Dichtart keinen Boden finden, und diess brachte ihn in unsäglich Verwirrung. Und als ob fügte Goethe lächelnd hinzu, die sentimentale Poesie ohne einen naiven Grund, aus welchem sie gleichsam hervorwächst, nur irgend bestehen könnte!

«Es war nicht Schillers Sache», fuhr Goethe fort, mit einer gewissen Bewusstlosigkeit und gleichsam instinktmaessig zu verfahren, vielmehr musste er über jedes, was er that, reflektieren; woher es auch kam, dass er über seine poetischen Vorsätze nicht unterlassen konnte, sehr viel hin und her zu reden, so dass er alle seine späteren Stücke Scene für Scene mit mir durchgesprochen hat.

«Dagegen war es ganz gegen meine Natur, über das, was ich von poetischen Plänen vorhatte, mit irgend jemand zu reden, selbst nicht mit Schiller. Ich trug Alles still mit mir herum und niemand erfuhr in der Regel etwas als bis es vollendet war, Als ich Schillern meinen, «Her-

verildi. Büyük Duka'nın da gelmemelik etmiyeceği ilâve edildi: bu tasarılar Goethe'yi pek neşelendirdi. Sonra Madam Szymanowiska'dan söz edildi, burada geçirdiği günler, etrafında dolaşanlar anıldı.

Rehbein gittikten sonra, Şansölye hazretleri Hind şiirlerini¹ okudu. Bu sırada Goethe benimle *Elegie von Marienbad* (*Marienbad Elejisi*) hakkında görüşüyordu.

Saat sekizde Şansölye hazretleri gitti; ben de kalkmak istedim, fakat Goethe biraz daha kalmamı rica etti. Tekrar oturdum. Tiyatrodan, ertesi gün oynanacak olan *Wallenstein*'dan bahsetmeye başladık. Bu münasebetle Schiller'den söz etmek fırsatını bulmuş oluyorduk.

«Schiller hakkında garip bir his duyuyorum, dedim. Büyük dramlarının zevkle, hayranlıkla okuduğum bazı sahneleri var, sonra tabiatın hakikatlerine taban tabana zıt öyle aykırılıklara rastlıyorum ki devam etmeye imkân bulamıyorum. *Wallenstein*'da bile bu hale düşüyorum. Schiller'in felsefi görüşlerinin şiiri için zararlı olduğuna hükmetmekten kendimi alamıyorum; bu yüzden fikre tabiattan üstün bir değer vermekten, hattâ tabiatı yok etmekten çekinmemiş. Onca aklına gelebilen her şey, tabiata uysun uymasın, gerçekleştirilmelidir».

Goethe: «Onun kadar büyük bir istidadın dendisine hiç bir yardımı dokunmayacak felsefi düşüncelere saplanıp kaldığını görmek insanı üzüyor. dedi. Humboldt bana, Schiller'in o uğursuz spekülasyon devrinde, kendisine yazdığı mektupları getirdi. «Hissî şiir» i «saf şiir» den kurtarmakta ne kadar zorluk çektiği bu mektuplarda görülüyor. Bununla beraber bu tarz şiiri ne gibi bir esasa bağlayacağını bilmiyor, bu da kendisini içinden çıkılmaz güçlüklerle karşılaştırıyordu.» Sonra gülümsüyerek şunları ilâve etti: «Sanki hissî şiir bir saflık esasına dayanmıyormuş, onsun olabilirmiş, onun adeta bir tecellisi değilmiş gibi!

«Ama Schiller şuarsuzcasına, içgüdüsüne uyarak hareket edecek yaradılıştaki bir insan değildi. Her yaptığı işi düşünmesi gerekiyordu: onun için yazmayı tasarladığı manzum eserlerden uzun uzadıya bahsetmekten geri kalmıyordu, o kadar ki son piyeslerinin her sahnesi üzerinde benimle görüşmüştü.

«Bana gelince, hazırlamakta olduğum şiir tasarıları üzerinde her hangi bir kimseyle, hattâ Schiller'le bile, görüşmek mizacıma hiç uymayan bir şeydi. Ben her şeyi sessizce, kafamda tasarlayıp olgunlaştırdım, hattâ her iş bitinceye kadar bundan, umumiyetle kimsenin haberi olmazdı. *Hermann'la Do-*

¹ Goethe'nin ballad'ları arasında yer alan ve iki konuşma önce sözü geçen *Paria* şiiri.

mann und Dorothea» fertig vorlegte, war er verwundert, denn ich hatte ihm vorher mit keiner Silbe gesagt, dass ich dergleichen vorhatte.»

«Aber ich bin neugierig, was Sie morgen zum Wallenstein sagen werden! Sie werden, grosse Gestalten sehen, und das Stück wird auf Sie einen Eindruck machen, wie Sie es sich wahrscheinlich nicht vermuten.»

Sonnabend den 15. November 1823

Abends war ich im Theater, wo ich zum ersten Mal den Wallenstein sah. Goethe hatte nicht zuviel gesagt; der Eindruck war gross und mein tiefstes Innere aufregend. Die Schauspieler, grösstenteils noch aus der Zeit, wo Schiller und Goethe persönlich auf sie einwirkten, brachten mir ein Ensemble bedeutender Personen vor Augen, wie sie, beim Lesen meiner Einbildungskraft nicht mit der Individualität erschienen waren, weshalb denn das Stück mit Auserordentlicher Kraft an mir vorüberging und ich es sogar während der Nacht nicht aus dem Sinn brachte.

Sonntag den 16. November 1823

Abends bei Goethe. Er sass noch in seinem Lehnstuhl und schien ein wenig schwach. Seine erste Frage war nach dem «Wallenstein». Ich gab ihm Rechenschaft von dem Eindruck, den das Stück von der Bühne herunter auf mich gemacht; er hörte es mit sichtbarer Freude.

Herr Soret kam, von Frau von Goethe hereingeführt, und blieb ein Stündchen, indem er im Auftrag des Grossherzogs goldene Medaillen brachte deren Vorzeigung und Besprechung Goethen eine angenehme Unterhaltung zu gewahren schien.

Frau von Goethe und Herr Soret gingen an Hof, und so war ich mit Goethe wieder alleine geblieben.

Eingedenk des Versprechens, mir seine Elegie von Marienbad zu einer passenden Stunde abermals zu zeigen, stand Goethe auf, stellte ein Licht

rothea'mı, son şeklini aldıktan sonra Schiller'e gösterdiğim zaman hayretler içinde kaldı, çünkü o zamana kadar ne ile uğraştığıma dair kendisine tek kelime bile söylememiştim.

«Yarın bana *Wallenstein* hakkında neler söyleyeceğinizi doğrusu merak ediyorum. Büyük çehreler göreceksiniz, piyes üzerinizde, belki de hiç ummadığınız bir tesir bırakacaktır,

Cuvartesi, 15 kasım 1823

Bu akşam tiyatrodaydım. *Wallenstein*'ı ilk defa olarak gördüm. Goethe mübalâğa etmemişti: temsilin üzerimdeki tesiri büyük oldu, piyes bütün benliğimi sarstı. Çoğu Schiller'in şahsi öğütlerinden faydalanmış olan aktörler gözlerimin önünde, eseri okurken muhayyelemin canlandıramadığı tipleri bir bütün halinde yaşattılar. Böylece piyes üzerimde büyük bir izlenim bıraktı, hattâ bütün gece bu tesirden kendimi kurtaramadım.

Pazar, 16 kasım 1823

Bu akşam Goeth'nin evindeydim. Yine koltuğuna oturmuştu, biraz dermansız görünüyordu. İlk sorduğu şey *Wallenstein* oldu. Piyesin, temsilini gördükten sonra, üzerimde bıraktığı tesiri kendisine anlattım; sözlerimi memnurlukla dinlediği açıkça görülüyordu.

Mme Goethe, bizimle bir saat kadar kalan M. Soret'yi¹ içeri getirdi. M. Soret Büyük Duka'nın gönderdiği altın madalyaları getirmişti. Goethe bu madalyalara bakmaktan, onlar hakkında konuşulanları dinlemekten hoşlanıyor gibiydi.

Mme. Goethe ile M. Soret saraya gittiler. Ben de Goethe ile yine başa kaldım.

Elegie von Marienbad'ı (*Marienbad Elejisi*'ni) fırsat düşünce tekrar göstermeyi vâadettiğini hatırlayan Goethe, ayağa kalktı, çalışma masasının

¹ 1795 de Petersburg'da doğan ve aslan Cenevreli olan Frédéric Soret. Weimar Dukalığı-veliahdı prens Karl-Alexander'in müebbeti, Goethe'nin dostuydu Goethe'nin nezareti altında *Bithilerin başkalaşması* adlı eserini Fransızcaya çevirmiş, ayrıca *Goethe ile görüşmeler* adlı bir eser bırakmıştır. Önceleri bu eserin Weimar'da muharaza edilmiş olan kötü bir kopması bilinliyordu. Sonra Fransızca yazılmış olan asıl Cenevre'de bulunmuş ve A. Robinet de Ciery tarafından yayımlanmıştır.

auf seinen Schreibtisch und gab mir das Gedicht. Ich war glücklich, es abermals vor Augen zu haben. Goethe setzte sich wieder in Ruhe und überliess mich einer ungestörten Betrachtung.

Nachdem ich eine Weile gelesen, wollte ich ihm etwas darüber sagen, es kam mir aber vor als ob er schlief. Ich benützte aber den günstigen Augenblick und las es aber und abermals und hatte dabei einen seltenen Genuss. Die jugendlichste Glut der Liebe, gemildert durch die sittliche Höhe des Geistes, das erschien mir im allgemeinen als des Gedichtes durchgreifender Charakter. Übrigens kam es mir vor, als seien die ausgesprochenen Gefühle stärker, als wir sie in andern Gedichten Goethes anzutreffen gewohnt sind, und ich schloss daraus auf einen Einfluss von Byron, welches Goethe auch nicht ablehnte.

«Sie sehen das Produkt eines höchst leidenschaftlichen Zustandes», fügte er hinzu; als ich darin befangen war, hätte ich ihn um alles in der Welt nicht entbehren mögen, und jetzt möchte ich um keinen Preis wieder hineingeraten.

«Ich schrieb das Gedicht, unmittelbar als ich von Marienbad abreiste und ich mich noch im vollen frischen Gefühle des Erlebten befand. Morgens acht Uhr auf der ersten Station schrieb ich die erste Strophe, und so dichtete ich im Wagen fort und schrieb von Station zu Station das im Gedächtniss Gefasste nieder, so dass es Abends fertig auf dem Papiere stand. Es hat daher eine gewisse Unmittelbarkeit und ist wie aus einem Gusse, welches dem Ganzen zu gute kommen mag.»

«Zugleich», sagte ich, «hat es in seiner ganzen Art viel Eigentümliches, so dass es an keins Ihrer andern Gedichte erinnert.»

«Das mag daher kommen», sagte Goethe: «Ich setzte auf die Gegenwart, so wie man eine bedeutende Summe auf eine Karte setzt, und suchte sie ohne Übertreibung so hoch zu steigern als möglich.»

Diese Aeusserung erschien mir sehr wichtig, indem sie Goethes Verfahren ans Licht setzt und uns seine allgemein bewunderte Mannigfaltigkeit erklärlich macht.

Es war indes gegen neun Uhr geworden, Goethe bat mich, seinen Bedienten Stadelmann zu rufen, welches ich that.

Er liess sich darauf von diesem das verordnete Pflaster auf die Brust zur Seite des Herzens legen. Ich stellte mich derweil ans Fenster. Hinter meinem Rücken hörte ich nun, wie er gegen Stadelmann klagte, das sein Übel sich gar nicht bessern wolle, und dass es einen bleibenden Charakter annehme. Als die Operation vorbei war, setzte ich mich noch ein wenig zu ihm. Er klagte nun auch gegen mich, dass er seit einigen Nächten gar nicht geschlafen habe und dass auch zum Essen gar keine Neigung

üzerine yanmakta olan bir mumu koyarak, şiiri bana verdi. Bu şiiri tekrar okuyabilmekten bahtiyarlık duyuyordum. Goethe sessizce tekrar yerine oturdu, beni rahat rahat şiiri incelemekte serbest bıraktı.

Biraz okuduktan sonra bu şiir üzerinde kendisiyle konuşmaya hazırlanırken uyukladığını farkettilim. Bu güzel tesadüften faydalanarak şiiri tekrar tekrar okudum, okudukça da eşsiz bir zevk duydum. Şiire hâkim olan ana vasıf bana umumiyetle taptaze bir aşkın, ruhun ahlâki yüksekliğiyle yumuşatılmış, heyecanı, ateşliliği gibi göründü. Bu mısralarda ifade edilen duygular da bana, Goethe'nin öteki şiirlerinde görmeye alıştığımız duygulardan daha kuvvetli gibi geldi. Byron'un tesiri altında kaldığına hükmettim, Goethe de bunu inkâr etmedi. Sonra:

«Burada çok ihtiraslı bir ruh halinin meydana getirdiği bir eser karşısındasınız, diye ilâve etti. Bu hale dğştüğüm zaman ne bahasına olursa olsun ondan kurtulmak istemiyordum; halbuki şimdi, hiç bir şey için tekrar o hale düşmeyi göze alamam.

«Bu şiiri Marienbad'dan ayrılır ayrılmaz, benliğimi saran duygunun taptaze tesiri altında yazmıştım. Sabahleyin, saat sekizde, ilk durakta, birinci kıtayı yazdım; arabada şiire devam ediyor, böylece duraktan durağa hafızamda kalanları yazıyordum, öyle ki akşam üstü şiir tamamıyla kâğıda geçirilmiş oldu. Bu yüzden bir hamlede fıskırmış gibi, vasıtasızca, içten nasıl geldiyse öylece söylenivermiş bir tarafı var, bunun da şiirin bütünüyle uyandırdığı tesire faydası olmuyor değil.

— Tertibinde de, dedim, öteki şiirlerinizden hiç birini hatırlatmıyan, kendine mahsus bir özellik var.

— Sebebi şu olsa gerek, diye cevap verdi: bir iskâmbil kâğıdına büyük bir para yatırarak nasıl oynanırsa ben de hâl üzerine oynadım, ve işi ifrata vardırımadan mümkün olduğu kadar oyunu yükseltmeye çalıştım.»

Goethe'nin maksadını bu şekilde ifade edişi, kullandığı usulleri aydınlatması, herkesin hayran olduğu çeşitli taraflarını anlamamıza yardım etmesi bakımından bana çok dikkate değer göründü.

Saat dokuza geliyordu. Goethe uşağı Stadelmann'ı çağırmanı rica etti, ben de çağırdım.

Tavsiye edilen yakıyı göğsüne, kalbinin üzerine koydurdu. Ben bu sırada pencerenin önüne çekilmiştim. Arkamdan, Stadelmann'a sızlandığını, ağırlarının bir türlü geçmek bilmediğinden, müzmin bir hâl almaya başladığından şikâyet ettiğini duyuyordum. Bu iş de olup bittikten sonra, biraz daha yanı başında oturdum. Bana da kaç gecedir uyku uyuyamadığından, iştehasının büsbütün kaçtığından şikâyet etti. «Bütün kış böyle geçecek, dedi, hiç

Vorhanden. «Der winter geht nun so hin», sagte er, «ich kann nichts thun, ich kann nichts zusammenbringen, der Geist hat gar keine Kraft.» Ich suchte ihn zu beruhigen, indem ich ihn bat, nur nicht so viel an seine Arbeiten zu denken und dass ja dieser Zustand hoffentlich bald vorübergehen werde. «Ach» sagte er darauf, «ungeduldig bin ich auch nicht, ich habe schon zu viel solcher Zustaende durchlebt und habe schon gelernt zu leiden und zu dulden.» Er sass in einem Schlafrock von weissem Flanell, über seine Kniee und Füsse eine wollene Decke gelegt und gewickelt. «Ich werde gar nicht zu Bette gehen», sagte er, «ich werde so auf meinem Stuhl die Nacht sitzen bleiben, denn zum rechten Schlaf komme ich doch nicht.»

Es war indess Zeit geworden, er reichte mir seine liebe Hand, und ich ging.

Als ich unten in das Bedientenzimmer trat, um meinem Mantel zu nehmen, fand ich Stadelmann sehr bestürzt. Er sagte, er habe sich über seinen Herrn erschrocken; wenn er klage, so sei das ein schlimmes Zeichen. Auch waeren die Füsse plötzlich ganz dünne geworden, die bisher ein wenig geschwollen gewesen. Er wolle morgen in aller Frühe zum Arzt gehen, um ihm die Schlimmen Zeichen zu melden. Ich suchte ihn zu beruhigen, allein er liess sich seine Furcht nicht ausreden.

J. P. ECKERMANN

TÜSTAV

bir şey yapamıyorum, hiçbir şeyi derleyip toparlayamıyorum, zihnim çok yorgun.» Şimdilik çalışmayı bu kadar düşünmemesini rica ediyor, bu halin çok sürmiyeceğini temin ederek kendisini teskine çalışıyordum. «Heyhat! dedi, sabırsız bir insan değilim, bu gibi rahatsızlıklara çok katlandım. Acı çekmeyi, tahammül etmeyi de öğrendim.» Sırtında beyaz flanelden hırkası, dizleriyle bacakları yün bir battaniyeye sarılmış olarak oturuyordu. «Yatmıyacağım, dedi, geceyi koltuğumda geçireceğim, nasıl olsa rahat bir uyku uyuyamıyorum.»

Gitme zamanı gelmişti. Sevgili elini uzattı, ben de yanından ayrıldım.

Aşağıya, paltomu almak üzere uşak odasına indiğim zaman, Stadelmann'ı üzüntü içinde buldum. Efendisinin halinden korkuya düştüğünü söyledi; halinden şikâyet etmesi pek hayra alâmet değildi. Bundan başka biraz şişmiş olan ayaklarının şişi de birden bire inmişti. Sabah olur olmaz doktora gidip bu kötü alâmetleri bildirmek istiyordu. Kendisini teskine çalıştım, ama endişelerinden bir türlü kurtulamıyordu.

Tercüme edenler: *Lâîfi AY — Sadi BAYTIN*

TÜSTAV

THE CONVALESCENT

A pretty severe fit of indisposition which, under the name of nervous fever, has made a prisoner of me for some weeks past, and is but slowly leaving me, has reduced me to an incapacity of reflecting upon any topic foreign to itself. Expect no healthy conclusions from me this month, reader; I can offer you only sick men's dreams.

And truly the whole state of sickness is such; for what else is it but a magnificent dream for a man to lie a-bed, and draw daylight curtains about him; and shutting out the sun, to induce a total oblivion of all the works which are going on under it? To become insensible to all the operations of life, except the beating of one feeble pulse?

If there be a regal solitude, it is a sick bed. How the patient lords it there! what caprices he acts without control! How king-like he sways his pillow—tumbling, and tossing, and shifting, and lowering, and thumping, and flattening, and moulding it, to the ever varying requisitions of his throbbing temples.

He changes sides oftener than a politician. Now he lies full length, then half length, obliquely, transversely, head and feet quite across the bed; and none accuses him of tergiversation. Within the four curtains he is absolute. They are his *Mare Clausum*.

How sickness enlarges the dimensions of a man's self to himself! he is his own exclusive object. Supreme selfishness is inculcated upon him as his only duty. 'Tis the Two Tables of the Law to him. He has nothing to think of but how to get well. What passes out of doors, or within them so he hear not the jarring of them, affects him not.

A little while ago he was greatly concerned in the event of a law suit, which was to be the making or the marring of his dearest friend. He was to be seen trudging about upon this man's errand to fifty quarters of the town at once, jogging this witness, refreshing that solicitor. The cause was to come on yesterday. He is absolutely as indifferent to the decision as if it were a question to be tried at Pekin. Peradventure from some whispering, going on about the house not intended for his hearing, he picks up enough to make him understand, that things went cross-grained in court yesterday, and his friend is ruined. But the word

NEKAHET HALİNDE HASTA

Sinir buhranı dedikleri hatırı sayılır bir rahatsızlık yüzünden, birkaç haftadır, yataklara bağlandım kaldım. Hastalığın çok yavaş iyileşmesi beni ondan haşka hiçbir şey düşünemez bir hale getirdi. Onun için, bu ay benden öyle sağlam adam harcı haberler beklemeyin, okuyucularım. Size ancak hasta bir adamın rüyalarından bahsedebileceğim.

Gerçekten de öyle değil midir? Bir insan için, yatakta yatmak, bütün perdeleri kapatıp güneşin içeriye girmesine mâni olmak, dışarıda olup bitenleri tamamiyle unutmak, hayatın akışı yerine, sadece, zayıf bir nabzın atışlarını dinlemek muhteşem bir rüyadan başka ne olabilir?

İnzivagâhların en şahanesi, muhakkak ki hasta döşegidir. Bir hasta orada ne saltanat sürmez! Hiçbir kayıt tanımadan ne olmayacak şeyler yapmaz! Durmadan atan şakaklarının her an değişen heveslerine uyup nasıl bir hükümdar gibi, yastığını savurup yuvarlamaz, nasıl oradan oraya atmaz, bastırıp kabartıp, yamruklayarak nasıl binbir şekle sokmaz.

Bir hasta, bir politika adamından daha çok taraf değiştirir. Kâh boylu boyunca uzanır, kâh büzülür; kâh ayaklarını başını, yatağın kenarından sarkıtarak yanlamasına yatar; kimse de onu bu kararsız hareketlerinden dolayı döneklikle itham etmez. Dört bir taraftan perdeleri indirilmiş yatağının içinde, hâkimiyeti mutlaktır. Burası onun ülkesidir.

Hasta insan kendini nasıl da büyük görür! bütün düşüncesi sade kendisidir. Ona sonsuz bir bencillik sanki biricik vazife olarak verilmiştir. Bu onun *Evamir-i Aşere*'si dir. Hastanın, nasıl olup da iyileşeceğinden başka, hiçbir düşüncesi yoktur. Açılıp kapanan kapıların gıcirtısını işitmedikçe, evde yahut sokakta olup bitenler onu alâkadar etmez.

En yakın dostunun hayat memat meselesi olan bir dâva, onu belki de birkaç gün evvel çok ilgilendiriyordu. Bu dostunun işi peşinde şehrin dört bucağına taban teptiği, şahitleri çoşturduğu, dâva vekillerini gayretlendirdiği görülüyordu. Karar dün alınacaktı. Halbuki o karar, muhakeme ta Pekin'de oluyormuş gibi, şimdi onu hiç alâkadar etmiyor. Rasgele kulağına çalınan fısıltılardan birkaç kelime, ona dün mahkemede işlerin ters gittiğini ve arkadaşının mahvolduğunu anlatmıştır. Fakat artık arkadaş ve

«friend», and the word «ruined», disturb him no more than so much jargon. He is not to think of anything but how to get better.

What a world of foreign cares are merged in that absorbing consideration!

He has put on his strong armour of sickness, he is wrapped in the callous hide of suffering; he keeps his sympathy, like some curious vintage, under trusty lock and key, for his own use only.

He lies pitying himself, honing and moaning to himself; he yearneth over himself; his bowels are even melted within him, to think what he suffers; he is not ashamed to weep over himself.

He is for ever plotting how to do some good to himself; studying little stratagems and artificial alleviations.

He makes the most of himself; dividing himself, by an allowable fiction, into as many distinct individuals, as he hath sore and sorrowing members.

Sometimes he meditates - as of a thing apart from him - upon his poor aching head and that dull pain which, dozing or waking, lay in it all the past night like a log, or palpable substance of pain, not to be removed without opening the very skull, as it seemed, to take it thence. Or he pities his long, clammy, attenuated fingers. He compassionates himself all over; his bed is a very discipline of humanity, and tender heart.

He is his own sympathiser; and instinctively feels that none can so well perform that office for him. He cares for few spectators to his tragedy. Only that punctual face of the old nurse pleases him, that announces his broths and his cordials. He likes it because it is so unmoved, and because he can pour forth his feverish ejaculations before it as unreservedly as to his bed-post.

To the world's business he is dead. He understands not what the callings and occupations of mortals are; only he has a glimmering conceit of some such thing, when the doctor makes his daily call; and even in the lines of that busy face he reads no multiplicity of patients, but solely conceives of himself as «the sick man». To what other uneasy couch the good man is hastening when he slips out of his chamber, folding up his thin *douceur* so carefully, for fear of rustling, is no speculation which he can at present entertain. He thinks only of the regular return of the same phenomenon at the same hour to-morrow.

Household rumours touch him not. Some faint murmur, indicative of life going on within the house, soothes him, while he knows not distinctly what it is. He is not to know anything, not to think of anything. Servan-

mahvolmak kelimeleri ona birtakım kuru lâftan fazla tesir etmiyor. O, iyileşmekten başka birşey düşünmemek zorundadır.

Zihnini meşgul eden bu kaygının içinde ne sayısız üzüntüler gömülüp kaybolmuştur. O sanki hastalığın hiçbir şey işlemiyen zırhını kuşanmış, ıstırabın vurdum duymaz postuna sarılmıştır.

Bütün merhamet ve alâkasını, bulunmaz bir matah gibi, yalnız kendisi kullanmak için, kilit altına almıştır.

Yattığı yerde hep kendine acır, oflar, inler, biran önce iyileşmek arzusuyla çırpınır; çektiklerini düşündükçe yüreği parçalanır. Haline ağlamaktan hiç çekinmez.

Durmadan, ne yapsam da şöyle bir rahatlasam diye düşünür; küçük küçük plânlar kurar, rahatlıklar icadeder. Kendini büyütükçe büyütür. Hasta insanlarda hoş görülebilecek bir hayal oyunu ile, ne kadar ağrıyan ve sızlıyan uzvu varsa kendini o kadar çok sayıda şahıslara böler. Zaman olur, bir gece evvel kafasının içinde tıpkı bir kütük yahut elle tutulur bir madde imiş gibi hissettiği ve sanki ancak kafataşı açılmakla oradan çıkarılabilecekmiş sandığı sinsî başağrısını, adeta kendinden ayrı birşey olarak düşünür.

Yahut da sıska, uzun ve terden yapış yapış olan parmaklarının haline acır. Kendine karşı derin bir merhamet duyar, yatağı insanlık duygusunun, şefkatin öğrenildiği biricik yerdir.

Kendine acıyan yine kendidir; hisseder ki bu vazifeyi kendinden iyi yapacak hiç kimse yoktur. Bu acıklı haline pek seyrei aramaz. Onu, sadece, çorbasını ve ilâcını dakika şaşmadan getiren ihtiyar hasta bakıcının çehresi memnun eder. Bu çehreyi, hiç hatları değişmediği, hummalı hezeyanlarını odasının duvarına döktüğü gibi, çekinmeden ona anlatabileceği için sever.

Dünya işlerinden elini eteğini çekmiştir. Fanilerin vazife ve meşguliyetlerinin ne olduğunu hatırlamaz; onların varlığından, ancak bir an için, doktorun günlük ziyaretine gelmesiyle haberdar olur; hattâ o meşgul yüzün hatları bile ona kendinden başka hastalar da olabileceğini düşündürmez; hasta diyince o yalnız kendini düşünür. Hışırdamasın diye dikkatle katladığı parayı cebine koyarak odadan sessizce çıkan adamcağızın hangi hasta yatağının başına gideceğini düşünebilecek halde değildir artık. Sadece yarın aynı şeyin aynı saatte tekrarlanacağını bilir.

Evde olup bitenler ona ulaşmaz. Neye dair olduğunu bilmediği halde normal hayatın devam ettiğini belirten, ufak tefek fısıltılar onu teskin eder. O hiçbir şey bilmemek, hiç bir şey düşünmemek zorundadır. Hizmetçilerin kadife

ts gliding up or down the distant staircase, treading as upon velvet, gently keep his ear awake so long as he troubles not himself further than with some feeble guess at their errands.

Exact knowledge would be a burthen to him: he just endure the pressure of conjecture, He opens his eye faintly at dull stroke of the muffled knocker, and closes again without asking who was it? He is flattered by a general notion that inquiries are making after him, but he cares not to know the name of the inquirer. In the general stillness, and awful hush of the house, he lies in state, and feels his sovereignty.

To be sick is to enjoy monarchical prerogatives. Compare the silent tread, and quiet ministry, almost by the eye only, with which he is served — with careless demeanour, the unceremonious goings in and out (slapping of doors, or leaving them open) of the very same attendants, when he is getting a little better — and you will confess, that from the bed of sickness (throne let me rather call it) to elbow-chair of convalescence, is a fall from dignity, amounting to a deposition.

How convalescence shrinks a man back to his pristine stature! where is now the space, which he occupied so lately, in his own, in the family's eye? The scene of his regalities, his sick room, which was his presence chamber, where he lay and acted his despotic fancies — how is it reduced to a common bed-room? The trimness of the very bed has something petty and unmeaning about it. It is made every day. How unlike to that wavy, many-furrowed, oceanic surface, which it presented so short a time since, when to make it was a service not to be thought of at oftener than three or four day revolutions, when the patient was with pain and grief to be lifted for a little while out of it, to submit to the encroachments of unwelcome neatness, and decencies which his shaken frame deprecated; then to be lifted into it again for another three or four days' respite, to flounder it out of shape again, while every fresh furrow was an historical record of some shifting posture, some uneasy turning, some seeking for a little ease; and the shrunken skin scarce told a truer story than the crumpled coverlid.

Hushed are those mysterious sighs — those groans — so much more awful, while we knew not from what caverns of vast hidden suffering they proceeded. The Lernean pangs are quenched. The riddle of sickness is solved; and Philoctetes is become an ordinary personage.

Perhaps some relic of the sick man's dream of greatness survives in the still lingering visitations of the medical attendant. But how is he too, changed with everything else! Can this be he — this man of news — of chat — of anecdote — of everything but physic — can this be he, who so la-

üzerinde yürürmüş gibi uzak merdivenlerden sessizce inip çıkmaları - kendini, ne yaptıklarına dair tahminler yürütmekten fazla yormadıkça-kulağını fazla işgal etmez. Ne olup bittiğini düşünmek, bunun üzerinde kafa patlatmak onu yorabilir. Kuyveti ancak tahmine yeter. Bez sarılmış kapı tokmağının kısık sesi ile hafifce gözlerini aralar, ama kim olduğunu bile sormadan tekrar kapatır. Sıhhatini sormaya gelenler olduğunu düşünerek övünür; ama gelenlerin kimler olduğunu merak etmez. Evdeki o umumi hareketsizlik, o korku veren sessizlik içinde ihtişamla yatar; hakimiyetini hisseder.

Hasta olmak adeta hükümdarlığın tadını tatmaktır. Hemen hemen sadece gözle edilen o sakin hizmeti, o sessiz adımları, hastanın iyileşmeğe başlamasından sonraki o lâkayıt tavırlarla o lâubâli girip çıkmalar, kapıları çarpmalar, yahut açık bırakmalarla karşılaştırırsanız itiraf etmek zorunda kalırsınız ki hasta yatağından (taht diyelim daha doğru olur) nekahat sandalyasına iniş onun bütün şanını kaybediştir; tahttan indirilmek demektir.

Nekahet insanı nasıl küçültür de o eski haline getiriverir! Daha pek azevvel kendi nazarında olsun, ailesinin nazarında olsun, işgal ettiği o mevki nerdedir? Hükümdarlık ettiği o yer, hasta odası, içinde yatıp dilediği gibi hüküm sürdüğü o tören salonu nasıl olmuş da tekrar alelâde bir yatak odasına dönmüştür? Şimdi aynı yatağın intizamında adeta bir âdilik, bir mânasızlık vardır; çünkü hergün toplanıp düzeltilmektedir. Az zaman evvelki okyanus sathına benzeyen dalgalı ve kırıksıklı hali ile ne büyük tezat teşkil eder! O zamanlar toplanıp düzeltilmesi üç dört gün ara vermeden asla akla getirilmeyen bir hizmetti; hasta binbir zahmet ve acı ile yataktan kaldırılır; sarsılan vücut hiç hoşlanmadığı bir takım intizam ve itinaların taaruzuna boyun eğer, sonra yine bir üç dört gün için daha yerine yatırılır, yatağın biçimini, tertibini bozmağa bırakılırdı; öyle ki her yeni kırıksık ıstıraptan mütevellit bir sağa sola dönüşün; rahat etmek için yapılan bir hareketin târihi hatırası kesilir, tortop olan yorgan, hastanın haline, büzüle kalan derisinden daha iyi tercüman olurdu.

Artık o esrarengiz iç çekmeler, hangi gizli ve sonsuz ıstırap mahzeninden geldiğini bilmediğimiz için daha acı olan o iniltiler kesilmiştir. İnsanı canavar pençesi gibi kavrayan sancılar dinmiştir. Hastalığın bilmecesi çözülmüş, Philoktetes alelâde bir şahsiyet olup çıkmıştır.

Hastanın o büyüklük rüyalarından bazı izler, olsa olsa, doktor yamağının hâlâ uzayıp giden ziyaretlerinde yaşamaktadır. Fakat o da şimdi, değişen her şeyle beraber, nasıl da değişiverdi? Bu havadis, dedikodu ve hikâye dolu; bu ilâçtan maada her şeyden bahseden adam bir az evvel hasta ile zalim düşmanı arasına tabiatın azametli bir elçisi gibi giren ve ona yüksek

tely came between the patient and his cruel enemy, as on some solemn embassy from Nature, erecting herself into a mediating party? - Pshaw! tis some old woman.

Farewell with him all that made sickness pompous — the spell that hushed the household — the desert — like stillness, felt throughout its inmost chambers — the mute attendance — the inquiry by looks — the softer delicacies of self - attention — the sole and single eye of distemper alonely fixed upon itself — world - thoughts excluded — the man a world unto himself — hi's own theatre.

What a speck is he dwindled into!

In this flat swamp of convalescence, left by the ebb of sickness, yet far enough from the terra firma of established health, your note, dear Editor, reached me, requesting — an article. In *Articulo Mortis*, thought I; but it is something hard — and the quibble, wretched as it was, relieved me. The summons, unseasonable as it appeared, seemed to link me on again to the petty businesses of life, which I had lost sight of; a gentle call to activity, however trivial; a wholesome weaning from that preposterous dream of self - absorption — the puffy state of sickness — in which I confess to have lain so long, insensible to the magazines, and monarchies, of the world alike; to its laws and to its literature. The hypochondriac flatus is subsiding; the acres, which in imagination I had spread over — for the sick man swells in the sole contemplation of his single suffering, till he becomes a Tityus to himself — are wasting to a span; and for the giant of self - importance, which I was so lately, you have me once again in my natural pretensions — the lean and meagre figure of your insignificant Essayist.

CHARLES LAMB

TÜSTAV

bir aracı mevkinı kazandıran adam olabilir mi? Nerede? kocakarının biriymiş!

Şimdi onunla beraber hastalığı muhteşem gösteren her şeye elveda! Bütün evi sus pus ettiren o büyüye, en ücra odalarda hissedilen o çöl sükünetine, o sessiz hizmetlere, o bakışlarla hatır sormalara - bunlardan da hoşu - kendine itina etmek için insanın gösterdiği, bütün dünya düşüncelerinden uzak kalarak, kendisi için başlı başına birdünya ve bir tiyatro sahnesi yarattığı o anlara elveda!

Küçüldü, noktalaşverdi!

İşte, aziz neşriyat müdürüm, ben hastalığın çekilmesi ile meydana gelen bu dümdüz nekahat bataklığında, ve henüz tam bir sıhhatin sahillerine ayak basmaktan epey uzakta iken bir yazı istediğınızı bildiren mektubunuzu aldım. Yazı yazmak değil, az kalsın mezar kazmak istiyeycekti diye düşündüm; doğrusu ağır... sonra, acı da olsa, bu kelime oyunu beni ferahlattı. Davet her ne kadar mevsimsiz göründü ise de, beni, gözden kaybetmiş olduğum ehemmiyetsiz gündelik işlere yeniden bağlar gibi oldu.

Bu davet, küçük de olsa, yine bir faaliyete çağırış ve beni pek fena bir şey olan bencillik rüyasından uyandırdı. Hastalığın opohpohlayıcı halinde uzun müddet dünyanın herşeyi ile — edebiyatı, hukuk işleri, Hükümdarları, hazineleri - alâkasız kaldığımı itiraf ederim.

Kabarıp taşan hastalık kuruntularım artık dağılıyor. Hayalen kapladığım o geniş saha daralıyor; çünkü hasta bir insan, ıstırabından başka bir şey düşünmediği için, kendi gözünde Tityus kesilinceye kadar, kabarıp da kabarıp. Ama artık ben, kendine ehemmiyet vere vere kabarmış o gurur devi değilim. Karşınıza yine eski halimle, yine o sıska, o cılız, o çelimsiz yazıcınız olarak çıkıyorum.

Tercüme eden: *Günseli TAMKOÇ*

TÜSTAV

LE CIMETIÈRE MARIN

Ce toit tranquille, où marchent des colombes,
Entre les pins palpite, entre les tombes;
Midi le juste y compose de feux
La mer, la mer, toujours recommencée!
O récompense après une pensée
Qu'un long regard sur le calme des dieux!

Quel pur travail de fins éclairs consume
Maint diamant d'imperceptible écume,
Et quelle paix semble se concevoir!
Quant sur l'abîme un soleil se repose,
Ouvrages purs d'une éternelle cause,
Le Temps scintille et le Songe est savoir.

Stable trésor, temple simple à Minerve,
Masse de calme et visible réserve,
Eau sourcilleuse, Œil qui gardes en toi
Tant de sommeil sous un voilé de flamme,
O mon silence!.. Edifice dans l'âme;
Mais comble d'or aux mille tuiles, Toit!

Temple du temps, qu'un seul soupir résume,
A ce point pur je monte et m'accoutume,
Tout entouré de mon regard marin;
Et comme aux dieux mon offrande suprême,
La scintillation sereine sème
Sur l'altitude un dédain souverain.

DENİZ MEZARLIĞI

Üstünde güvercinler gezen şu rahat damın
Kalbi atar ardında birkaç mezarla çamın;
Şaşmaz öğle zamanı ateşlerle yaratır
Denizi, denizi, hep yeni baştan denizi!
Tanrıların sükûnu çeker gözlerimizi,
Bir düşünceden sonra, ah o ne mükâfattır!

İnce pırıltıların o ne saf hüneridir,
Bir seçilmez köpükten nice elmas eritir,
Nasıl bir sükûn sanki peyda olur o demde!
Ve güneş uçurumun üstüne gelir durur,
Ebedî bir dâvanın saf marifeti budur,
Zaman kıvılcım, Hulya bilmek olur âlemde.

Basit Minerve mabedi, tükenmiyen hazine,
Yığın halinde sükûn, gözönünde define,
Kaşlarını çatan su, bir alev perde altı
Kendinde nice uyku saklıyan Göz, ey bana
Mukadder olan sükût!... Ruhta yükselen bina,
Fakat bin kiremidi yıldızlı dam, ey Çatı!

Bir tek ahın içinde belli zaman Mabedi,
Etrafımda denize bakışlarımın bendi,
Çıkarım o saf yere artık bütün bütüne;
Ve bütün tanrılara son adağım olarak,
Asude bir meneviş dağıtır kucak kucak
Şahane bir istihkar irtifalar üstüne.

Comme le fruit se fond en jouissance,
 Comme en délice il change son absence
 Dans une bouche où sa forme se meurt,
 Je hume ici ma future fumée,
 Et le ciel chante à l'âme consumée
 Le changement des rives en rumeur.

Beau ciel, vrai ciel, regarde moi qui change!
 Après tant d'orgueil, après tant d'étrange
 Oisiveté, mais pleine de pouvoir,
 Je m'abandonne à ce brillant espace,
 Sur les maisons des morts mon ombre passe
 Qui m'apprivoise à son frêle mouvoir.

L'âme exposée aux torches du solstice,
 Je te soutiens, admirable justice.
 De la lumière aux armes sans pitié!
 Je te rends pure à ta place première:
 Regarde-toi!.. Mais rendre la lumière
 Suppose d'ombre une morne moitié.

O pour moi seul, à moi seul, en moi-même,
 Auprès d'un cœur, aux sources du poème,
 Entre le vide et l'événement pur,
 J'attends l'écho de ma grandeur interne,
 Amère, sombre et sonore citerne,
 Sommant dans l'âme un creux toujours futur!

Sais-tu, fausse captive des feuillages,
 Golfe mangeur de ces maigres grillages,
 Sur mes yeux clos, secrets éblouissants,
 Quel corps me traîne à sa fin paresseuse,
 Quel front l'attire à cette terre osseuse?
 Une étincelle y pense à mes absents.

Nasıl ağızda yemiş zevk olup da erirse,
 O yokluğunu nasıl lezzete çevirirse,
 Varsın şekli mahyolsun, orda içime siner
 Benliğimin ilerde duman olacak özü;
 Eriyen ruha söyler bir şarkıyla gökyüzü
 Nasıl değişmededir uğultulu sahiller.

Güzel sema, hakikî sema, değişiyorum
 Bak! Ne hale getirdim seni bunca gururum,
 Kudretle dolu bunca avareliğim, seni?
 Işıldıyan mekâna nasıl kapıldım, bilmem.
 Ölülerin evleri üstünden geçen gölgem,
 Narin yürüyüşüne alıştırtıyor beni.

Kızgın güneş altında serilip kalmış ruhum,
 Göğsümü geriyorum sana, hayran olduğum
 Nurun o cana kıyan hançerli adaleti!
 Seni gönderiyorum, yine saf, ilk yerine:
 Kendini seyret!.. Nuru geri çevirmek yine
 İster gölgenin donuk olsun yarı nisbeti.

Ey yalnız benim için, yalnız bende, içerde,
 Kalbin yanı başında, şiirin çıktığı yerde,
 Boşlukla saf hâdise arasında beklerim;
 Buruk, karanlık, çın çın öten bir sarnıç diye,
 İçimdeki büyüklük ruhumda hep erteye
 Kalıp duran boşluktan haber verecek derim!

Bilir misin dalların yalancıkdan esiri.
 Sıska parmaklıkları kemiren demiryeri,
 Yumulan gözlerimde göz kamaştırır sırlar,
 Hangi ten çeker beni tembel âkibetine,
 Hangi alın cezbeder şu kemikli zemine?
 Orda kayıplarımı bir kıvılcım hatırlar.

Fermé, sacré, plein d'un feu sans matière,
 Fragment terrestre, offert à la lumière,
 Ce lieu me plaît, dominé de flambeaux,
 Composé d'or, de pierre et d'arbres sombres
 Où tant de marbre est tremblant sur tant d'ombres;
 La mer fidèle y dort sur mes tombeaux!

Chienne splendide, écarte l'idolâtre!
 Quand solitaire au sourire de pâte,
 Je pais longtemps, moutons mystérieux,
 Le blanc troupeau de mes tranquilles tombes,
 Eloignes - en les prudentes colombes,
 Les songes vains, les anges curieux!

Ici venu, l'avenir est paresse.
 L'insecte net gratte la sécheresse;
 Tout est brûlé, défait, reçu dans l'air
 A je ne sais quelle sévère essence.
 La vie est vaste, étant ivre d'absence.
 Et l'amertume est douce, et l'esprit clair.

Les morts cachés sont bien dans cette terre
 Qui les réchauffe et sèche leur mystère.
 Midi là - haut, Midi sans mouvement
 En soi se penche et convient à soi-même...
 Tête complète et parfait diadème,
 Je suis en toi le secret changement.

Tu n'as que moi pour contenir tes craintes!
 Mes repentirs, mes doutes, mes contraintes
 Sont le défaut de ton grand diamant!..
 Mais dans leur nuit toute lourde de marbres,
 Un peuple vague aux racines des arbres
 A pris déjà ton parti lentement.

Kapalı, Kudsi, dolu maddesiz bir ateşle,
 Toprak parçası, içli dışlı olmuş güneşle,
 Bu yer hoşuma gider, meşaleden bir dehliz,
 Taş, yıldız, loş ağaçlar doğmuş doğduğu günde,
 Nice mermer titreşir nice gölge üstünde,
 Mezarlarım üstünde uyur vefalı deniz.

Muhteşem köpek, artık putperestliği def et!
 Çoban tebessümüyle, münzevi, uzun müddet,
 Otlatırken esrarlı koyunları bu yerde,
 Bembeyaz sürüsünü rahat mezarlarımın,
 Söyle gitsin tedbirli güvercinler, kalmasın
 Manasız hulyalar da, meraklı melekler de!

Buraya gelindi mi istikbal tembelliktir.
 Cüssesi belli böcek kuraklığı kemirir;
 Herşey yanmış, bozulmuş, havaya karışarak
 Anlamadığım haşin bir cevherde erimiş.
 Yokluktan sarhoştur da o yüzden hayat geniş,
 Artık meraret tatlı, zihin şeffaftır ancak.

Bu toprağa gizlenmiş ölümler rahat durur,
 Bu toprakta ısınır, sırları burda kurur.
 Yukarda öğle vakti, kıpırdamıyan öğle,
 Kendinde kendi için yaşar, kendine yeter...
 Dört başı mamur kafa, kemale ermiş efser,
 Gizli değişme benim senin bağrında böyle.

Saldığın korkuya tek karşı koyan ben varım!
 Pişmanlıklarım, şüphem, kendime cefalarım
 O büyük elmasının bir kusurudur! Fakat
 Mermerle kurşun gibi ağı gecelerinde,
 Belirsiz bir halk ağaç köklerinde, derinde,
 Çoktan senden oldular yavaş yavaş ve kat kat,

Ils ont fondu dans une absence épaisse,
 L'argile rouge a bu la blanche espèce,
 Le don de vivre a passé dans les fleurs!
 Où sont des morts les phrases familières,
 L'art personnel, les âmes singulières?
 La larve file ou se formaient les pleurs.

Les cris aigus des filles chatouillées,
 Les yeux, les dents, les paupières mouillées,
 Le sein charmant qui joue avec le feu,
 Le sang qui brille aux lèvres qui se rendent,
 Les derniers dons, les doigts qui les défendent,
 Tout va sous terre et rentre dans le jeu!

Et vous, grande âme, espérez-vous un songe
 Qui n'aura plus ces couleurs de mensonge
 Qu'aux yeux de chair l'onde et l'or font ici?
 Chanterez-vous quand serez vaporeuse?
 Allez! Tout fuit! Ma présence est poreuse,
 La sainte impatience meurt aussi!

Maigre immortalité noire et dorée,
 Consolatrice affereusement laurée,
 Qui de la mort fais un sein maternel,
 Le beau mensonge et la pieuse ruse!
 Qui ne connaît, et qui ne les refuse,
 Ce crâne vide et ce rire éternel!

Pères profonds, têtes inhabitées,
 Qui sous le poids de tant de pelletées,
 Êtes la terre et confondez nos pas,
 Le vrai rongeur, le ver irréfutable,
 N'est point pour vous qui dormez sous la table
 Il vit de vie, il ne me quitte pas!

Koyu yokluk içinde eridiler bir tevi.
 Kıpırmızı kil içti bütün o beyaz nevi,
 Geçti artık yaşama vergisi çiçeklere!
 Nerde ağızlarından düşmiyen sözler, hani,
 Nerde herkesin kendi benliği, hali şanı?
 Kurt düştü gözyaşının toparlandığı yere.

Gıdıklanmış kızların o keskin ve haşarı
 Çılgılığı, gözler, dişler, ıslak göz kapakları,
 O muttasıl ateşle oynayan güzel meme,
 Teslim olan dudaklar ucunda parlıyan kan,
 Son lutuflar ve nâdim olan eller o zaman,
 Hepsini toprağa girer, başlar öbür hengâme!

Ya siz, büyük ruh, burda şu yaldızla denizin
 Ten gözüne serdiği yalana düşmeksizin,
 Acap başka bir hulya ümideder misiniz?
 Şarkı söyler misiniz buhar olunca bile?
 Varlığım mesameli! Evet, herşey nafile!
 Mukaddes sabırsızlık bile ölür şüphesiz.

Koymuş çirkinesine başına defne dalı,
 Tesellici, perişan ve yaldıza boyalı.
 Ölümsüzlük, eceli ana kucağı yapar.
 Güzel yalan, dindarca bir gayret kokan biyle!
 Şu ebedî gülüşü, şu boş kafatasıyla
 Görüp de istiyecek, benimsiyecek kim var?

Derinlikteki ecdat, kafalar boşalarak,
 Bunca kürek dolusu toprak altında toprak,
 Ayırdetmez oldunuz yukarda yürüeni;
 Asıl kemiren, şüphe kabul etmiyen böcek,
 Sofra altında yatan sizlere gelmiyecek,
 O hayattan can alır, bırakıp gitmez beni.

Amour, peut-être, ou de moi même haine?
 Sa dent secrète est de moi si prochaine,
 Que tous les noms lui peuvent convenir!
 Qu'importe! Il voit, il veut, il songe, il touche!
 Ma chair lui plaît et jusque sur ma couche!
 A ce vivant je vis d'appartenir!

Zénon! Cruel Zénon! Zénon d'Élée!
 M'a-tu percé de cette flèche ailée,
 Qui vibre, vole et qui ne vole pas!
 Le son m'enfante et la flèche me tue!
 Ah! le soleil... Quelle ombre de tortue
 Pour l'âme, Achille immobile à grands pas!

Non, non!.. Debout! Dans l'ère successive!
 Brisez, mon corps, cette forme pensive!
 Buvez, mon sein, la naissance du vent!
 Une fraîcheur, de la mer exhalée,
 Me rend mon âme... O puissance salée!
 Courons à l'onde en rejaillir vivant!

Oui! Grande mer de délires douée,
 Peau de panthère et chlamyde trouée
 De mille et mille idoles du soleil,
 Hydre absolue, ivre de ta chair bleue,
 Qui te remords l'étincelante queue
 Dans un tumulte au silence pareil,

Le vent se lève!... Il faut tenter de vivre!
 L'air immense ouvre et referme mon livre,
 La vague en poudre ose jaillir des rocs!
 Envolez-vous, pages tout éblouies!
 Rompez, vagues! Rompez d'eaux réjouies
 Ce toit tranquille où picoraient des focs!

PAUL VALÉRY

Kendi kendimden nefret, kendi kendime sevgi?
 Gizli dişi o kadar benliğime yakın ki,
 Ona nasıl bir isim vereyim, şaşıyorum.
 İstiyor, dokunuyor, görüp geliyor dile,
 Tenimden hoşlanıyor, tâ yatağında bile
 Ben bu canlıya ait olmakla yaşıyorum.

Zénon, ey zalim Zénon, Elealı Zénon, sen
 Hem uçan, hem uçmıyan, fakat ihtizaz eden
 O kanatlı okunla beni delmedin değil!
 Ses beni yaşatıyor, ok öldürüyor beni!
 Ey Güneş! Ruha yayma kaplumbağa gölgeni,
 Sen, koca adımlarla kıvıldamıyan Achille!

Hayır! Kalk da kucakla artık hâreli suyu!
 Vücudum, parçalayın bu düşünen kadroyu!
 Bağrım, rüzgârın girsin doğuşu içerine!
 Tüten serinliğiyle şu denizin inbatı
 Ruhumu bana verdi... Ey tuzun saltanatı!
 Suya koşalım canlı fışkırmak için yine!

Evet! Koca, izanlı hezeyanlar denizi,
 Kaplan postu, güneşin binlerce, dizi dizi
 Hayali batıp sönen pelerin, zaman zaman
 Sessizliği andıran bir uğultu içinde,
 Lâcivert teniyle mest, bir üstü açık inde,
 Kıvılcımlı kuyruğuna diş geçiren Şahmeran.

Rüzgâr uyandı... Artık yaşama zamanıdır!
 Kitabımı bir geniş meltem açıp kapatır,
 Su kayadan toz olup görünür kıyı kıyı!
 Pırıl pırıl sayfalar uçuşarak gidiniz!
 Yık dalga! Yık keyifli sularında ey deniz,
 Yelkenin yem yediği şu âsude çatıyı!

Tercüme eden: Sabri Esat SİYAVUŞGİL

SEÇME DÜŞÜNCELER

Kötü adam kendinden ürküp kaçır; dışarıya atılarak neşelenir; endişeli gözlerle etrafına bakınarak kendisini eğlendirecek bir mevzu arar; acı hiciv, saldırgan alay imdadına yetişmese hüznün ve kederden kurtulamazdı; alaycı gülüş tek zevkidir. Bunun tam tersine, doğru adamın huzuru kendi içindedir; onun gülüşü sinsi değildir, duyduğu saadettendir: o bu saadetin kaynağını kendinde taşır; kalabalık içinde ne kadar neşeliyse yalnızken de öyledir; hoşnutluğunu kendisine yaklaşanlardan almaz, onlara sirayet ettirir.

Nerede duygu ve zekâ varsa orada bir mânevi nizam vardır. Fark şuradadır ki iyi adam bütüne göre kendini nizama koyar, kötü adamsa bütünü kendine göre nizamlar. O kendini her şeyin merkezi yapar! öteki ise yarı çapını ölçer ve çevrede durur.

Tanrılık hakkında en büyük fikirler bize yalnız akıldan gelir. Tabiatın manzarasına bakın, içinizden gelen sesi dinleyin. Tanrı bizim gözlerimize, vicdanımıza, muhakememize herşeyi söylemiş değil midir? İnsanlar onun hakkında bize daha ne söyleyebilirler? Onların açığa vurdukları şeyler Tanrıya beşeri hırslar izafe ederek onu küçük düşürmekten başka bir şeye yaramaz. Türlü mezheplerin yüce Varlık hakkındaki bilgimizi aydınlatacak yerde büsbütün bulandırdığını, asilleştirecek yerde aşağılattığını görüyorum; görüyorum ki bunlar Tanrının etrafını çevreleyen akla sığmaz sırlara manasız tezatlar katıyorlar, insanı mağrur, hoşgörüsüz, zalim kılıyorlar; yeryüzünde iyi geçinmeyi yerleştirecek yerde kılıcı ve ateşi yayıyorlar. Bütün bunların ne işe yaradığını düşünüyorum da bir türlü bir cevap bulamıyorum. İnsanların cinayetleriyle insanlığın sefaletinden başka bir neticesi olduğunu göremiyorum.

Tanrının kendisine nasıl tapılmasını istediğini insanlara öğretmek için bir ihtilâle ihtiyaç olduğunu söyleyenler var; insanların yaratmış olduğu garip mezheplerin büyük sayısını delil olarak gösteriyorlar da bu çokluğun hep böyle Tanrı hakkında yeni ifşalarda bulunmak hevesinden ileri geldiğini göremiyorlar. Uluslar Tanrıyı söyletmeyi akıllarına koydukları andan itibaren, her biri onu kendine göre söyletti ve ona keyfinin iste-

diklerini söyledi. Tanrının vicdanımıza neler dediğini dinlemiş olsaydık yer-yüzünde tek bir din olurdu.

Tanrının istediği ibadet gönülden gelenidir; bu ibadetsiz, eğer samimi ise, yalnız bir türlü olur. Din adamının giydiği elbisenin şekline, okuduğu duaların sırasına, yaptığı hareketlere ve diz çökmelerine Tanrının pek ziyade ehemmiyet verdiğini sanmak çılgınca bir kendini beğenmişliktir.

Kilisenin hükmetmeğe hakkı olduğuna kilise hükmediyor: Nüfuz ve itibarının sağlamlığına bundan büyük delil mi olur?

Halk can sıkıntısı nedir bilmez; hayatı hareketlidir; eğlenceleri çeşitli değilse de seyrek; bir hayli yorgunluk günleri yüzünden bir iki tatil ve bayram gününün iyi tadını çıkarır. Uzun çalışmalarla kısa dinlenme anları arasındaki nöbetleşme, zevklerinin tuzunu biberini teşkil eder. Zenginlere gelince; onların asıl baş belâsı can sıkıntısıdır; hayli masraflarla bir araya getirilmiş bir sürü eğlenceler içinde, zevklerine hizmet eden bir sürü adam arasında, can sıkıntısı onları yavaş yavaş kemirir ve öldürür; hayatlarını can sıkıntısından kaçmak ve hep ona yakalanmakla geçirirler; onun tahammül edilmez yükü altında ezilirler.

İnsanlar hayat kısadır derler ama onu kısaltmak için gene de ellerinden geleni yaparlar. Hayatı nasıl kullanacaklarını bilemediklerinden, zamanın hızlı geçtiğinden şikâyet ederlerse de görüyorum ki zaman onlara göre pek yavaş geçmektedir. Daima peşinde koştukları bir maksat bulunduğundan onları bu gayeden ayıran zamanı hep esefle görürler: kimi yanında olmak ister, öteki gelecek ayda, bir başkası on sene sonrasında; kimse bugünü yaşamak istemez; kimse geçen saatinden hoşnut değildir. Herkes onun yavaş geçtiği kanaatindedir. Zamanın hızlı aktığından şikâyet ettikleri vakit yalan söylerler; onu daha hızlandırmak gücünü elde etmek için neler vermezlerdi; ömürlerini bir anda tüketmek için bütün servetlerini fedaya hazır dırlar; can sıkıntısıyla geçen vakitlerini ve kendisini beklenen andan ayıran sabırsızlık zamanlarını hayatından silip çıkarmak elinde olduğu takdirde ömrünü beş on saate indirmeyecek belki de tek adam yoktur.

Gençlik, akıl ve hikmeti öğrenmek, ihtiyarlıksa tatbik etmek çağıdır.

Koşu meydanına doğuşumuzda girer, ölümümüzle oradan çıkarız. Yarışın sonuna geldikten sonra arabasını daha iyi sürmesini öğrenmek ne işe yarar? O zaman insana bu meydandan nasıl çıkacağını düşünmekten başka yapacak iş kalmamıştır. Eğer hâlâ öğreneceği şey kalmışsa, bir ihtiyarın öğreneceği tek şey ölmesini bilmek olmalıdır.

Bütün ihtiyarlar çocuklardan ziyade hayata bağlıdırlar, ve gençlerden daha istemiyerek hayattan ayrılırlar. Sebebi de, bütün emeklerini bu hayat uğrunda harcadıklarından, o sona erince bütün zahmetlerinin boşa gitmiş olduğunu görürler. Bütün gayretlerini, bütün kazançlarını, çalışkan hayatlarının bütün yemışlerini giderken arkalarında bırakırlar. Ölümlerinde beraberlerinde götürebilecekleri bir şey edinmeyi hiçbir zaman akıllarına getirmemişlerdir.

Yeryüzünde herşey durmıyan bir akış halindedir. Burada hiçbir şey katı ve devamlı bir şekil muhafaza edemez, dış şeylere bağlanan sevgilerimiz de ister istemez onlar gibi geçer ve değişirler. Her zaman bizden ileride veya geride olan bu sevgiler, artık yok olmuş geçmişi hatırlatır ve çok kere hiç mevcut olmayacak bir geleceğin peşinde koşar: burada gönlün bağlanabileceği sağlam bir şey yoktur. Onun içindir ki bu dünyada zevklerimiz hep geçicidir; devam eden saadetin varlığından şüpheliyim. En coşkun sevinçlerimiz arasında bile gönlümüzün bize: *şu anın bitmesini isterdim* diyebileceği anlar ne kader seyrekdir. Kalbimizi kaygılı ve boş bırakan, bizi önceden bir şeylere esef ettiren, sonradan da hâlâ bir şeyler arzu ettiren uçup gidici bir hale nasıl saadet diyebiliriz?

Hareketsiz, hayat bir uyku halinden ibarettir. Hareket intizamsız veya çok kuvvetli olursa adamı uyandırır; bizi çevremizdeki şeylerle münasebete getirerek hulyanın hazzını bozar, içimizden koparıp alarak derhal talihin ve insanların boyunduruğu altına koyar ve bize dertlerimizi hatırlatır. Tam bir sessizlik insanı hüzne sürükler. Çünkü ölümün suretinde görünür: o zaman gülümser bir muhayyilenin yardımına ihtiyaç vardır ve bu muhayyile Tanrının bu vergiden mahrum etmediği kimselerin hayli tabii kendiliğinden imdadına yetişir. Dışardan gelmiyen hareket o vakit içimizde vücut bulur. Gerçi bu suretle adamın biraz rahatı azalır ama, tatlı ve hafif düşünceler ruhun derinliklerini bulandırmadan âdeta yalnız sathını okşarken bu rahat duygusu daha zevkli olur.

Ağaçlar, çalılar, bitkiler yeryüzünün süsü ve elbisesidir. Gözlerimizin önüne sadece taşlar, topraklar ve kumlar seren çorak ve dazlak bir kır manzarası kadar hazin bir şey olamaz; fakat tabiatın nefesiyle canlanınca, gelinlik elbisesi altında, akar sular ve kuş cıvıltıları arasında yeryüzü adama, üç unsurun ¹ ahengi içinde, hayat, alâka ve hazlarla dolu bir manzara, gözlerimizle yüreğimizin asla usanmadığı tek manzarayı arz eder.

* * *

He-hangi bir kötülüğe uğradık mı bunun neticesinden ziyade maksadına dikkat ederiz: bir damdan düşen kiremit bizi daha çok yaralıyabilir, fakat kötücül bir elin bize kasten attığı taş kadar üzmez; bazan atılan taş boşa gider, ama niyet ve maksat hedefini asla şaşmaz. Talihin darbelerine uğrıyan için en az duyulan şey maddî acıdır; talihsizler felâketlerinin mesuliyetini kime yükliyeceklerini bilemediler mi duyan ve düşünen bir varlık haline koydukları ve kendilerini mahsus ezmek için akli ve gözleri olduğuna hükmettikleri kadere kızarlar: meselâ bir kumarbaz, kaybedişine canı sıkılarak kime karşı olduğunu bilmeden küplere biner; kendisine zulmetmek için kasten peşini bırakmayan bir talih tasavvur eder ve öfkesine bu suretle bir mevzu bulunca kendi yarattığı düşmana karşı ateş püskürür. Başına gelen bütün felâketleri kör kadere izafe eden akıllı adam bu mânasız heyecanlara kapılmaz: acısından bağırır ama kızmadan, öfkelenmeden; başına gelen kötülüğün ancak maddî tarafını görür, ve yediği darbeler, kendisini yaralasa bile hiçbirini yüreğine kadar işlemez.

J. - J. ROUSSEAU

Tercüme eden: Yaşar N. NAYIR

TÜSTAV

¹ Hayvanlar, bitkiler, madenler.

PİNTİ ŞÖVALYE

1830 yılı, Puşkin'in en verimli sanat yıllarından biridir. «Biyelkin'in hikâyeleri», «Evgeny Onegin»in son kısmı, «Küçük tragediyalar» bu yılda yazılmıştır.

«Küçük tragediyalar» yani «Pinti şövalye», «Mozart ve Salieri» «Don Juan» Puşkin'in belki en orijinal eserleridir. Puşkin, bunları Shakespeare'in tesiri altında yazmıştır. Yalnız bir hikâye nasıl bir romandan farklıysa küçük tragediyalar da Shakespeare'in dramlarından o kadar farklıdır. Hikâye konu olarak ele aldığı olayın ne öncesini, ne de sonrasını anlatır, ama anlattığı vakadan geçmişi de, geleceği de çıkarabiliriz. Puşkin'in «küçük tragediyaları» işte bu türlü bir dramdır. Kısa, özlü, gene de canlılığından, realizmasından hiçbir şey kaybetmeyen bir dram. Dünya edebiyatında bu eserlerin eşi, benzeri yoktur. Tragediyaların üslûplarında, nazımla nesir arasındaki sınır silinmiştir. Entrikanın kuvveti, sözlerin kısalığı, iptirasların çarpışması, tiplerdeki ruh zenginliği, sosyal meseleler üzerinde açılan ufukların genişliği, bu tragediyalara dünya edebiyatında eşsiz bir yer verdirmektedir.

«Pinti Şövalye», Puşkin'in yaşadığı ilk küçük tragediyadır. Puşkin, pintiliğin portresini çizerken karşısında iki büyük örnek vardı: Molière'in Cimri'si Harpagon'la, Shakespeare'in Shylock'u. Puşkin bu iki tipten hangisini seçtiğini şöyle anlatır: «Shakespeare'in yarattığı kişiler, Molière'in yarattığı kişiler gibi yalnız bir tek tutkunun, bir tek kusurun tipleri değildir, canlı, çok taraflı insanlardır. Harpagon, cimridir, bu kadar; Shylock ise, cimridir, düzenbazdır, gururludur, zekidir.»

Puşkin bu yolda Molière'in tek taraflılığını bırakarak Shakespeare'in Shylock'u gibi çok taraflı bir tip yaratmak istemiştir.

Shakespeare'de, Molière'de cimriler, tüccardır. Tüccarlar hâlâ baklarını iyice tanıttıramamış olan burjuva sınıfındandır. Onların elinde altın, feodal bir topluluğa karşı tek silâhtır. Shylock, üstelik yahudidir; yani o zamanki toplulukta hiçbir dayanağı olmayan, her türlü bakareti gören bir insandır. Altın, onun için daha da önemlidir. Puşkin'in cimrisi tüccar değil bir asilzade, bir barondur. Shylock'la Harpagon, tüccar oldukları için cimridirler, Puşkin'in baronu, baron olduğu halde cimri dir.

Baron, Shylock kadar, belki de daha karışık bir tiptir; eski bir şövalyedir, onda şövalyelerin mertliği, hürriyete, parlak bir hayata bağlılığı kuvvetle yasar. Ama bir baronun kendi şatosunda serbesçe, kimsenin nüfuzunu tanımadan yaşadığı zamanlar artık geçmiştir. Baron, dükasına bağlıdır, dükası da imparatora. Artık kılıç, asilzadenin gelecek hayatını sağlamaz olmuştur. İşte baron, bu geleceği, bu hürriyeti parada arıyor.

Baron aslında pinti değildir; daha çok hürriyeti, iktidarı seven bir adamdır; onda altın, gaye değil, vasıttır. Bunun içindir ki baron insan vasıflarından fazla bir şey kaybetmemiş, Harpagon gibi insanlıktan çıkıp, bir nevi ucubeye dönmemiştir. Hâlâ vicdan azapları çeken, hâlâ meriçe kılıç çekmeye her zaman hazır bir şövalyedir. Kendi hürriyetini her şeyden üstün tutan, hiç kimseye boyun eğmeyen, herkesin kendisine boyun eğmesini isteyen bir adamdır. Bu arzu onda diğer arzuları öldürmüştür: «Ben bütün arzuların üstündeyim, içim rahattır.»

Salamon, pinti değildir. Alber gibi altının hizmetindedir. Müdafasız Yabudi, Baron gibi, altının bu toplulukta tek müdafiacı olduğunu biliyor, ona göre de hareket ediyor. Alber de Salamon'a kızmasına rağmen ondan farklı değildir. Salamon'un zehir teklifine kızıyor ama sözleriyle bu teklifi hazırladığını düşünmüyor. Bütün bu tragedia, altının elinde oyuncak olan insanların tragediasıdır.

Ama Baron'un tragediası belki de daha umumdür. Dram, para birsinin şövalyelik me-
ziyetlerini öldürmesinde değildir. Baron, cesaret, dukaya bağlılık, namusu kılıçla korumaya
bazır olmak gibi meziyetlerden hiçbirini kaybetmemiştir. Baron'un tragediası, hürriyetlerini
hürriyetin bulunamayacağı yerde arıyanların tragediasıdır. Hürriyete giden bu yanlış, bu zül-
lümle dolu yol, insanı daha büyük bir esirliğe götürür. Baron, kudretini duyurmak için
bütün arzularını feda etmiştir. Ama bu defa da kudret sevgisinin kölesi olmuştur, onu kay-
betmek korkusuyla bir işe çevirmeye cesaret edemez. Hürriyetini, bağımsızlığını, altın sandığına
kapctmıştır.

Baron, hürriyete, bağımsızlığa, daha büyük bir esirliğe götüren yollardan gitmiştir. Hür-
riyetin sarayını kurmak istemiş, kendisi için bir hapısane kurmuştur. Hürriyet, ancak herkes
için istenilir, yalnız kendisi için hürriyet isteyen ona ulaşamaz.

BİRİNCİ SAHNE

(Kulede)

ALBER'le İVAN

ALBER. — Ne olursa olsun, savaş oyununa gideceğim. İvan, göster-
bakalım şu miğferimi. (İvan miğferi verir.) Delinmiş, bir işe yaramaz
artık. Giymeye imkân yok. Bir yenisini almalıyım. Ne vuruş vurdu şu
lânet olası kont Delorj!

İVAN. — Siz de ondan iyice acısını çıkarttınız ya. Attan düştükten
sonra tam bir gün kendine gelemedi. Hâlâ da iyi olmadı galiba.

ALBER. — Ama gene zararlı çıkan o değil. Venedik işi zırbı sapa-
sağlam duruyor. Göğsü de kendisinin. Para verip almadı ya, yenisini de
alacak değil. Neden hemen miğferini almadım onun? Alsaydım bayanlara,
Duka'ya karşı utanılacak hale düşmezdim. Lânet olsun şu kont! Keşke kafamı
delseydi. Elbiselerim lâzım bana. Son defa bütün şövalyeler burada atlaslara,
kadifelere bürünüp oturdular, Duka'nın yanında zırhiyle duran bir bendim.
Harb oyununa şöyle tesadüfle geldim diye özür diledim. Ya şimdi ne derim?
Ah şu yoksulluk, yoksulluk, insanı ne hallere sokuyor! Delorj, ağır mızra-
ğıyla miğferimi delip önümden dötrnala gecince başım açık, Emir'im
mahmuzladım; rüzgâr gibi gelip geçtim, kontu bir çocuk gibi yirmi adım
öteye fırlattım. O anda bütün bayanlar yerlerinden kalktılar, Klotild bile
yüzünü kapattı, bir çığlık atmaktan kendini alamadı. Borazancılar bu
vuruşumu göklere çıkardılar. O zaman kimse cesaretimin, yaman kuvvetimin
neden ilerigeldiğini bilmiyordu. İşin doğrusu miğferim bozulduğu için çile-
den çıkmış, kudurmuşum.

Hareketimin sebebi kahramanlık değil, pintilikti. Evet, burada babamla bir çatı altında kaldıkça bu hastalığa tutulmak güç bir şey değil. Zavallı Emir'im nasıl acaba?

İVAN. — Boyuna aksıyor, daha binemezsiniz.

ALBER. — Kır atı almaktan başka çare yok. Hem pek de fazla istemiyorlar.

İVAN. — Fazla istemiyorlar ama para nerde?

ALBER. — Şu hayırsız Salamon ne diyor?

İVAN. — Ne diyecek, artık size rehinsiz para veremezmiş.

ALBER. — Rehin mi? İblis! rehini nereden bulayım?

İVAN. — Bunu da söyledim kendisine.

ALBER. — Peki ne dedi?

İVAN. — Hiç. Mırın kırın ediyor, nazlanıyor.

ALBER. — Ona söyleseydin ya, babamın zengin olduğunu, Yahudi gibi olduğunu, mirasının ergeç bana kalacağını.

İVAN. — Söyledim.

ALBER. — Peki ne dedi?

İVAN. — Mırın kırın ediyor, nazlanıyor.

ALBER. — Halimiz harap desene!

İVAN. — Kendisi gelmek istedi.

ALBER. — İyi eder, hele bir gelsin, fidye almadan salıvermem onu.
(Kapı vurulur.) Kim o?

(Yahudi girer.)

SALAMON. — Kulunuz köleniz...

ALBER. — Ah dostum, lânet olası Yahudi, sayın Salamon, buyursana; artık ödünç para vermediğini söylüyorlar!

SALAMON. — Merhametli efendimiz, yemin ederim ki.. isterdim ama.. olmuyor ki.. parayı nerden bulayım? Şövalyelere yardım ede ede battım. Kimsenin ödediği yok. Size de ricaya gelmiştim. Acaba birazını olsun veremez misiniz diye?

ALBER. — Haydut! Bende para olsa seninle mi uğraşırım? Kes artık! İnadette dostum Salamon, ver şu altınları; üstünü başını aratmadan yüz kadar ver hele.

SALAMON. — Yüz mü? Bende yüz altın olsa!

ALBER. — Bana baksana. Sen dostlarını sıkıntıdan kurtarmak istemez misin? Utanmaz mısın sen hiç?

SALAMON. — Yemin ederim ki...

ALBER. — Yeter artık, yeter. Rehin istiyorsun ha. Saçma şey. Sana rehin olarak ne verebilirim ki? Domuz derisini mi? Rehin olacak bir şey olsa bende, çoktan satardım. Yoksa bir şövalye sözü sana az mı geliyor, köpek?

SALAMON. — Sözüünüzün, siz hayatta iken büyük, pek büyük bir değeri vardır. O, bir tılsım gibi bütün Felemenk zenginlerinin kasalarını size açar. Ama bana, zavallı bir Yahudiye söz verip de, Allah saklasın, ölüverirsiniz, o zaman bu söz, denize atılan bir çekmecenin anahtarı gibi elimde kalır.

ALBER. — Sanki babam benden çok mu yaşıyacak ?

SALAMON. — Bunu nasıl bilebiliriz ? Ömrümüzün hesabını biz tutmuyoruz ki. Söz gelişi, dün akşam gülüp oynayan bir genç, bugün ölü de dört ihtiyar, bükülmüş omuzları üzerinde onu mezarına götürürler. Baron, sapasağlam. İnşallah on, yirmi, yirmi beş, otuz yıl daha yaşar.

ALBER. — Uydurma Yahudi ! Otuz yıl sonra elli yaşında olacağım, o zaman para ne işime yarar benim ?

SALAMON. — Para mı ? Para her yaşta işe yarar. Ama genç adam parayı açık göz bir hizmetçi gibi kullanır, hiç acımadan şuraya buraya koşturur. İhtiyar ise ona iyi bir dost göziyle bakar, gözbebeği gibi de saklar.

ALBER. — Ooo, babam paraya ne hizmetçi göziyle bakar, ne dost göziyle. Onu efendi sayar, efendi. Kendisi de kul köle olur paraya. Hem de nasıl ? Bir Cezayir kölesi gibi, zincire bağlanmış bir köpek gibi. Babam, soğuk, berbat bir odada oturur ; kuru ekmek yer, su içer. Bütün gece uyumaz, boyuna havlar durur. Altınları ise sandıklarda rahat rahat yatarlar. Sus herif ! Bir gün gelecek, o altınlar yerlerinden kalkıp bana hizmet edecek.

SALAMON. — Evet, baronun cınaze töreninde göz yaşlarından çok para akacak. Allah size mirası çabuk göndersin.

ALBER. — Amin !

SALAMON. — Acaba şöyle bir yolu yok mu... ?

ALBER. — Ne dedin, ne dedin ?

SALAMON. — Şöyle, hani bir çaresi olsa da...

ALBER. — Ne gibi bir çare ?

SALAMON. — Ne bileyim, şöyle bir çare hani... Bir tanıdığım var. İhtiyar bir Yahudi, fakir bir eczacı.

ALBER. — Senin gibi tefeci mi, yoksa daha mı namuslu ?

SALAMON. — Hayır şövalyem, Tobih başka bir ticaret peşinde... Çeşit çeşit damlalar hazırlar, doğrusu tesirleri de müthiştir.

ALBER. — Bana ne bundan ?

SALAMON. — Bir bardak suya atarsınız... üç damlacığını attınız mı... ne tadı değişir, ne rengi. İnsan da karnı ağrımadan, bulantı duymadan, acı çekmeden ölür.

ALBER. — Senin ihtiyarcığın zehir satıyor demek ?

SALAMON. — Evet, zehir de satar.

ALBER. — Ne demek istiyorsun? Bana para yerine iki yüz miskal, yani her altın için birer miskal zehir mi verecek?

SALAMON. — Benimle alay etmek hoşunuza gidiyor galiba. Hayır, istedim ki... belki de... düşünmüştüm ki artık baronun vakti gelmiştir.

ALBER. — Ne! Babamı zehirlemek ha! Sen bunu oğluna nasıl... İvan yakala şunu. Bunu bana söyledin ha! Alçak ruh, köpek, yılan, biliyor musun, şimdi seni cümle kapısı önüne asarım.

SALAMON. — Kabahat işledim efendimiz, affedin, şaka ettim.

ALBER. — İvan, ipi getir.

SALAMON. — Ben, şaka ettim. Size para getirdim ben.

ALBER. — Defol, köpek. (*Yahudi çıkar.*) Bakın, öz babamın pintiliği beni ne hale düşürdü. Bundan cesaret alarak Yahudi bana neler teklif etmeye kalkıştı. Bir bardak şarap ver. Elim ayağım titriyor... İvan, ne yapalım, gene de para lâzım. Şu lânet olası Yahudi'nin peşinden koş da altınları al. Hokkayı da getir. Hilebaza bir senet vereyim. Ama içeri alma sakın şu Yudayı. Dur, dur, altınları da zehir kokar onun, tıpkı atasının gümüşleri gibi. Şarap istemiştım.

İVANI — Şarabımız yok ki, bir damla bile kalmadı.

ALBER. — Ya İspanya'dan Remon'un hediye gönderdiği şarap ne oldu?

İvan. — Dün akşam son şişeyi hasta demirciye götürdüm.

ALBER. — Ha, hatırladım, öyle ise su ver. Lânet olsun şu hayata. Yok, artık karar verdim, Duka'dan adalet istiyeceğim: babamı mecbur etsinler de bana bir öz evlât gibi baksın, atılmış bir köpek yavrusu gibi değil.

İKİNCİ SAHNE

(*Mahzen*)

BARON. — Çapkın bir genç, düzenbaz, düşkün bir kadınla yahut onun ayarttığı budala bir kızla buluşacağı dakikayı nasıl beklerse, ben de gizli mahzenime, vefalı sandıklarımın yanına ineceğim dakikayı bütün gün öyle bekledim. Bugün mutlu bir gün. Bugün biriktirdiğim bir avuç altını, hâlâ dolmayan şu altıncı sandığa dökebilirim. Fazla bir şey görünmüyor ama, hazineler yavaş yavaş kabarıyor. Bir yerde okumuştum, Çar bir gün askerlerine birer avuç toprak alıp bir yere yığmalarını emretmiş. Böylece kocaman bir tepe yükselmiş. Çar, bu tepenin doruğundan bembeyaz çadırlarla kaplı vâdiyi, gemilerin süzülüp geçtiği denizi sevinçle seyrediyormuş. Ben de şu zavallı avuçlarımla mahzenime her zamanki miktarı taşıya taşıya tepemi yükselttim. Oradan da hükmettiğim her şeye bakabiliyorum. Benim hükmetmediğim ne var ki! O iblis gibi ben de buradan dünyayı idare edebilirim. Bir dileğimle kâşaneler yükselir, ihtişamlı bahçelerimde

su perileri, hep birlikte canlı canlı koşuşurlar, Musalar da bana armağanlarını sunarlar. Hür Deha bile bana boyun eğecektir, Erdem, gece gündüz çalışmalarının meyvasını sessiz sessiz bekleyecektir. Bir ıslık çaldım mı, gözü kanlı Kötülük, uysal uysal, çekine çekine gelip elimi yalıyacak, gözlerime bakacak, onlarda emirlerimi okuyacak. Herkes bana boyun eğiyor. Bense kimseye boyun eğmiyorum; ben bütün arzuların üstündeyim; içim rahattır. Kuvvetimi biliyorum ben. Bunu bilmek yeter bana... (*Altınına bakar.*)

Pek de çok görünmüyor ama bu yığın, ne üzüntülerin, aldatmaların, göz yaşlarının, yalvarmaların, lânetlerin korkunç yekûnudur. Hah, işte eski bir beşibirlik: az önce dul bir kadın getirdi. Ama bana vermeden, üç çocuğu ile birlikte ağlayıp inliyerek uzun zaman penceremin önünde kaldı. Yağmur yağdı, dindi, tekrar başladı. Düzenbaz kadın hiç yerinden kımlıdamıyordu. Onu kovabilirdim. Ama sanki bir şey, ölen kocasının borcunu getirdiğini bana fısıldadı. Kadın, yarın hapse girmek istemiyordu... Şunu Tibo getirdi. Bu tembel, düzenbaz adam nereden aldı acaba? Mutlaka çalmıştır. Belki de yolda, geceleyin, bir ormanda... evet, burada saklı altınlar için dökülen bütün gözyaşları, kanlar, terler, tekrar toprağın altından fııksırsa, yeni bir tufan kopardı. Ben de şu canım hazinelerimle birlikte bu tufan içinde boğulur giderdim... Ama zamanı geldi artık. (*Sandığı açmak ister*). Sandığımı her açmak isteşimde içime bir sıcaklık, bir ürperme gelir: Korku değil bu, korku değil; kimden korkabilirim? Kılıcım yanımda: namuslu çelik altına bekçilik ediyor. Ama bilmem nasıl bir duygu, gene kalbimi oynatıyor. Hekimlerin söylediğine göre kimi insanlar, adam öldürmeden zevk duyarlarmış. Anahtarı kilide sokunca onların kurbanlarına bıçak saplar-ken duydukları şeyi duyuyorum. Hem hoş, hem korkunç bir duygu bu. (*Sandığı açar.*) İşte benim en büyük zevkim. (*Elindeki paraları sandığa döker.*) Gidin, yeter artık dünyada dolaştığınız, insanların ihtiyaçlarına hizmet ettiğiniz yeter. Burada hem kuvvetin, hem rahatlığın uykusuyla uykuya dalın. Tanrıların uçsuz bucaksız göklerde uydukları gibi... Bugün kendi kendime bir ziyafet çekmek istiyorum: bütün sandıklarımın başına birer mum yakıp diyeceğim, bütün sandıklarımı açacağım. Ben de onlar arasında parlıyan yığınlara bakıp kalacağım. (*Mumları yakar, birbiri ardınca sandıkları açar.*) Şimdi ben hükmediyorum! — Ne büyüü bir pırıltı! Bu uysal, bu güçlü kuvvetli eğemenlik benim elimde. Bahtiyarlığım, şanıım şerefim onda. Ben hükmediyorum! — Ama benden sonra kim hükmedecek ona? Mirasıma konan! Har vurup harman savuran o çılgın genç, zevk düşkünlerinin, ahlâksızların arkadaşı, ben ölür ölmez buraya inecek, bir sürü dalkavukla buraya, bu sessiz, bu rahat çatının altına inecek. Ölü vücudumdan anahtarları aşırıp güle oynaya sandıklarımı açacak, hazinelerim atlas, deşik ceplere akacak. Bu kutsal kab-

ları kıracak, bu Tanrı içkisiyle o çamur insanları döke saça ağırlıyacak. Ama ne hakla? Bütün bunlar bana havadan mı geldi? Yoksa zenginliğimi zar atıp altın toplıyan bir kumarbaz gibi oyunda mı kazandım? Bütün bunlar bana ne acı sıkıntılara, ne gem vurulmuş tutkulara, ne ağır düşüncelere, ne üzüntülerle dolu günlere, ne uykusuz gecelere mal oldu, kimse bilmez. Yoksa oğlum kalbimin nasırlaştığını mı, hiçbir arzu duymadığımı mı, hiçbir zaman vicdan azabı çekmediğimi mi söyleyecek? Vicdan: kalbi tırmalıyan o pençeli hayvan, o çağrılmıyan misafir, o can sıkıcı söz arkadaşı, o kaba alacaklı; ah o öyle bir cadı ki, gökteki ay bile karşısında gölgeye bürünür; mezarlar altüst olur, ölüleri fırlatıp atarlar. Hayır ilk önce acı çeke çeke kendin zenginliği hele bir kazan da, sonra bakalım kanla kazanılanı kolay kolay harcıyabilir misin? Ah, ona lâıyk olmiyan gözlerden mahzenimi saklıyabilseydim, mezardan bir bekçi hayaleti gibi buraya gelebilseydim. Sandıklarım üzerine oturabilseydim, hayatta kalanlardan şimdi koruduğum gibi o zaman da onları koruyabilseydim!

ÜÇÜNCÜ SAHNE

(Saray)

DUKA, ALBER

ALBER. — İnanın efendimiz, uzun zaman acı yoksullukların utancına katlandım. Çaresiz kalmasaydım, bu şikâyetlerimi de size dinletmezdim.

DUKA. — İnanıyorum, inanıyorum asıl şövalye, sizin gibi bir adam çaresiz kalmayınca babasını suçlamaz. Öyle ahlâksızlar binde bir çıkar. Üzülmeyin, babanızla yalnız konuşur, işi yoluna korum. Neredeyse gelir. Onunla görüşmeli çok oldu. Büyük babamın arkadaşıydı. Hiç unutmam, çocukluğumda beni atına bindirir, başıma ağır miğferini bir çan gibi geçirirdi. (Pencereden bakar.) Gelen kim? O değil mi?

ALBER. — Evet efendimiz, o.

DUKA. — Siz şu odaya geçin. Ben sizi çağırırım. (Alber çıkar, Baron girer). Baron, sizi dinç, sağlam gördüğüme memnunum.

BARON. — Emriniz üzerine karşınıza çıkacak kuvveti kendimde bulduğum için bahtıyarım, efendimiz.

DÜK. — Görüşmeli çok oldu, Baron. Beni hatırlıyor musunuz?

BARON. — Hatırlamaz olur muyum hiç, efendimiz? Küçüklüğünüz, şimdiki gibi gözümün önünde. Ah ne ele avuca sığmaz çocuktunuz siz. Rahmetli Duka bana şöyle derdi: Filip (Beni hep Filip diye çağırırdı.) sen ne dersin, ha? Doğrusu, yirmi yıl sonra seninle ben, bu yumurcaklar karşısında, yani sizin karşınızda, aptala döneceğiz.

DUKA. — Şimdi ahbaplığımızı tazeliyelim gene. Siz sarayımı unuttunuz.

BARON. — Ben artık ihtiyarladım efendimiz ; sarayınızda ne yaparım. Siz gençsiniz; aşklarınız, oyunlarınız, şenlikleriniz var. Bense artık bu işlere yaramam. İnşallah bir harb çıkar. O zaman hazırım, öksüre aksıra gene atıma atlarım; hâlâ kollarımda ihtiyar kılıcımı sizin uğrunuzda çekecek kuvvet vardır.

DUKA. — Sadık çalışmalarınız bizce belli, baron. Siz dedemin arkadaşı idiniz. Babam sizi sayardı. Ben de her zaman sizi sadık, yılmaz bir şövalye bildim. Oturalım, çoluğunuz çocuğunuz var mı baron?

BARON. — Bir oğlum var.

DUKA. — Neye onu burada görmüyorum. Saray sizi sıkıyor, ama bu yaşta, bu adla bizim yanımızda yer alması oğlunuza pekâlâ yaraşır.

BARON. — Oğlum, gürültülü, topluluk hayatını sevmez; yabancı, çekingen bir tabiatı var. Bir geyik yavrusu gibi Allahın günü şatonun çevresinde dolaşır durur.

DUKA. — Böyle kenara çekilişi hoş bir şey değil. Biz onu kısa zamanda eğlencelere, balolara, savaş oyunlarına alıştıırırız. Oğlunuzu getirin buraya; ona adına sanına uygun bir de aylık bağlayın... Neye durgunlaştınız öyle, yol sizi yordu galiba.

BARON. — Hayır efendimiz, yorulmadım; siz beni şaşırttınız. Karşınızda açığa vurmak istemezdim, ama oğlumla ilgili, gizlemek istediğim bazı şeyleri söylemeye mecbur ediyorsunuz beni. O, efendimiz, sizin lütfunuza da, ilginize de lâıyk değildir. Gençliğini cılgınca, aşağılık, kötü hareketlerle geçiriyor.

DUKA. — Ama baron, bu yalnızlığından ileri geliyor. Yalnızlık, işsiz güçsüz bir hayat gençleri yoldan çıkarır. Bize gönderin onu: ıssız yerlerde edindiği kötü huylarını çabucak unuttur gider.

BARON. — Beni bağışlayın efendimiz, ama doğrusu bunu kabul etmek elinden gelmez.

DÜK. — Peki niçin?

BARON. — İhtiyarı af buyurun...

DUKA. — Bilmek istiyorum, kabul etmeyişinizin sebebini açın bana.

BARON. — Oğluma dargınım.

DUKA. — Neden?

BARON. — Suçu büyük de ondan.

DUKA. — Ama söyleyin, nedir suçu?

BARON. — Af buyurun duka.

DUKA. — Bu çok garip, Söylemeye sıkılıyor musunuz?

BARON. — Evet, sıkılıyorum.

DUKA. — Peki ama ne yaptı?

BARON. — O... O beni öldürmek istedi.

DUKA. — Öldürmek mi? Öyle ise onu alçak bir kaatil gibi mahkeme-ye vereceğim.

BARON. — İspat etmeye kalkışamam. Yalnız şunu iyice biliyorum ki, ölümüne susadığı belli, iyice biliyorum ki beni...

DUKA. — Ne?

BARON. — Soymaya kalkıştı. (*Alber birden odaya girer.*)

ALBER. — Baron, yalan söylüyorsunuz.

DUKA. — (*Alber'e*) Ne cesaretle siz?...

BARON. — Şen buradasın ha! Ne cüretle sözlerimi dinledin. Bana karşı böyle bir sözü nasıl ağzına alabiliyorsun. Demek yalan söylüyorsun! Hem de efendimizin önünde. Ben, ben... yoksa ben artık şövalye değil miyim?

ALBER. — Siz bir yalancısınız.

BARON. — Yarabbi. Neye hâlâ yıldırımlar düşüyor. Öyle ise hük-mü kılınçlarımız versin. (*Eldivenini atar, oğlu da eldiveni bemen kaldırır.*)

ALBER. — Teşekkür ederim. İşte babamın bana ilk hediyesi.

DUKA. — Bu ne demek? Benim karşımda neler oluyor? Oğlu ihtiyar babasıyla dövüşecek. Dukalığın altın zincirini ne günlerde taktım! Susunuz: sen akılsız baba, sus; yavru kaplan sen de sus! Yeter. (*Alber'e*) Verin eldiveni bana. (*Alır*)

ALBER. — (*Kendi kendine*) Yazık oldu.

DUKA. — Pençesini nasıl da batırmış! Canavar! Gidin, gözüme görünmeyin, ben sizi çağırınca kadar da buraya geleyim demeyin. (*Alber gider*) Siz bahtsız ihtiyar, utanmıyor musunuz?

BARON. — Affedin efendimiz... Dizlerim kesiliyor... Boğuluyorum!. boğuluyorum... Anahtarlar nerde? Anahtarlarım, anahtarlarım!...

DUKA. — Ölüyor. Yarabbi ne korkunç devir, ne korkunç insanlar.

PUŞKİN

Tercüme edenler: Oğuz PELTEK - Erol GÜNEY

İKİ KONUŞMA

Giacomo Leopardi 1798 yılı haziranının 20-ci günü Orta İtalya'da Appennin dağları ile Hadria denizi arasında yükselen bir tepe üzerine kurulmuş olan sessiz Recanati kasabasında asil ve mutaassıp bir aileden doğmuştur. Kısa boylu, şekilsiz, fakat geniş zekâlı ve ince ruhlu olan genç, liberal duygu ve fikirlerle yetişmiş, onu anlayamayan ana babası ve hemşerileri arasında esasen meyyal olduğu kötümserliğe henüz çocuk denecek yaşta ve bir daha ayrılmamak üzere dalmıştır. Onda kötümserlik önce mahdut, yani yalnız düşmanların çiğnediği vatanına ve kendi şahsına münhasırken, yavaş yavaş bütün insanlığın ve her mahlûkun, tekmil kâinatın üzerine bir matem kisvesi gibi yayılır. Hayatta biricik gerçek ıstıraptır. Onu tatlılaştıran güzel hayaller, aldandı ve ümitler ise, gençlikle beraber pek çabuk geçip sönerler. «Gençliğin öz kardeşi» olan aşk da insanın kalbine can katmakla beraber ölüme hiçbir zaman tercih olunamaz, çünkü her büyük acıyı ölüm dindirir, tabiatın, insana ana değil, üvey ana olan tabiatın veremediği sükûnu ölüm verir.

Leopardi dünyanın sayılı lirik şairlerindedir. Onun bir kötümser değil, bir iyimser olduğunu iddia edenler de olmuştur. Hayır, Leopardi'nin yazdığı her satırda, her mısırda kötümserlik sezilir; ancak şair samimiyetle ifade ettiği «romantik» diyebileceğimiz duygularını, bunların kaynaşıp köpürdüğü anlarda değil, durulup dinlendiği zamanlar yazmış olduğundan eserlerinde feryat ve haykırışa nadir raslanır: şiirlerinde tatlı bir hüznün, nesirlerinde acı bir gülümseme vardır. Ne zaman okunsa, Leopardi insanın kalbinde derin akisler, tatlı ve kudretli mısraları ile içimizde bir *sympatheia*, bir *aynı duyuş* uyandırır. Kimse onun, hepimizin acısına iştirak etmiyecek kadar gamsız değildir.

Bahtsız şair «insanı karanlıklara boğan ihtiyarlık» ın eşğine varmadan, Napoli'de, 1837 yılı haziranının 14 üncü günü hayata hasret ölmüştür.

Leopardi'yi ölmezlere katan onsekiz yaş ile son günleri arasında yazdığı otuz yedi şiiridir. Hemen hemen tamamı nesir olan öteki yazıları içinde en değerlisi «Manevi küçük eserler (Operette morali)» diye adlandırdığı ve tarihten, efsaneden, yaşayanlarla ölülerden seçilen şahıslar arasında geçtiği tasavvur olunan yirmi beş konuşmadan ibarettir. İnce bir istihza ile donanmış çok canlı bir tahayyül eseri olan bu yazılar şairin hayat hakkındaki fikirlerini açıklaması dolayısıyla, şiirlerinin anlaşılması ve tefsiri bakımından çok önemi olan «Düşünceler»i ve «Mektuplar»ı kadar okunmaya değer. Bu konuşmalardan ikisinin tercümesini sunuyoruz.

I

TABIATLA BİR RUH ARASINDA KONUŞMA

Tabiat — Haydi, benim en sevgili kızım (çünkü uzun asırlar boyunca seni böyle sanacak ve çağıracaklar), yaşa, büyük ve bahtsız ol!

Ruh — Yaşamadan önce ne suç işledim ki beni bu cezaya, mahkûm ediyorsun?

Tabiat — Ne cezası, kızım?

Ruh — Bana «bahtsız ol!» demedin mi?

Tabiat — Dedim, fakat senin büyük olmanı istediğin için: bu onsuz olmaz. Üstelik sen bir insan vücudunu canlandırmaya memur edildin; bütün insanlar da zarurî olarak bahtsız doğar ve yaşarlar.

Ruh — Fakat aksine, onların zarurî olarak mesud olmalarını temin etmen daha doğru olmaz mı? bu mümkün değilse, onları dünyaya getirmekten çekinmen gerekmez mi?

Tabiat — Hiçbiri elimde değildir: kadere tabiiim; kader, her ne sebeptense, başka türlü düzenliyor; ne sen ne ben bunu anlayamayız. Sen bir insan vücudunu canlandırmak üzere yaratıldın, buna tensip edildin: artık — ne benim ne başkasının — hiç bir kuvvet seni insanların o müşterek kara bahtından esirgeyemez. Fakat, bundan başka, senin kendine mahsus ve daha büyük bir bahtsızlığa katlanman gerekcek: çünkü ben seni üstün vasıflarla donattım.

Ruh — Ben henüz bir şey bilmiyorum; şu anda yaşamaya başladım: anlamayışım bundan ileri gelse gerek. Fakat söyle bana, üstünlükle son derece bahtsızlık aslında bir midir? ayrı ayrı şeylerse, sen bunları birbirlerinden ayıramaz mısın?

Tabiat — İnsan ruhunda, ve mütenasip bir suretle her çeşit canlı ruhunda, denebilir ki, hemen hemen her ikisi de aynıdır: çünkü ruhun üstünlüğü hayatta daha büyük bir canlılık, bu da daha derin bir bahtsızlık duygusu, yani daha derin bir bahtsızlık, icab ettirir. Aynı şekilde ruhların daha geniş hayatı — nereye meylederse etsin — daha büyük bir özseverlik gizler; ki bu daha büyük özseverlik, daha büyük bir saadet arzusu ve dolayısı ile daha büyük bir hoşnutsuzluk ve aksilikler karşısında daha büyük bir acı peyda eder. Bütün bunlar dünyanın ilk ve ezeli düzeninde vardır: ben değiştiremem. Üstelik zekânın inceliği, tahayyül kudretinin canlılığı seni kendi üzerinde kurabileceğin hakimiyetin pek büyük bir kısmından ayıracak. Hayvanlar gayeleri için her imkânı, bütün kuvvetlerini kolayca kullanırlar; ama insanlar pek nadiren ellerinden geleni yapar; ekseriya akıl ve tahayyülleri buna engel olur, karar verirken içlerinde binbir şüphe, tatbik ederken binbir tereddüt uyandırır. Düşünmiye ve muhakeme etmiye en az istidatlı olanlar veya buna alışmış olmayanlar karar vermekte en süratli, tatbik etmekte en müessir kimselerdir. Senin gibileri ise, daima kendi üzerlerine bükülerek, sanki büyük kudretlerinin yükü altından kalkamaz ve dolayısı ile kendi üzerlerindeki hakimiyeti kaybetmiş gibi ekseriya kararsızlığa ramolurlar: gerek kararda gerek icrada. Bu da insan hayatını mahzun eden en büyük kaygılardan biridir. Bundan başka sen, üstün kabiliyetlerin sayesinde, en derin bilgi ve en güç zümrelerde hemen hemen bütün benzerlerini kısa bir zamanda aştığın halde, aslında hiç bir önemi olmayan, fakat insanlarla alış veriş için pek

zarurî olan ve senden aşağı, hattâ her hususta hor görülebilecek binbir kafanın mükemmel bir surette tatbik ettiği, hiç yorulmadan öğreniverdiği birçok şeyleri öğrenmek senin için ya imkânsız, ya da son derece güç olacak; büyük ruhları bu ve bunun gibi sayısız güçlük, sefalet sarar. Buna karşılık bu seçkin ruhları ün, büyüklüklerinin meyvası olarak kazanacakları takdir ve şerefle sonraki insanlara bırakacakları sürekli hatıra mükâfatlandırır.

Ruh — Şu dediğin takdir ve şeref bana gökten mi, senden mi, yoksa başka birinden mi gelecek?

Tabiat — İnsanlardan: onlardan başka kimseden gelemez.

Ruh — Bak işte, demin dediğin gibi, öbür insanlarla alış veriş için pek zarurî olan en zavallı kafa arın bile kolayca başardıkları şeyleri ben yapamıyacağım, onların beni, değil övmek, aksine hor göreceklarını, benden kaçacaklarını, yahut muhakkak insan cemiyetine elverişsiz sayılarak meçhul yaşayacağımı sanıyordum.

Tabiat — Geleceği önceden görmeğe kudretim yok, onun için dünyada bulunduğun müddetçe insanların sana ne yapacaklarını, hakkında ne düşüneceklerini de bildiremem. Fakat geçmişte edindiğim tecrübeden, haset ederek, seni rahat bırakmıyacaklarını çıkarıyorum; haset üstün ruhların hemen hemen daima karşılaştığı felâketlerden biridir; yahut da seni hor görmek ve kale almamakla ezecekler. Üstelik talih, kısmet senin gibilerinin düşmanı olur. Fakat ölür ölmez — Camoens diye birinin başına geldiği gibi — veya nihayet birkaç sene sonra — Milton¹ diye başka birinin başına geldiği gibi — seni övecek ve göklere çıkaracaklar; bütün insanlar demiyorum, ama, hiç değilse, akli başında olan bir iki kişi. Belki yer aldığın şahsın külleri muhteşem bir kabirde sükûn bulacak, hatları türlü şekilde temsil edilerek, insanların ellerinden düşmeyecek, hayatında geçenleri birçok kimseler tasvir edecek, birçokları çok çalışarak ezberliyecek; sonunda bütün medenî dünya onun adıyla dolacak... yeter ki kötü talihin veya sendeki kabiliyet bolluğu insanlara değerinde mütenasip bir alâmet göstermene devamlı surette engel olmasın; ki gerçekte buna dair birçok misaller vardır: bunu yalnız kaderle ben biliriz.

Ruh — Anacığım, henüz başka bilgilerden mahrum olduğum halde, senin bana verdiğin en büyük, hattâ biricik arzunun saadet arzusu olduğunu duyuyorum. Şimdi farzedelim ki ben şan ve şeref arzusuna ehil olayım: iyi mi yoksa kötü mü, ne diyeceğimi bilemediğim bu şeyi ben ancak saadettir veya elde edilmesi faydalıdır diye arzuluycacağım. Halbuki, sözlerine bakılırsa, beni donatan üstünlük ün kazanmaya lâzım veya elverişli olacak, olacak

¹ Camoens: XVI. asırda yaşamış portekiz şairi. Milton: XVII. asırda yaşamış İngiliz şairi. Her ikisi de ömürlerini sefalet içinde geçirmiş, değerleri geç takdir edilmiştir.

ama saadete götürmüyor, aksine hızla bahtsızlığa sürüklüyor. Beni, ölmeden, şana ve şerefe götüreceğine bile inanılmaz; ölüm vardktan sonra da, dünyanın en büyük nimetlerine ermişim.. bana bundan ne fayda, ne haz gelebilir? hem, dediğin gibi, sonunda şu da olabilir ki bunca bahtsızlığa mal olan şu sertbaşı ünü hiçbir suretle, ölümden sonra dahi, elde edemiyeyim. Yani senin kendi sözlerinden ben şu neticeye varıyorum: sen, başta söylediğin gibi, özel bir sevgiyle sevecek yerde, dünyada bulunduğum müddetçe insanların ve talihın bana karşı duyacağı gazez hissini besliyor, kötülüğümü istiyorsun; çünkü övedurduğun şu üstünlük gibi bir felâketi bana bir an tereddüt etmeden armağan ettin. Bu benim biricik gayeme, yani saadete ermeme sed çekecek başlıca engellerden biridir.

Tabiat — Kızcağızım, dediğim gibi, her insanın ruhu bahtsızlığın pençesine bırakılmıştır; bunda benim bir günahım yok. Fakat insan durumunun top yekûn sefilliği, onun haz ve faydasının sonsuz yalanı içinde ün insanların en iyileri tarafından fanilere bahşedilen en büyük nimet, kendilerinin düşünce ve hareketlerinde hedef tutmalarına en lâyük nesne sayılır. Onun için ben, sana beslediğim nefretten dolayı değil, gerçekten ve hassaten senin iyiliğini istediğimden dolayı bu gayeye erebilmen için elimde olan her şeyi sana verdim.

Ruh — Söyle bana, demin sözü geçen hayvanlar yoksa insanlardan daha küçük bir canlılık ve duygu ile mi donanmıştır?

Tabiat — Nebatlara benzerliği olanlardan başlayarak, bütün hayvanlar bu bakımdan — kimi çok, kimi az — insanlardan aşağı kalırlar; onda her havyandan çok duygu ve hayat vardır; çünkü canlılar arasında en mükemmeli odur.

Ruh — Öyle ise, beni seviyorsan, bana en az kemale ermiş bir canlıda yer ver; eğer bu elinden gelmezse, beni donatan şu uğursuz vasıfları al, şimdiye kadar meydana getirdiğin insanların en aptalına, akılsızına uygunkıl.

Tabiat — Bu son dileğinde seni memnun edebilirim; bunu yapacağım, çünkü sana yolunu gösterdiğim ölmezliği tepiyorsun.

Ruh — Ölmezlik yerine, senden rica ederim, ölümümü mümkün olduğukadar hızlandır.

Tabiat — Hele bir kadere danışayım da...

II

FİZİKÇİ İLE METAFİZİKÇİ ARASINDA KONUŞMA

Fizikçi — Heureka, heureka !

Metafizikçi — Ne oldu ? ne buldun ?

Fizikçi — Çok yaşamak sanatının sırrını.

Metafizikçi — Ya şu elindeki kitap?

Fizikçi — Bu kitapta açıklıyorum : bu buluş sayesinde, başkaları uzun zaman yaşayacaklarsa, ben hiç değilse ebedi olarak yaşayacağım ; demek istiyorum ki ölmez şan kazanacağım.

Metafizikçi — Sen beni dinle. Bir kurşun kutu bul, kitabı içine koy, kapa, yere göm, ölmeden önce de gizlediğin yeri birine söylemeyi unutma ki gidip kitabı çıkarsınlar : mesut yaşamak sanatı bulunduğu zaman.

Fizikçi — Ya o zamana kadar?

Metafizikçi — O zamana kadar işe yaramaz ki . . . az yaşamak sanatını öğretse, daha çok takdir ederdim.

Fizikçi — Onu çoktan öğrenmişler ; bulması da güç olmamış.

Metafizikçi — Her ne ise, onu seninkinden daha çok takdir ederdim.

Fizikçi — Neden ?

Metafizikçi — Çünkü hayat mesut geçmiyorsa — şimdiye kadar da mesut geçmemiştir — kısa olması uzun olmasından yegdir.

Fizikçi — İşte bu olamaz : çünkü hayatın kendisi bir nimettir, herkes tabii olarak onu arzular, sever.

Metafizikçi — İnsanlar böyle sanırlar ; fakat yanılıyorlar : renkleri, eşyanın sıfatıdır diye düşünen halk gibi ; halbuki renk eşyanın değil, ışığın-
dır. Demek isterim ki insan kendi saadetinden başka bir şey arzulamaz ve sevmez. Ancak saadetine vasıta veya vesile sandığı içindir ki hayatı sever. Gerçekte bu da, renkler üzerinde aldanma gibi, tabiidir. Ama insanlarda hayat sevgisinin tabii olmadığını, daha doğrusu zarurî olmadığını şundan anlıyabilirsin ki eski zamanlarda birçok kimseler yaşamak ellerinde iken ölmeyi seçmişler, bizim zamanımızda da birçokları türlü hallerde ölümü tercih ediyor, bazıları da kendilerini kendi elleri ile öldürüyorlar. Hayat sevgisi insanda tabii olsa, böyle şeyler olur muydu ? Aynı şekilde her canlı, kendi saadeti için duyduğu sevgi tabii olduğundan, dünya yıkılsa onu sevmekten kendisine göre elde etmekten vazgeçmez. Ama hayata gelince, bunun kendi başına bir nimet olduğunu fizik veya metafizik sebeplerle veya herhangi bir ilim şubesi ile ispat etmeni bekliyorum. Bana kalırsa, derim ki mesut hayat muhakkak bir nimettir ; ama sadece yaşandığı için değil, mesut yaşandığı için. Bahtsız hayat ise, bahtsız yaşandığı için kötü

seydir ; hem mademki tabiatta, hiç değilse insan tabiatında, hayat ile bahtsızlık birbirinden ayrılamaz, varılacak neticeyi sen söyleyiver.

Fizikçi — Rica ederim, bu konuyu bırakalım ; çok hazin ; şimdi fazla incelemeden bana samimî olarak cevap ver : insan ebedi olarak yaşasa, yaşayabilse —ölmeden diyorum, öldükten sonra değil —hoşuna gitmez mi dersin?

Metafizikçi — Böyle efsanevî bir faraziyeğe bir iki efsane ile cevap vereceğim : bahusus ben ebedi olarak yaşamadığım için denenmiş bir şey söyleyemem ; sonra ölmez biri ile de konuşmuş değilim ; efsaneler dışında da bu çeşit insanlar hakkında bir malûmat bulamadım. Cagliostro¹ burada olsa, belki bizi biraz aydınlatabilir ; gerçi pek ölmeze benzemiyor — çünkü öteki insanlar gibi o da ölmüştür — , ama birçok yüzyıllar yaşamış. Sözün kısası, şunu demek istiyorum ki bir tanrı olan Khiron gel zaman git zaman hayattan usanmış, İuppiter'den ölmek için müsaade almış ve ölmüş. Şimdi bir düşün : ölmezlik tanrıların zoruna gidiyorsa, insanlara ne düşer ! Hyperbore denilen bilinmedik fakat meşhur bir soy var ; yurtlarını ne karadan gidilebilirmiş ne denizden ; her nimet onlarda imiş ; hele yüzer yüzer kurban kestikleri öyle güzel eşekleri varmış ki ... Bu insanlar, yanılmıyorsam, ölmez olabilirken — çünkü bunlarda ne hastalık, ne iş, ne harb, ne ihtilâf ne kıtlık ne kusur ne kabahat, bir şey yokmuş — gene de hepsi ölmüş ; çünkü bin veya bin yıl kadar yaşadktan sonra yerden usanarak kendi arzuları ile bir kayadan denize atılır, boğulurlarmış. Şu efsaneyi de ilâvet et : Biton ile Kleobis, iki kardeş, katırların hazır olmadığı bir bayram günü, Iuno'nun rahibesi olan annelerinin bindiği arabanın boyunduruğuna girmişler ve mâbede götürmüşler. Anneleri, kendisine gösterdikleri sevgiden dolayı oğullarını insanlara nasip olan en büyük nimetle mükâfatlandırması için tanrıçaya dua etmiş. Iuno da onları ölmez kılacağına — ki bunu yapabiliirdi, o zaman âdetti — her ikisinin de aynı saatte yavaş yavaş ölmesini temin etmiş. Buna benzer bir şey de Agamedes ile Trophonios'un başına gelmiş. Delphoi mâbedinin inşası bittikten sonra, Apollon'dan emeklerinin ödenmesini istemişler : o da yedi gün içinde onları memnun etmek niyetinde olduğunu, bu arada kendi keselerinden cümbüş etmelerini emretmiş. Yedinci gece, onlara tatlı bir uyku göndermiş, öyle bir uyku ki hâlâ uyanacaklar ; bunu elde edince, başka ücret istememişler. Fakat, mademki efsaneden lâf açıldı, işte sana üzerinde soru sormak istediğim bir efsane daha. Biliyorum ki eşitleriniz insan hayatının tabii olarak, meskûn her yerde ve her iklimde — her milleti toptan ele almak şartıyla — hemen hemen aynı müddet sürdüğüne kanidirler. Fakat eski çağlarda yaşamış bir iki muhterem zat Hindistan'la

¹ Giuseppe Balsamo adlı, Cagliostro kontu diye tanınan, XVIII. asırda yaşamış Palermo'lu dolandırıcı. Bir «gençlik suyu» icad ettiğini, kendisinin pek eski zamanda doğduğunu, Pompeius'un katline iştirak ettiğini, İsa'ya öldürüleceğini önceden bildirdiğini iddia edermiş.

Habeşistan'ın bazı yerlerinde insanların kırkı aşmadıklarını anlatırlar ; bu yaşta ölen ihtiyar ölülmüş ; kızlar yedisinde kocalık olurmuş. Bu noktanın hemen hemen aynen Yeni Gine, Dekan ve sıcak bölgelerin başka yerlerinde gerçekleştiğini biliyoruz. Hâsılı fertleri umumiyetle kırkını aşmayan bir soyun varlığı gerçek olarak kabul edilirse, bu hal Hotanto'lar için sanıldığı gibi başka sebeplerden ötürü değil de, tabii bir hal ise, şimdi sorarım sana : sence adı geçen ırklar ötekilerden zavallı mı, yoksa bahtlı mı olmak gerek?

Fizikçi — Şüphesiz zavallı, çünkü daha çabuk ölüyorlar.

Metafizikçi — Ben, aynı sebepten dolayı, aksini sanıyorum. Ama mesele burada değil. Biraz dikkat et. Ben sırf hayatın, yani kendi nefsinin sâf duygusunun tabii olarak hoş, arzu edilir bir şey olmadığını iddia ediyordum. Gerçekten hayat adına daha lâıyk olan, duyusunun tesiri, bolluğu diyeceğim bir şey vardır ki iste tabii olarak sevilen, arzu edilen de budur: çünkü canlı ve kuvvetli her türlü tesir, teessür, insanda teessüf veya acı doğurmadıkça, sırf canlı, kuvvetli olmakla — hoş gidecek başka vasfı olmasa dahi— hoşumuza gider. Bu suretle tabii olarak kırk yıl içinde yani tabiatın öteki insanlara bağışladığı müddetin yarısında ölen insanların hayatı, her kısmında şu bizimkinin iki misli canlı olur ; çünkü onlar aynı zamanda büyüyecek, kemale erecek ve böyle solup kaybolacakları için, tabiatlarının hayatî hareketleri de bu sürate mütenasip olarak her an ötekilerinkine nisbetle iki misli kuvvetli olacaktır ; bu gibilerinin ihtiyarî hareketleri, çeviklikleri, dış canlılıkları da daha büyük olan bu tesir kuvvetine uygun olacaktır. Yani onlar daha kısa bir zamanda bizim sahiboldüğümüz hayat miktarına sahibolacaklar ; ki bu miktar daha küçük bir yıl sayısına taksim olunacağından, yılları doldurmaya yetecek, yahut yalnız küçük boşluklar bırakacaktır. Halbuki iki misli bir alana yetmiyor : onların hareket ve duyuları, daha kuvvetli olup daha dar bir çevre içine toplandığından, hemen hemen bütün çağlarını doldurmaya yetiyor ve canlandırmaya yeterse de, bizlerin çok daha uzun olan hayatımızda her türlü canlı tesir ve teessürden sıyrılmış pek çok ve büyük boşluklar kalıyor. Sonra mademki arzu edilen varlık değil, mesut varlıktır ve insanın iyi veya kötü talihi günlerinin sayısı ile ölçülemez, ben şu neticeye varıyorum ki hayatları kısa olduğu kadar haz veya böyle adlandırılan nesne bakımından fakir soyların hayatı, bizim hayatımıza ve — yine efsaneye dönelim — binlerce yıllar yaşamış Asur, Mısır Çin, Hindistan hükümdarlarının hayatına da tercih olunmalı : bunun için ben ölmezliği yalnız kale almamakla kalmıyor, onu memnuniyetle bıraklara bırakıyorum — Leuwenhoek¹ da balıklara verir ; yeter ki onları da insanlar veya balinalar yemesin—. Hattâ hayatı uzatmak maksadı ile — Mautheruis'nin² teklif ettiği gibi — vücudumuzun nebatî hayatını geciktirecek veya kesecek yerde *ephemer* denen ve en yaşlıları bir günden fazla yaşamayan, buna rağmen ikinci ve üçüncü ced olarak ölen böceklerin hayatları ölçü-

¹ Van Leuwenhoek: Hollanda'lı tabiat bilgini.

² *Sur l'art de prolonger la vie* adlı bir eser yazmıştır.

süne indirecek kadar hızlandırmak isterim. Böyle olursa, sıkıntıya yer kalmıyacağını tahmin ederim. Bu düşünüşüme sen ne dersin ?

Fizikçi — Derim ki, beni hiç kandıramıyorsun, sen metafiziği seviyorsan, ben fizikten ayrılamıyorum : yani sen ince eliyorsan, ben kaba dokuyorum ve bundan da memnunum. Onun için mikroskopa el atmadan, hayatın ölümden güzel olduğuna hükmediyor ve her ikisine de çıplak değil, giyinmiş hallerile bakarak elmayı hayata veriyorum¹.

Metafizikçi — Ben de öyle sanıyorum, ama hayatlarının her bahtsız gününe karşılık ok kutularına birer kara taş, her bahtlı günü için de birer beyaz taş atan barbarlar aklıma geldikçe, öldükleri zaman herbirinin kutusunda ne az beyaz taş ne çok da kara taş bulursa gerek, diye düşünüyorum. Bunun üzerine, kalan günlerimin çakıllarını gözümün önünde görmek, onları birer birer ayırarak bütün karaları atabilmek ve hayatımdan çıkarmak istiyorum ; yalnız beyazları alakoymak : gerçi büyük bir yığın teşkil etmiyeceklerini, renklerinin bulanık bir beyaz olacağını da bilmiyorum değilim.

Fizikçi — Birçokları aksine, bütün taşları kara, mihenk taşından da kara olsa, yine o renkten taşlar ilâve edebilmek isterler ; çünkü hiç birinin son taş kadar kara olmadığından emindirler. Bu gibileri — ben de onlardanım — bu kitabımda öğrettiğim sanattan istifade ederek, hayatlarına gerçekten birçok çakıllar ilâve edebilecekler.

Metafizikçi — Herkes kendi bildiğini düşünsün, bildiğini eylesin : ölüm de bildiğini okumaktan geri kalmıyacak. Fakat sen hayatı uzatarak insanlara gerçekten bir iyilik etmek istiyorsan, onların duyuş ve hareketlerini sayıca ve kuvvetçe arttıracak bir sanat bul. Böylelikle insan hayatını gerçekten uzatmış olursun ; bizim yaşamaktan ziyade dayanmak zorunda kaldığımız ölçüsüz zaman aralıklarını doldurabilirsen, o zaman insan hayatını uzattım diye böbürlenebilirsin. Hem de mümkün olmıyan bir şeyin peşine düşerek değil, tabiatı zorlamadan, ona uyarak. Eski çağ insanları, devamlı olarak büyük tehlikelerle karşılaştıkları için umumiyetle daha çabuk öldükleri halde sence bizden çok yaşamazlar mı idi ? Sen insanlara çok büyük bir iyilik etmiş olursun : onların hayatı daima, mesut demiyeyim, ne kadar fırtınalı, huzursuz ve acı olmamak şartıyla, ne kadar meşgaleli ise, o kadar az bahtsız olagelmıştır. Fakat işsiz güçsüz, sıkıntılı, yani boş olduğu takdirde, «hayatla ölüm arasında fark yoktur» diyen Pyrrhon'un² fikrine insanın hak vereceği geliyor. Ben buna inansam, yemin ederim, ölüm beni az korkutmaz. Hâsılı hayat canlı olmalı, yani gerçek hayat olmalı. Yoksa ölüm kıyaslanmıyacak derecede ondan üstündür.

LEOPARDI

Tercüme eden : *Samim SİNANOĞLU*

¹ Paris'in, Iuno, Minerva, Venus arasındaki müsabakada, elmayı en güzel olduğuna hükmettiği Venus'a verdiği gibi.

² İ. ö. 360 yılından 270 yılına kadar yaşamış Yunan filozofu.

TEGEA'LI ANYTE

Anyte IV. yüzyılın sonlarında yaşamış Arkadia'lı bir şairdir. Memleketi Tegea'dır. Miletos'lu hekim ve şair Nikias'ın, Taras'lı Leonidas'ın, Rhodos'lu Simmias'ın taklit ettikleri örnek olmuş, eskilerin hayranlığını kazanmıştır. O derece ki Thessalonike'li Antipatros, bir epigramında kadın şairleri sayarken ona «dişi Homeros» demekten çekinmemiştir. Yeni bir Peloponnesos liriğinin kurucusudur ve epigram bukoliğinin ilk mümessili addedilmektedir. Ama ne yazık ki, eserlerinden ancak yirmi kadar epigram elimize geçtiği için, sanatı ve hattâ kendisi hakkında pek az bir şey biliniyor.

Herhalde muhafaza edilen şiirlerinin azlığı da tesir etmiş olacak, Yunan edebiyatı tarihinde işgal etmesi icap eden mevkii, Anyte işgal etmemiştir. Anyte'nin yaşadığı yıllar Klâsik devrin sona erip Hellenismus devrinin başladığı zamanlara raslar. Sanatında bu geçiş devrinin akisleri büyüktür. Öyle ki Anyte hakkında edebiyat tarihlerinin verdiği malûmatla kalınacak olursa, Hellenismus devrinin başlıca meselelerinden ikisini teşkil eden bukolik şiirin mevcudiyetini ve epigramın gördüğü şaşılacak rağbet ve gelişmeyi lâyikiyle anlamak güç olur. Netekim bugüne kadar ne bukolik şiirin menşei üzerinde özlü ve salâhiyetli sözler söylemek mümkün olmuş, ne de epigram neviinin tarihçesini aydınlatacak mufassal bir *étude* yapılmıştır.

Epigramın Hellenismus devrinde pek çok değişmiş olduğu ve ancak bu şekilde, yani devrin ruhuna tam uygun bir hale geldikten sonra o hayret verici gelişmesini gösterebildiği herkesçe kabul olunan bir hakikattir. İşte epigramın bu değişmesini takip edebilmek, anlıyabilmek için Anyte'nin epigramlarına baş vurmaya, onları yakından tanımak lâzımdır. Bu bakımdan hiç şüphesiz Anyte epigram tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder.

Mevcut epigramları gözden geçirecek olursak görürüz ki Anyte'nin zamanında epigram ilk devrinin vasıflarını taşımaktadır : Anyte'nin epigramları mezar taşları, adaklar, sanat eserleriyle ilgilidir. Reitzenstein haklı olarak diyor ki : «Für das Epigramm hat Anyte die Form des Anschrift für ein Grabmal, Weigeschenk oder Kunstwerk zwar in allgemeinen noch beibehalten». ¹ Fakat Anyte'nin epigramı eski şeklinde aynen bıraktığına hükmetmek çok yanlış olur. Meselâ «dass ihre Epigramm für Buchmässige Verbreitung bestimmt sind zeigen z. B. die Gedichte auf tote Tiere ...» ² Her şeyden evvel bu epigramlar artık eşya üzerine değil, kitaba geçmek için yazılıyor. Fırtınayla kabağan dalgaların sahile attığı bir yunus balığının ancak hayalî bir mezarı olabilir. ³ :

Οὐκέτι δὲ πλωτοῖσι ἀγαλλόμενος πελάγεσσιν
αὐχὲν ἄναρ ῥίψω βυσσόθεν ὀρνύμενος,
οὐδὲ παρ' εὐσκάλμοιο νεῶς περικαλλέα χεῖλη
ποιφύσσω, τ' ἄμ' ἀτερπόμενος προτομῆ.
ἀλλὰ με πορφυρέα πόντου νοτίς ὥσ' ἐπὶ χέρσον.
κεῖμαι δὲ ῥ' ἀδινὰν τάνδε παρ' ἠϊόνα.

1 Pauly-Wissowa, Real Encyclopädie 1, 2, Anyte.

2 Pauly-Wissowa, zikredilen yer.

3 Anthologia Palatina VII 215.

«Derinlerden sıçrayıp sıçrayıp gemilerin yardığı enginlerin yüzüne başımı coşkunca çıkarmıyacağım bir daha, güzel skarmoslu bir geminin güzel yanlarına da içimdeki havayı üflemyeceğim, kendi suratımı görmekle neşe duymıyacağım. ¹ Gökleri karartan bir deniz fırtınası beni karaya attı ; sahilin ince kumları üzerinde yatıyorum.»

Küçük Myro ölen çekirgesiyle ağustos böceğine ağılyla ağılyla ufak bir mezar hazırlıyabilir, fakat bu mezar epigramı taşıyacak taş kadar büyük değildir ² ;

Ἄκριδι τᾶ κατ' ἄρουραν ἀηδόνι καὶ δρυοκόλτῃ
Τέττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρώ,
Παρθένιον στάξασα κόρα δάκρυ· δισσὰ γὰρ αὐτᾶς
παίγνι' ὁ δυσπειθῆς ὤχετ' ἔχων Ἄτδας.

«Myro tarlaların bülbülü çekirgeyle meşelerde barınan ağustos böceğine müşterek bir mezar yaptı; kızcağızın çocuk gözlerinden yaşlar boşanıyordu; her iki eğlencesini de acıma bilmez Hades aldı.»

Ve şayet ölen bir horozsa, öldüren de pençeli bir eşkiya ise, herhalde horozun gömecek vücudünü bulmuk bir az güç olur ³ :

Οὐκέτι μᾶς τὸ πάρος πυκιναιῖς πτερύγεσιν ἐρέσσων
ὄρσεις ἐξ εὐνῆς ὄρθριος ἐγρόμενος·
ἢ γὰρ σ' ὑπνώοντα σίνις λαθρηδὸν ἐπελθὼν
ἔκτεινεν λαμπῶ δυμφα καθεὶς ὄνυχα.

«Sabah sabah uyanıp, o kuvvetli kanatlarını çırparak önceki gibi beni yatağımdan kaldırmıyacaksın bir daha; eşkiyanın biri seni uykudayken bastı, gırtlığına bir pençe atıp öldürdü.»

Şair epigramını bir mezar taşı için hazırlamıyor; bir mezar taşına yakışacak bir epigram da yazmıyor; serbestçe ve sadece kendisini herhangi bir şekilde ilgilendirmiş olan bir ölüm hadisesini ele alıyor. Öyle seziyor ki Anyte'nin epigram neviine getirdiği yenilik Reitzenstein'in tahmin ettiğinden çok daha derin ve doğurduğu neticeler itibariyle de çok daha mühimdir.

Anyte hassas bir şairdir, bu küçük hadiselerle gerçekten ilgilenecek bir ruha sahiptir. Epigramlarında Hellenismus şairlerine has hiç bir yapmacık eda, zarif olma sevdası, bilgiclik taslama niyeti hissedilmez. Etrafındaki dünya küçük ve kendi içine çekilmiş bir dünyadır. Anyte o dünyaya bağlıdır, o dünyayı ve o dünyanın küçük vakalarını, küçük varlıklarını terennüm eder. Tegea dağı dereli Arkadia'nın ufak bir şehridir; orada sabaha karşı horozlar öter, hem de yatak odalarına o kadar yakın ki insanın kulakları çınlar; hattâ kanatlarıyla havayı sert sert dövdükleri dahi duyulur. Gündüzleri de, sıcakın en çok hüküm sürdüğü saatlerde hemen kapının dibindeki ağacın dallarından bir ağustos böceğinin sesi evi doldurur. Küçük çocuklar orada ağustos böceklerini, çekirgeleri küçük kafesçiklere kor, onlarla eğlenirler. Ama katı yürekli Hades gelir de birinin elinden oyuncığını kaparsa o dayanamaz, hüngür hüngür ağlar. Tegea öyle küçük bir şehirdir ki bulunduğu yerden tabiatı tamamıyla kovamamıştır. Ağustos böcekleri o sakin evlerin arasına sokulur, avaz avaz öterler; yollar da yarı yarıya ot kaplıdır; hattâ duvar diplerinde dikenli arsız çalılar bile boy salmak fırsatını bulmuştur. Her tarafta bir çimen, bir yeşillik kokusu vardır. Bunlar hep Tegea'ya sevimli

1 Bir çok gemilerin burnunda veya kıç tarafında bir yunus balığı tasviri bulunurdu.

2 Anthologia Palatina VII 190

3 Anth. Pal. VII 202.

ve rustai bir hal verirler. Ama ne yazık ki yeşilin bulunduğu yerde muzır hayvanlar da yok olmaz. İşte bu sefer Lokris'in başına geldi: yılan onu soktu ¹:

᾽Ωλεο δὴ ποτε καὶ σὺ πολὺρριζον παρὰ θάμνον,
Λόκρι, φιλοφθόγγων ὀκνιάτη σκυλάων.
Τοῖον ἐλαφρίζοντι τεῶ ἔγχατθετο κάλω
Τὸν ἀμείλικτον ποικιλόδειρος ἔχισ.

«Gün gelecek şu güir köklü çalının yanı başında sen de ölecekmışsin Lokris, gürlütü sever köpeklerin en süratlisi! Çevik bacağına alacalı engereğin soktuğu zehir öyle amansızmış!»

Gamsız ve yeşil Tegea işte böyle kendi başına küçük bir dünya teşkil eder. Ama ne çare ki felâket arzun o unutulmuş, şakin, masum köşesine dahi uğramaktan çekinmez. Ve bazen acı bir haber o küçük âlemi yeise boğar.

Zavallı Kleina kızına çok ağladı! Nasıl ağlamasın? Philainis daha kocaya varmadan Akheron'un boz renkli akıntılarına ulaştı ². Antibia'nın da talipleri çoktu, hep gelirler babasından isterlerdi. Ama ne çare? meşum kader herkesin ümidi olan o kızı aldı, uzaklara, çok uzaklara götürdü. ³

Ya sen, Thersis?

᾽Αντί τοι εὐλεχέος θαλάμου σεμῶν θ' ὕμεναίων
μάτηρ στήσε τάφῳ τῷδ' ἐπὶ μαρμαρίῳ
παρθενικάν, μέτρον τε τεὸν καὶ κάλλος ἔχουσιν,
Θερσί: ποτιφθεγκτὰ δ' ἔπλεο καὶ ρθιμένα.

«Seni gerdeğe sokacağına, sana mukaddes düğünler hazırlayacağına, annen şu mermer mezar taşı üzerine genç bir kızın heykelini dikirtirdi; senin boyunda, senin gibi güzel. Ölmüş olduğun halde seninle konuşabiliyoruz ⁴».

İşte böyle. Ölüm insanların başına çöken felâketlerin en büyüğüdür. Ama gelinlik kızları çarptığı zaman insanlarda daha büyük bir dehşet, daha derin bir teessür uyandırıyor. O kızlar, kimbilir gönüllerinde ne arzular, ne ümitler gizliyorlardı! Halbuki... Evet, ölüm kaçınılmaz umûmî bir âfettir, bütün canlı varlıklara - insanlara, hayvanlara, böceklerle - müsterek bir âfet. Boyun eğip, kadere razı olmaktan başka elden ne gelir? İnsanlar doğar, büyür, dövnüşür, çabalar, kimi muvaffak olur, kimi ezilir, nihayet gün gelir ömürleri sona erer; ölüm, hayatta ne elde etmiş olurlarsa olsunlar, hepsine aynı şeyi bırakır, hepsine aynı sükunu bağışlar. İşte ⁵

Μάνης οὗτος ἀνήρ ἦν ζῶν ποτέ. νῦν δέ τεθνηκὼς
ἴσον Δαρείῳ τῷ μεγάλῳ δύναται.

Bu adamcağız hayatında bir köleydi ⁶; şimdi ise, ölümünden sonra, büyük Dareios'un-kine eşit bir kudrete sahiptir.

1 Pollux 5, 48.

2 Anth. Pal. VII 486.

3 Anth. Pal. VII 490.

4 Anth. Pal. VII 649.

5 Anth. Pal. VII 538.

6 «Manes'ti»: Manes kölelere sık sık taktılan isimlerden biriydi.

Ama ölümün hayatı durdurduğu nerede görülmüş? İşte bir yandan yol boyunca uzanan sessiz mezarların sayısı çoğalır, bir yandan da tapınağın etrafındaki meydanlıkta çocuklar toplanır, güle eğlene, bağıra çağıra vakit geçirirler. Tegea'nın en neşeli köşesi orasıdır¹ :

Ἦνλα δὴ τοὶ παῖδες ἐνί, τράγε, φοινικόεντα
θέντες καὶ λασίῳ φιλᾷ περὶ στόματι,
Ἰπιζ παιδεύουσι θεοῦ περὶ ναὸν ἄεθλα
ὄφρ' αὐτοὺς ἐφορῆ νήπια τερπομένους.

«Çocuklar sana erguvan rengi dizginler takmış, teke, tüglü ağzına bir de gem geçirmişler, tanrının² tapınağı etrafında at yarışını oynuyorlar; senden masum eğlencelerini bozmani, kendilerini gezdirmeni diliyorlar.»

Yeşilliğiyle, horoz sesleriyle, mezarlarıyla, neşeli neşeli bağırışan veya ağlaşan çocuklarıyla işte küçük Tegea şehri! Hem onun her vatandaşta bir gurur hissi uyandıran yüksek, hâkim bir kayalığın üzerinde ihtişamlı parıldayan mermer bir tapınağı var: her ne kadar Yunanistanın büyük merkezlerinde dinî akideler artık pek gevşemiş ise de, Peloponnesos'un bu sığ köşesinde tanrılar eski itibarlarını aynen muhafaza etmektedirler. Arkadia dinî bütünlerin sayısı henüz çok olan bir memleketdir: Tegea'nın sakin hayatı Athena'nın o sarp kayalıkta hâkimce yükselen tapınağının eteklerinde toplanır, sanki ona sığınır. Kimbilir? küçük merkezlerde, köylerde yaşayanlar tabiatla daimî bir temas halindedirler; bu yüzden belki onlar tanrıların kudretine daha yakından şahit oldukları için, anadan babadan kalmalâ itikatlara daha sıkı bir şekilde bağlıdırlar. Bugün de öyle değil midir? Hıristiyan memleketlerde, dağlara sığınan kaç köy kilisesinin kapısında kadınların çorapsız, çıplak kol veya başla içeri girmemeleri ihtar edilmiştir! Bu ihtar köylü kadınlara değil, şehirlileredir. Bugün şehirlerde hiçbir dinî itiraza uğramıyan birçok haller vardır ki köylerde bunlardan günahtır diye kaçınırlar.

Anyte memleketinin bu saf havası içinde büyümüştür: bir Giritlinin harp adağı Athena'nın tapınağından iftiharla bahsetmeye güzel bir vesiledir.³

Ἔσταθι τεῖδε, κράνεια βροτοκτόνε, μηδ' ἔτι λυγρὸν
χάλκεον ἄμφ' ὄνυκx στάζε φόνον δαίτων
ἀλλ' ἀνὰ μαρμάρεον δόμον ἤμενα αἰπὺν Ἀθάνας,
ἄγγελλ' ἀνορέεχx Κρητὸς Ἐγεκρατίδου.

«Ayakta dur burada, insan kaatili mızrak, tunc pençenden düşman kanı artık sızmasın, onlara göz yaş döktürme; Athena'nın bu sarp, mermer tapınağında sakince yat ta herkese Giritli Ekhekratidas'ın yiğitliğini ilân et!»

Anyte en kuru mevzulu adak epigramlarına bile samimî bir eda vermesini biliyor. İçinde büyüdüğü dünyaya karşı duyduğu bağlılık hemen her epigramında beliriyor. Ante'nin sesi Arkadia'dan yükselen ve Arkadia'nın havasını getiren şiir dolu bir sestir.

Tegea her ne kadar Athena'nın yüksek tapınağının etrafında toplanıyorsa da, nefesini ve güzelliğini geniş ufuklarından alıyor. Tapınağın mukaddes duvarları içinde dahi, Tegea'ya

¹ Anth. Pal. VI 312.

² Bu tanrı belki Neptunus equester, belki de Minerva hippia'dır (kars.: Paus. VIII 47): bak Fred. Dübner, Anth. Pal., Parisii 1871, Lemma s. 265. - Maurice Rat (Anthologie Grecque I, Garnier, Paris: Not 743) Bakkhos'tan bahsedildiğine şüphe etmiyor; dayandığı delil Anyte'nin başka bir epigramıdır, Anth. Pal. IX 745.

³ Anth. Pal. VI 123.

sanki hayat veren o geniş kırları unutmak kabil değildir. Bu sefer koca bir kazan tasvir ediliyor; yapan da gene Arkadia'lı - Kleitor'lu - Aristoteles adında bir ustadır. ¹

Βουανδῆς ὁ λέβης, ὁ δὲ θεῖς Ἐριασπίδα υἱὸς
Κλεύβοτος· ἅ πάτρα δ'εὐρύχορος Τεγέα.
Τάθ'ἀνα δὲ τὸ δῶρον. Ἀριστοτέλης δ'ἐπόησεν
Κλειτόριος, γενέτα ταῦτο λαχὼν ὄνομα.

«Bu kazanın içine bir öküz sığar; onu Eriaspidas'ın oğlu Kleobotos vakfetti; memleketi geniş ufuklu Tegea'dır. Adak Athena'ya yapılmıştır. Eser, babasının adını alan Kleitor'lu Aristoteles'in elinden çıkmıştır.»

Ama Arkadia'lıların dini bütünlüğünü ispat etmek için mermer kaplı tapınaklarını, tanrılara vakfedilen eşyayı şahit göstermeye hiç lüzum yoktur. Şehirde biraz çıkın, kır yollarına bir düşün, bu dini havayı her tarafta teneffüs edeceksiniz. İşte, dağların arasında yayılan yemyeşil meranın bir köşesinde, şu kayalığın altında kaynıyan buz gibi suyun kıyısında mütevazî bir armağan: onu oraya davar çobanı Theodotos dağınık saçlı Pan'la sürüleri koruyan Nymphalar için bırakmış. Onlar ona yakıcı bir yaz gününde avuçlarıyla o sudan içmişlerdi, o da minnet borcunu işte böyle ödemek istemiş.

φιξεκομά τὸδε Πανὶ καὶ αὐλιάσιν θέτο Νύμφαις
δῶρον ὑπὸ σκοπιᾶς Θεῦδοτος οἰονόμος·
οὔνεκ' ὑπὸ ἀζάλεου θέρεος μέγα κεκημηῶτα
παῦσαν, ὀρέξασαι χερσὶ μελιχρὸν ὕδωρ.

«Davar çobanı Theodotos bu armağanı kayalığın altında dağınık saçlı Pan'la sürüleri koruyan Nympha'lara bıraktı: çünkü onlar yaz sıcaklığının ona verdiği dermansızlığı giderdiler: tatlı sularını kendi avuçlarıyla ona uzattılar ².»

Anyte büyük ve zengin hükümdar adaklarının yerine, Tegea tapınaklarında çok daha mütevazî adaklar görüyordu. Hele bu Theodotos'un ki onlardan da fakir, zavallı bir şeydi. Ama bunlar hep birer adak değil miydi? Anyte'nin hassas ruhu o çoban adağında hattâ ötekilerde olmıyan bir güzellik seziyordu; pınarın kıyısına bırakılıp saf bir gönlün hislerine tercüman olan o fakir adakta yeni bir güzellik vardı: o güzellik çoban ve sürüler memleketi olan Arkadia'sının güzelliği ³ idi .

1 Anth. Pal. VI 153.

2 Anth. Pal. XVI 291.

3 Anyte'nin şiirindeki bu dinî edayı -yanılmıyosak - bilhassa prof. G. Rohde belirtmiştir. Prof. Rohde *étude* ünde -*Longus und die Bukolik. Rhein. Mus. F. Philol. N.F. LXXXVI, S. 43-44* - bu epigramların hakiki bir bukolik şiir teşkil edip etmedikleri meselesi üzerinde durmak niyetinde olmadığını söyledikten sonra, şöyle diyor: «Genug, dass sich hier ähnliche religiöse Töne finden wie bei Longus.» Bu mevcudiyetin sebebi eski bir malûmata dayanılarak izah edilmiştir: «Besagt ja auch eine nicht zu bezweifelnde Überlieferung (Paus. X 38, 13) von ihr, dass sie in einem nahen Verhältnis zu dem Asklepios von Epidauros stand, der sich ihrer zu einer Heilung bediente. So ist denn auch noch deutlich zu erkennen, wie die Naturschilderungen der Anyte aus einem religiösen Untergrunde emporwachsen.» Bu dinî «Unterg-und» u teşkil eden yalnız şairin dinî temayülleri değildir. Arkadia'nın saf muhiti de, adak epigramlarının - mevzu neticesi - doğrudan doğruya ibadete alâkalı olması keyfiyeti de hiç olmazsa bu dinî temayüllerin ifadesine fırsat vermiş olmak bakımından ihmal edilemezler. Şairin gördüğü terbiye ve küçük merkezlerde şahit olduğumuz dinî akidelere bağlılık, Anyte'nin şiirlerinde zaman zaman dinî edalar uyandırıyor, bu edalar bilhassa - külle münasebetli olan - adak epigramlarında beliriyor. Netekim Prof. Rohde eserinin bir yerinde şöyle bir mütaleada bulunuyor: «So könnte man sagen, die ganze Erzählung des Longus sei nichts anderes als die Auffaltung und Erweiterung eines bukolischen Weiepigrammes, wie z. B. der Anyte (Anth. Pal. XVI 291).»

Şair, ölüm epigramlarında olduğu gibi, adak epigramlarında da - Reitzenstein'in kaydemediği - bir yenilik gösteriyor. Bu epigramda mühim olan adağın kendisi değil, adaklamıya sebep olan hadisedir. Theodosos'un adağı nedir? Herhalde çoban işi bir şey; ama şair onu bize söylemek lüzumunu hissetmemiştir. Mühim olan o yaz gününün sığağı, o kayalık, o soğuk pınar, Pan'la Nympha'ların canlı hayali, çobanın minnettarlık hissidir. Epigram gerçi eski sahasını henüz terketmiş değildir, fakat ruhu daha şimdiden ne kadar değişmiş! O artık kayda değer bir hâdiseyi kısaca, zarifçe ifade etmek için kullanılmaktadır. İsmi'nin etimolojik mânâsından pek uzaklara düşmüştür!

Bu yenilik tasvir epigramlarında daha da bariz bir şekilde beliriyor. Şaire ait altı tasvir epigramından ikisi her ihtimalle birer sanat eserinin tasviridir. XVI 231 numaralı epigram bir *bas-relief*'in tasvirine çok benziyor. Bir iki teferruat bu tasvire gerçek bir sahne canlılığı veriyor: ineklerin otlatıldığı sırtlar «çiğ örtülüdür»; hayvanların suratlarını daldırıp kopardıkları başaklar ise «gür kılçıklı»dır: Anyte'nin gözü altına buna benzer çok manzaratlar düşmüş olmalı!

- a. — Τίπτε κατ' οἰόβατον, Πᾶν ἀγρότε, δάσιον ὕλαν
ἦμενος, ἀδυβόα τῷδε κρέκεις δόνακι;
β. — Ὅφρα μοι ἐρσήεντα κατ' οὖρεα ταῦτα νέμοιντο
πόρτιες ἠΰκόμων δρεπτόμενοι σταχῶν.

Biri.— Ey kırlarda yaşayan Pan, ıssız ormanın gölgesine oturmuş niçin sesi tatlı karmışını öttürüyorsun?

Pan.— Çiğ örtülü şu sırtlarda, istiyorum ki ineklerim gür kılçıklı başakları koparıp otlasınlar.

Şu da tunçtan artistik bir teke heykeline benziyor. Ama heykeltraş mı acaba, yoksa eserden ilham alan şair mi ona bu kadar canlılık bahsetmiştir? ²

Θάεο τὸν βρομίου κεραὸν τράγον, ὡς ἀγερωέχως
ἄμιχ κατὰ λασιᾶν γαῦρον ἔχει γενύων,
κυδιώων ὅτι οἱ θάμ' ἐν οὖρεσιν ἀμφὶ παρῆδα
βόστρονον εἰς ῥοδέων Ναις ἔδεκτο χέρα.

«Bromios'un şu boynuzlu tekesine bak: kafasının tüyleri arasından kibirli gözlerini dikmiş ne kabadayı bir halle bakıyor! Dağlarda Nais her daim gelir de çenesinden sarkan zülûf gibi sakalını gül pembesi eline alırdı diye o ne kurum öyle!»

En eski tasvir epigramları seyirciye eser hakkında malûmat vermekle iktifa ederdi, didaktik gayeden başka bir gayeleri yoktu. Fakat aynı şey bu iki epigramı için de söylenebilir mi? Onlar eseri tasvirde ziyade, şairin o eser karşısında duyduğu heyecanı ifade ediyorlar. Hususiyile eğer heykel kır yollarının bir kenarına, bir tarlanın, bir bahçenin hududunâ veya deniz kıyısına, enginlere karşı dikilmiş münzevi bir tanrı ise, artık sanat eserinin kıymeti hemen hemen unutuluyor. Zaten o eserlerde büyük sanat aramak dahi çok defa boş bir zahmet değil midir? Şairin dikkatini çeken yalnız eserin kendisi değildir. Fakat o heykeller, büyük birer sanat eseri olmasalar dahi, etraflarını alan tabiatla derin ve ifade edilmez bir ahenk teşkil etmişler, birbirlerine sıkı ve anlaşılmaz bağlarla bağlanmışlardır. Tabiaten âdeta

¹ Bak : Reitzenstein, Pauly-Wissowa Real Encyclopädie VI I, s. 78 ve Croiset, Histoire de la Littérature Grecque II, s. 166.

² Anth. Pal. IX 745.

bir ruh almışlardır, ve tabiatın bu ruhunu bilhassa belirtmek için orada dikili dururlar. İşte Kıprıs'ın enginlere bakan heyekli ¹:

Κύπριδος οὗτος ὁ κῶρος, ἐπεὶ φίλον ἔπλετο τήναι
αἰὲν ἀπ' ἠπείρου λαμπρὸν ὄρην πέλαγος
ὄφρα φίλον ναύτησι τελεῖ πλοῦον. ἀμφὶ δὲ πόντος
δαιμαίνει, λιπαρὸν δερκόμενος ξόανον.

«Bu arazi Kıprıs'e aittir; parıltılı denizi karadan seyretmek onun daima hoşuna gitmiştir; arzusu gemicilere uğurlu bir yolculuk temin etmektedir. Her bir yandan deniz bu pırıltılı heykeli görerek ürperiyor.»

Heykelden ufuklara kadar yayılan bir deniz ufuklardan gelip o heykelin ayaklarında toplanır. İçimizde, denizin o parıltılı titreşmesi gibi, bir çok hisler titreşti, sonra hepsi derinleşmeden söndü: bir göz attık. Anyte şairdir. ²

Arkadia dağlarından yosun ve iyod kokan Ege kıyılarına indik. Buralarda, kumsal boyunca mukaddes bir araziye girmek, Kıprıs'ın heykelini görmek, daha ötede sahile atılmış bir yunus balığına raslamak ³ hep mümkündür. İşte köpüklü sahile yakın, şurada şu üç yol ağzında bir Hermes yolculara istirahat vaad ediyor. ⁴:

Ἐρμῆς τᾷδ' ὄρατον παρ' ἔσταχα ἠνεμόεντα
ἐν τριόδοις, πολιᾶς ἐγγύθεν αἰῶνος,
ἀνδράσι κεκμηῶσιν ἔκχων ἄμπαυσιν ὁδοῖο.
φυγρὸν δ' ἀκραῆς κράνα † ὑποῖαχει.

«Ben Hermes rüzgârların estiği şu bahçenin kenarında, köpüklü sahilin berisindeki şu üç yol ağzında duruyorum; yorgun insanların yol yürümelerine ara veriyorum: soğuk ve saf bir çeşme gürül gürül akıyor.»

Rüzgârların estiği bir meyva bahçesi, bir de billur gibi akan soğuk bir su: başka ne istenilebilir? Hermes'in heykeli orada o akar suyun, o rüzgârlı bahçenin manzarasına hakim değildir; o manzaraya sadece güzellik ve mânâ katıyor. Bugün Hıristiyan memlekâterde, tarla hudutlarında, dağlara tırmanan keçi yollarında rasladığımız munzevî İsa'lar, dalgaların dövdüğü kayalıkların üzerinde yükselen Madonna'lar, çünkü Hermes'lerin, Pan'ların, Priapos'ların yerine geçmişlerdir, bundan şüphe edilemez. Fakat, bazen en yüksek ve yalnız doruklara karşı, ıssız bir dağ yolunda, haça çekilmiş bir İsa, insanda lâhuti hisler uyandırarak, insanı göklere kaldırmak, tabiatın ötesine götürmek isterken, çünkü pagan tanrıları o tabiatın ta kendisini ve bütün kudretiyle ifade ederler. Çünkü onlar insanın en derin ve en insanca hislerinin heyecanlı ilhamıyla doğan; olgun, ölçülü ve ahenkli muhakemelerinden şekil alan; mücadele ruhlarının gayretli teşvikiyle mükemmel doğru yükselen varlıklardır. Bu tekmil Yunan sanatının, tekmil Yunan fikrinin sırrıdır; Yunan medeniyetinin ölmezliğini temin eden ve ilelebet temin edecek olan büyük sır budur.

1 Anth. Pal. IX. 144.

2 Mnasalkas, o ışık ve gök dolu tasviri için, herhalde Anyte'nin bu epigramından ilham almıştır. «Dalgaların açıklardan gelip dövdüğü şu kumsalın kenarında duralım; deniz tanrıçası Kıprıs'ın mukaddes arazisini, bir kavak ağacının gölgesine sığınan şu çeşmeyi seyredelim; hafif uçuşlu alkyonla suyu oradan gagalarıyla alıyorlar.» (Anth. Pal. IX 333)

3 Anth. Pal. VII 215.

4 Anth. Pal. IX 314.

Anyte'nin, Leonidas'ın ve daha bir çok şairlerin ilham aldığı eserler büyük sanat eserlerinin küçük kardeşleridir. Anyte'nin hisleri ve fikirleri klâsik devir şairlerinin ifade ettikleri his ve fikirlerin basitleşmiş ve günlük hayatın ölçüsüne uydurulmuş numuneleridir. Çünkü Tegea şehri ile Arkadia, Yunan medeniyetine beşik olan büyük merkezlerin yanında böyle mütevazı bir rol oynamışlardır.

Anyte'nin epigramları - hep gördük - Arkadia toprağının kokusunu taşırlar. Arkadia'nın güzelliği tabiat güzelliğidir; tabiat orada, Tegea gibi küçük şehirlerin hayatına dahi hâkimdir. İnsanın ruhuna tesir edecek öyle şirin bir güzelliği vardır ki, işte Anyte tasvir epigramları için ilhamını munzevî tanrı heykellerinden aldıktan sonra, onlardan da kurtuluyor, tabiatla baş başa kalıyor; onun gizli köşelerine sığmayan güzellikleri, birer sanat eseri gibi, birer *tableau* gibi epigramlarına mevzu ediyor. Şu iki epigramla çizdiği tasvirler - Anyte'den bahsederken bir *anachronisme* teşkil etmekle beraber - tam mânâsıyla birer idillik manzaradır ¹:

Ἔει ἄπας ὑπὸ καλῆ δάφνας εὐθαλέα φύλλα,
ὄραιου τ' ἄρυσαι νάματος ἀδὺ πόμα.
ὄφρα τοι ἀσθμαίνοντα πόνοις θέρους φίλα γυῖα
ἀμπαύσης, πνοιῇ τυπτόμενα Ζεφύρου.

«Kim olursan ol, gel şu güzel ve gür yapraklı defne ağacının gölgesine otur, şu şirin pınarın tatlı suyunu iç te yaz sıcaklığının tahakkümü altında dermansız kalan adalelerini dinlendir; onları Zephyros'un oksıyan nefesine terk et!»

Sahne kuvvetli renklerle tasvir edilmiştir; defne ağacının gölgesi günün ezici sıcaklığın meydan okuyacak kadar koyudur; ve ne kadar yorgun olursanız olun, suyun soğukluğu, meltemin ferahlatıcı nefesi sizi dinlendirmeye kâfi gelecektir. Anyte, açık kırlarda, güneşin altında yürüdükten sonra serin bir gölgeliğe uzanmanın, soğuk bir pınardan kana kana içmenin zevkini tatmış olmalıdır, ki diğer epigramında da aynı mevzuu ele almaktan hoşlanıyor ²:

Ξεῖν' ὑπὸ τὰν πελέαν τετρομένα γοῖ ἀνάπασσον
ἀδύ τοι ἐν χλωροῖς πνεῦμα θροεῖ πετάλοις
πίδακα τ' ἐκ παγᾶς ψυχρόν πίε' δὴ γὰρ ὀδίτις
ἀμπαυμ' ἐν θερμῷ καύματι τοῦτο φίλον

«Şu kara ağacın altına otur, yabancı, yorgun adalelerini dinlendir: yeşil yapraklı dallarında tatlı bir rüzgâr fısıldıyor.

Şu kaynağın soğuk suyundan iç; bak bu yakıcı sıcakta yolcular için burası ne sevimli bir istirahat yeri!»

Arkadia'nın ta içlerindeyiz; derelerden, meralardan, dağlardan geçip giden patikalar boyunca yürüyecek olursanız, güneşin kavurucu sıcakından korunmak için zaman zaman böyle gölgeli, yeşilli; sulu, rüzgârlı bir yere sığınabilirsiniz; gökten yağın ateş, kızgın hava, hararet hasil eden toprak hep etrafınızı alır, üzerinize saldırmak isterler; fakat sığındığınız serin gölgelik sizi korur; o sıcak dalgası da etrafınızda beyhude yere kaynaşır durur. Son olarak zikredilen iki epigram, düşündüğüm gibi, tabiatın alma birer idillik manzara olsun, iki sanat eserinin birer tesviri olsun, şu muhakkaktır ki ifade ettikleri hisler Anyte'nin gerçekten duyduğu hislerdir. Mühim olan da zaten budur.

1 Anth. Pal. IX 313.

2 Anth. Pal. XVI 228.

Görülüyor ki Anyte'nin sanat âlemini içinde büyüdüğü dünya teşkil etmiştir. Anyte'nin şiiiri-memleketine, muhitine bağlı kalan, etrafındaki dünyayı seven, onun küçük hadiselerine, küçük eserlerine, tabii' güzelliklerine, günlük hayatına yakınlık hissedenden bir şiiirdir. Tegea'lı şair kendisinden sonra gelen şairlere şiiirinin bilhassa bu vasıflarıyla tesir etmiştir. Leonidas, kendi serseri ve sefil hayatını, kendisi gibi serseri va sefil kimselerin kaygılarını, felâketlerini sevmeyi ve terennüm etmeyi Anyte'den öğrenmiştir. Çünkü Anyte kendi çobanlar ve sürüler memleketini böyle samimî bir edâ ile terennüm etmişti. Anyte'nin sanatı hakkında doğru bir fikir edinebilmek, onu sevebilmek için Tegea şehrinin rustaî hayatını göz önünde canlandırabilmek, ufuklarının kendisine bahsettikleri tabiata yakınlık hissini duymak lâzımdır. O zaman epigramlarındaki bukolik motiflerin niçin mevcut olduğu daha iyi anlaşılır. Çünkü bukolik nevi-diğer edebî nevilere farklı olarak - bir de muhitine bağlı kalmak zorundadır. Ve gene bu muhit hatırlanacak olursa, renkleri, hisleri tahfif edilmiş bu birkaç epigramın başka şairlere nasıl olup ta tesir edecek bir mahiyet kazandığı açıkça meydana çıkar. Anyte'nin epigramları hayalde tekrar canlandırılıp yaşanan, günlük hayattan alma hadiseler ve hislerin şairce birer ifadesidir.

Anyte, gönlünde canlandırdığı bu hayalleri hep birer epigrama dökerken, epigram neviinde, belki önceleri kendisinin dahi düşünmediği bir çok yeniliklere yol açmıştır; bu yenilikler de epigramın Hellenismus devrinde birdenbire gelişmesine imkân vermiştir. Bununla beraber, önce de söylendiği gibi, epigram ananevî sahasından pek fazla ayrılmamaktadır; böyle olduğu halde, şairin gönlünden geçen her türlü hissi ifade eden uysal bir vasıta olmuştur. Zaten ananevî sahasından uzaklaşmasını icap ettirecek mühim bir sebep te yoktu: insanların ömürleri boyunca karşılaştıkları belli başlı hâdiselerin en mühimi ölüm değil midir? Ve hayatta yer alan vakalar, ümitler, üzüntüler hep birer adakla halledilmek istenmez mi? Ve bir sanat eseri veya insanda derin hisler uyandıran bir manzara karşısında kalındığında, duyulan heyecan, hayranlığı da tasvir epigramları sahası içine alabildikten sonra, sanat ve gerçek hayat dünyasında insana tesir edecek her durum, her hâdis, yani insanın duyabileceği her türlü heyecan epigramla ifade edilmiş olmaz mı? İşte bu şekilde gelişen epigram, Hellenismus devrinde büyük bir rağbet görmüş, hayatları yeknesak ve heyecansız şairler elinde kısa bir zamanda zarif veya budalaca nükteleri ifadeye memur bir vasıta olmuşa, *petites pièces de circonstance* vasfını almışa mahkûm olmuştur.

Bignone o uzak sanat âlemi hakkındaki intibalarını, hükümlerini güzel eserinde hassas bir muhabbet ve şiiir dolu cümlelerle ifade ederken, arada şöyle diyor²: «Piccole cose. Impressioni campestri; bozzetti intimi, appena accennati. Perché, intenzionalmente, questa poesia vuole essere poesia in margine della vita, e ridestarne echi che vibrino poi sommessi nella pace di un' anima pensosa e tranquilla. Non vuole sostituire il reale con la creazione fantastica, ma lo suppone presente alla vista o al ricordo, e ne riassume il fascino in qualche sensazione più intima e dominante.»

Bu hüküm biraz umumî olmakla beraber, Anyte'nin sanatının vasıflarını iyi belirtiyor. İşte bu sayfalar «hayatın kıyısında kalan» bu şiiirin hatırımızda mevcut olduğunu farz ettiği hakikati, yani Tegea şehrinin, Arkadia dağlarının, meralarının, kırlarının teşkil ettikleri gerçek dünyayı göz önünde canlandırmak istemiştir.

1 Modernlere başlıca heyecan kaynağı gibi görünen aşk gerçi Anyte'nin epigramlarında mevcut değildir, fakat esasen klâsik edebiyat aşka lüzumundan fazla bir ehemmiyet vermemişti; içinde yaşadığı büyük heyecanlar ve büyük ülküler arasında aşka ayrılan yer pek geniş olmamıştı. Bir insanın hayatında işgal ettiği veya etmesi lâzım geldiği mevki ile mütenasip olmuştur aşkın mevkiini, aşk, edebiyat sahasında, Hellenismus devrinin daha başlarında kazanmıştır. Hellenistik epigram şairlerinin en eskilerinden olan Askles, piades birçok aşk epigramları yazmıştır,

2 Bignone, Teocrito, Studio critico, Bari 1934, s. 73.

Theokritos nasıl günün en ışıklı ve en sıcak saatlerinde tabiatın daldığı derin sessizlikten bilhassa zevk alıyorsa, Vergilius ta aksine gün batarken ovalara çöken tatlı hüznü tekrar tekrar bahis mevzuu etmekten nasıl hoşlanıyorsa, Anyte'nin de o bir kaç bukolik veya idillik epigramında ısrarla tekerrür eden bir ana motivi vardır : Tegea'lı şair tabiatın bütün güzelliğini tanrı heykellerinin, çeşmelerin, gölgelik su başlarının etrafında topluyor. Onun ruhuna tabiat bilhassa bu tanrı heykelleri, çağlıyan sular, dalların arasından binbir fısıltıyla geçip giden rüzgârlar vasıtasıyla hitap ediyor. Anyte'nin şiiri yorgun ve tatlı bir zarafet doludur : özlemiş ruhu sanki her daim o tanrı heykellerinin ayaklarına çökmek, o akar suların yanı başında ağaçların gölgesine sığınmak, o sukûnet içinde kendini unutmak ister. Şiirlerinde göz kamaştırıcı ışıklar, doğrudan doğruya ifade edilmiş göz yaşı döktüren ıstıraplar, iç ürperten heyecanlar yoktur. Her his tahfif edilmiş, hatıranın, hikâyenin veya tasvirin dinlendirici, soldurucu süzgecinden geçirilmiştir. Anyte'nin şiirlerinde, kuruyup kızaran asma yapraklarını sonbahar güneşine arzettiği o andırıcı, ihtişamsız ve solgun güzellik vardır.

Dr. Suat ŞİNANOĞLU

TÜSTAV

FELSEFE SÖZLÜĞÜ TERCÜMESİ ÜZERİNE BİR TENKİDE CEVAP

Üç yıldır tercümesiyle uğraştığım Voltaire'in *Felsefe Sözlüğü* üzerine geçenlerde, *Tasvir* gazetesinde, H. Şaman imzasıyla bir tenkid yazısı çıktı¹. O sıralarda aynı eserin basılmakta olan üçüncü cildini, Cumhuriyet Bayramına yetiştirebilmek için geceli gündüzlü çalıştığım. Bay Şaman'a vermeyi gerekli bulduğum cevap bu yüzden gecikti. Şimdi sayın tenkidcimin yazısındaki sırayı muhafaza ederek itirazlarına cevap vermeye, *Felsefe Sözlüğü* okuyucularını şüpheyi düşürebilecek bazı noktaları da aydınlatmaya çalışacağım.

1. — Bay Şaman önce bazı maddelerin tercüme edilmemiş olmasına itiraz ediyor. Tercümemizi elindeki «*Reimprimé d'après les meilleurs textes*» kaydını taşıyan bir basım ile karşılaştırmış (Oeuvres Complètes de Voltaire, Ed. J. Bry. Tome I); Voltaire'in *Questions sur l'Encyclopédie* adlı eserindeki maddelerle «Ansiklopedi» deki makalelerini de *Felsefe Sözlüğü* içine alan bu basıma göre tercümemizin metnin ancak üçte biri kadar bir şey tuttuğunu «teessürle» haber veriyor: «Birçok pasajlar tayyedilmiş, Türk aydınını en çok ilgilendiren maddeler lisanımızda vatandaşlık hakkından mahrum bırakılmıştır» diyor ve örnek olarak da tercümemize girmemiş olan bazı madde başlıklarını zikrediyor.

Bir kere şunu söyleyelim ki ne *Questions sur l'Encyclopédie* maddelerini, ne de Voltaire'in «Ansiklopedi» deki makalelerini *Felsefe Sözlüğü*'nden saymaya ve onları da bu kitaba eklemeye hakkımız vardır. Voltaire sağlığında *Felsefe Sözlüğü* adı altında hangi maddeleri yayımlamışsa, *Felsefe Sözlüğü* o maddelerden ibarettir, ötekiler de bunun dışında kalan ve bir *oeuvres complètes*'de ancak *mélange*'lar arasında yer alabilecek makalelerdir. Bazı tabiler böyle düşünmemiş, meselâ Kehl basımında olduğu gibi eserin, Voltaire'in sağlığında çıkmış olan 4. basımına giren bütün maddeleri aldıktan başka, «Ansiklopedi» de çıkan bütün makalelerle, müellifin alfabetik sıra güden bir eser için hazırlamış olduğu, *Questions* maddelerini de *Felsefe Sözlüğü* metnine ilâve etmiş olabilirler. Bu şekilde ortaya çıkan eser *Felsefe Sözlüğü* değil, yukarda sözü edilen öteki eser ve makalelerle büyütülmüş, cilt cilt sıralanmış yeni ve başka bir eser olur. Bizim tercümemize esas tuttuğumuz son «Garnier» basımını hazırlamış olan Julien Benda ile Raymond Naves da böyle düşünmüşler ve *Felsefe Sözlüğü* metnine *Felsefe Sözlüğü*'nden olmayan bütün öteki makale ve maddeleri katmayı doğru bulmamışlardır. Yalnız *Sözlük*'ün sonraki üç basımında müellifin bizzat esere kattığı yeni maddelerle, eski maddelere yaptığı ilâveleri, sıralarına göre, metinlerine aynen almışlar; Voltaire'in *Felsefe Sözlüğü*'nde ele aldığı maddelerden, aynı başlığı muhafaza ederek *Questions*'a geçtiklerinde, sonradan meydana getirdiği değişiklik ve ilâveleri de «Notlar» kısmında tam olarak vermişlerdir.

1 *Tasvir*, 26 Eylül 1945.

Böylece tercümemize esas tuttuğumuz metinde, 1943 de çıkmış olan ilk cildin başında da söylediğimiz gibi, «Voltaire'in 1764 te *Felsefe Sözlüğü* adı altında çıkardığı bütün maddeler verilmiş, bunlara 1765, 1767 ve 1769 basımlarında çıkan maddeler de eklenmiştir. Son üç basım da çıkmış olan maddelerin başlıkları yanına konulan bir yıldız işaretiyle, bu maddelerin ilk olarak çıktıkları basım, not halinde o sahifenin altında gösterilmiştir. *Felsefe Sözlüğü*'nde çıkmış olup da *Questions*'da aynı başlık altında tekrar ele alınan ve bu bakımdan o maddelerin bir devamı gibi olan ilâveler, yeni bölümler, kısmen veya baştan başa yapılan değişiklikler de metinde, sıra numarası takibeden rakamlarla gösterilmiş ve not halinde her cildin sonuna konulmuştur. Kitabın başına konulan bir tabloda da her maddenin türlü basımlara göre sırası, değişiklikleri, topluca gösterilmiştir.

Tercümede bu basımı esas tutmakla okuyucuya *Sözlük*'ü ilk şekilden başlayarak türlü basımlarda ve *Questions*'da sonradan aldığı şekille tanıyabilmek, eseri meydana getiren 118 maddenin, bu maddelerle ilgili konuların, Voltaire'in kaleminde ve kafasında geçirdiği inkışafı adım adım takibetmek imkânını verebildiğimizi sanıyoruz.

Bütün bu izahlar *Sözlük*'ün ilk cildinin başında verilmiş olduğuna göre Bay Şaman'ın ileriye sürdüğü itirazların ne kadar yersiz olduğu meydandadır. Gönül isterdi ki sayın tenkidçi eserin eksik olarak tercüme edildiği yolunda bu derece ağır bir ithamda bulunurken yalnız kendi elindeki basımlara değil, esas tuttuğumuz basıma da bir kere baş vursun ve üç yıldır üzerinde büyük emeklerle çalıştığımız bir eseri, kendi keyfimize göre, indî bir ayıklamaya tâbi tutarak, canımızın istediği yerleri seçerek değil, Julien Benda gibi değerli bir feylesof - edebiyatçının ve Raymond Naves gibi Voltaire üzerinde ihtisası olan bir profesörün şuurlu çalışmalardan sonra ortaya koydukları ve *Sözlük*'e ait bütün maddeleri, türlü değişikliklerine ve ilâvelerine varıncaya kadar içine alıp bir metni satır satır takibederek tercüme ettiğimizi anlatsın.

2. — Bay Şaman, ikinci itiraz olarak «Dili yabancı kelimelerden temizlemek kaygusunun» bizi «sık sık hataya sürüklemiş» olduğunu ileriye sürüyor ve bir örnek vermiş olmak için: «Meselâ s. 18 de *âme animale*: canlı ruh diye karşılanmış, diyor. Genç yazıcı bir miktar İslâm felsefesiyle uğraşmış bulunsaydı *ruh* yerine *nefs*'i tercih edecekti.»

Sayın Bay Şaman bundan sonra *ruh* kelimesine *Ablâkı Alâî*'nin, Asım Efendi'nin, *Burban -ı Katı*'nın, Cevdet Paşa'nın ve *Lebçe-i Osmanî*'nin verdiği mânaları zikrederek: «Kanaatimizce *âme animale*'i *can* diye çevirmek en doğrusuydu» diyor.

Tercümeyle uğraşanlarımız fransızcadaki *âme* kelimesinin *nuance* zenginliği karşısında, bu kelimeyi, yerine göre, tercüme etmekteki müşkülleri yakından bilirler. Hele bu kelime *Sözlük*'teki gibi zaman zaman *âme végétative*, *âme sensitive*, *âme spirituelle* veya burada olduğu gibi *âme animale* şekillerinde karşılırlarına çıkarsa. *Sözlük*'ün *Âme* maddesini sayın tenkidcinin teklif ettiği gibi *nefs* diye tercüme etseydik, aynı maddede uzun uzun bahsedilen bütün öteki *âme* terkiplerine nasıl bir karşılık bulabilecektik? Meselâ *Mais voila cette âme de la pensée qui en mille occasions, a l'intendance sur l'âme animale. L'âme pensante commande à ses mains de prendre ...*» cümlelerindeki *âme de la pensée*, *âme animale*, *âme pensante* için, *düşüncenin nefsi*, *canlı nefis*, *düşünen nefis* mi diyecektik? Yoksa birinci ile sonucuyu bu şekilde bırakıp yalnız ikinciyi, Bay Şaman'ın teklif ettiği gibi, *can* diye mi tercüme edecektik? Voltaire herbirinde ayrı ayrı *âme* kelimesini kullandığına göre tercümede de hepsi için ayrı kelimeyi muhafaza edebileceğimiz bir karşılık bulmak zarureti vardı. Onun için *ruh* bize

müellifin bu kelimeyle yaptığı terkiplerde her zaman, her şekilde kullanabileceğimiz en elverişli karşılık gibi geldi.

Sayın Bay Şaman'ın «Genç yazıcı bir miktar İslâm felsefesiyle uğraşmış olsaydı . . . » yolundaki «İtab» ını da yersiz bulduk. Voltaire'in *Felsefe Sözlüğü*'nün İslâm felsefesine ait bir eser olmadığını herkes bilir. Kaldı ki burada, tercümeyi bu gün yaptığımızı göre, eserdeki felsefe terimlerini İslâm felsefesinin terimleriyle değil, bugün gençlere okuttuğumuz Türk felsefe terimleriyle karşılamak zorundayız.

Birinci cildin 76 ncı sahifesinde «*L'énorme contradiction des hommes dans la dispute*» için «münakaşaya giren kimselerin düştükleri koskoca çekişme», 186 ncı sahifede de «*Sentiment enjin fortifié par tous les efforts de la dialectique*» için de «ve nihayet Bayle'in çekişmekteki bütün gayretiyle kuvvetlendirdiği kanaat» dediğimizi belirten Bay Şaman *contradiction*'u da, *dialectique*'i de çekişme kelimesiyle karşıladığımızı hayret ediyor. Haksız da değil. Yalnız sayın tenkidci *Felsefe Sözlüğü*'nün üç cildini tercüme etmiş bir mütercim bu iki kelime arasındaki büyük farkı anlayamamış olmasına ihtimal vermiyecek kadar insaflı olsaydı burada bir tertip yanlış olduğunu keşfetmekte zorluk çekmezdi. Hakikat şudur ki *contradiction* için kullandığımız *çelişme* terimindeki *l* harfi kitap dizilirken *é* olmuş ve kelime *çekişme* halini almış, bu yanlış tashih sırasında da gözden kaçmıştır.

Aynı şekilde bir yanlışlık da *impudence* kelimesinin tercümesinde olmuş; biz bunu *imprudence* şeklinde okuyup *gaşlet* mânası vermişiz. İyi niyetli bir okuyucunun bile aslıyla karşılaştırırken fark edebileceği bu yanlışlık da sayın tenkidcimizi bize uzun uzun ders vermek zahmetine sokmuş.

Dialectique'e gelince, bu kelime için kullandığımız *çekişme* karşılığını beğenmeyen Bay Şaman bunun yerine hangi kelimeyi kullanmamız gerektiğini gösteremiyor ve kelimeyi olduğu gibi almak mecburiyetindeyiz, diyor. «Lehçe-i Osmani» muharririnin de kelimeye bu mânayı vermiş olduğunu -üzülerek- itiraf eden sayın tenkidciye göre karşılığını bulmakta zorluk çektiğimiz her kelimeyi, her terimi olduğu gibi almak zorunda imişiz. *Hérétique* kelimesi için kullandığımız *mürted* karşılığı da iyi değilmiş. Bu kelimeyi de olduğu gibi kabul etmiştik. Bay Şaman'ın yalnız karşılığı olmıyan veya karşılığını bulmakta zorluk çektiğimiz kelimeler için değil, karşılığı olan ve bulunması hiç de zor olmıyan kelimeler için de böyle düşündüğü, öz Türkçe kelimelerin yanı sıra frenkçe kelimelere, hem de imlâlarını acayip şekillere sokarak, kendi tabiriyle «vatandaşlık hakkı» vermesinden anlaşılıyor. Yazısında: «. . . ki lisenin mânevi sultasını temelinden çatırdatan bu muazzam eseri opportunist bulabilirdiler.», «bütün insanlık adına harekete geçen burjuvaziye karşı . . .», «birçok pasajlar tayedilmiş», «tercümenin birçok pasajları . . .», «bu kadar mübalâgalı bir purisme'in . . .», «insan zekâsının ve Fransız esprisinin en ihtisamlı âbideleri . . .» gibi sözler etmekten çekinmiyorlar. Sonra da bizi: «fazilet gibi, lisanımızın öz malı olmuş kelimeler, aşırı bir taasupla tebalıktan ıskat edilmiş. Bu kadar mübalâgalı bir purisme'in zavallı Türkçemize işkence olduğunu ve misaline ancak Nazi Almanyasında rasladığımızı hatırlatmadan geçemeyeceğiz.» diye paylamıya, hattâ acayip bir şekilde jurnâl etmeye kalkışıyorlar. Nazi Almanyasında dil dâvası diye bir dâvanın ortaya atıldığından, bu yeni keşiften, henüz kimsenin haberi olmadığına işaret ettikten sonra biz de Türkçeye asıl böyle lüzumlu lüzumsuz birtakım frenkçe kelimeleri sokmanın onâ işkence etmek olduğunu hatırlatalım. *Dialectique*'e eskiler *cedel* diyorlardı. Biz *çekişme* demişiz, belki bu karşılık sayın Bay Şaman gibi bazı kimseleri tatmin etmemiş olabilir, yarı bir başkası, öz dilimizin malı olmak şartıyla, daha iyisini bulur, onu kullanırız. Biz şimdilik *diyalektik* demektense *çekişme*'yi, *fazilet* demektense *erdem*'i tercih ediyoruz. Çünkü dilimizin sadeleşmesinde, yeni ve başkalarının malı olmıyan kelimelerle zenginleşmesinde, tercümelemizin de bir hizmeti olduğuna, olacağına inanıyoruz.

3. — Bunların dışında sayın Bay Şaman'ın bazı haklı tenkidleri de var. *Providence*'a *inayet* yerine *Tanrının iradesi*, *divinité*'ye *Tanrılık* yerine sadece *Tanrı*; *l'époque hébraïque du déluge*'e de *Nub tufanı zamanındaki İbraniler* yerine *İbranilere göre Nub tufanının olduğu devir* demek şüphesiz daha doğru olur. Bize gözden kaçan bu gibi aksaklıkları, ikinci başımda, düzeltmek imkânını vırdığı için Bay Şaman'a teşekkür ederiz. Yalnız *idée* gibi *pensée*'yi de, hususi bir tefrik gözetilmeyen hallerde, *fikir* karşılığıyla çevirmekte büyük bir yanlışlık olmasa gerek, çünkü «Felsefe ve Gramer terimleri» sözlüğü her iki kelime için *fikir* karşılığını da kabul etmiştir.

Sayın Bay Şaman'ın makalesi, bize tercümemizi sırf yanlış bulmak maksadiyle incelemiş olduğu intibamı verdi. Bu yıl üçüncü cildi çıkan *Sözlük* tercümesinin, ele aldığı çeşitli konular, Voltaire'in çok sade görünen üslubunun sayısız güçlükleri göz önünde tutulursa, küçümsenemeyecek bir emeğin mahsulü olduğu inkâr edilemez, sanırım Her tercümeğe kusur bulunabilir, bütün gayretlerine, bütün itinalarına rağmen her tercümeçi yanlılıktır. Yeter ki bu yanlışlıklar eserın bütününe tesir edecek kadar çok ve önemli olmasın. Bizden sonra elbette bu gibi eserlerin çok daha güzel, çok daha iyi tercümelerini yapanlar çıkacaktır. Bizim bütün teslimimiz bizden sonrakilere üzerinde yıllarca çalışılmış, elden geldiği kadar itina ile hazırlanmış metinler bırakmak olacaktır. İki yüzyıla yakın bir zamandan beri Türk okuyucusunun tanımamış olduğu *Felsefe Sözlüğü*'nün elimizde iyi kötü bir eski tercümesi olsaydı elbette işimiz daha kolaylaşır, yanlışımız da daha az olurdu. Biz sayın tenkidimizin sandığı gibi, büyük iddialar peşinde koşmuyoruz, sadece bir boşluğu doldurmaya çalışıyoruz.

Lütfi AY

Milli Eğitim Bakanlığı mütercimlerinden

TÜSTAV

ÜÇ GRAZIELLA TERCÜMESİ

Yüksek bir üslupçu kaleminden çıkmış içli, acıklı ve saf bir aşkı hikâyesi... Bu nevi-
den eserler, her devirde, geniş bir okuyucu kütlesini büyülemiş, yaşlılara gözyaşları döktür-
müş, genç kızların rüyalarını beslemiş, zamanla tazeliklerinden çok şey kaybetmiş olsalar da,
insan ruhunda müşterek ve ebedî bir tele dokundukları için, yenileşen nesillerde yeni hayran-
lar bulmaktan hiçbir zaman geri kalmamıştır. Paul ile Virginie, Graziella, Manon Lescaut bu
çeşit hikâyelerdendir.

Fransız romantizminin büyük şairi Lamartine'in en çok okunmuş eseri diyebileceğimiz
Graziella, bizde, birçok kereler tercüme edilmiştir. Sayısını bilemeyeceğimiz gibi birer nüsha-
sını ele geçirmek de hayli güç olan eski harfli tercümeleri bir yana bırakırsak, bugün eli-
mizde bu eserin üç tane yeni tercümesi bulunmaktadır:

1. — Halit Fahri Ozansoy tercümesi. Kanaat Kitabevi, 1934; ikinci basımı 1942.
2. — Nebahat Peyami Safa tercümesi. Sühulet Kitabevi, 1939. 3. — Zeynep Menemenci tercü-
mesi. Millî Eğitim Bakanlığının Dünya Edebiyatından Tercüme serisi, 1944.

Aynı eserin tercümesinde, ayrı mütercimlerin nasıl ayrı yollar tuttuklarını, ne derece
birbirlerinden ayrıldıklarını görmek bakımından bu üç tercüme kısıca karşılaştırmanın me-
raklı ve faydalı bir çalışma olacağını düşündüm. Hükmümü sona bırakmak üzere bu tercü-
melerin ayrı ayrı yerlerinden seçilmiş parçaları, isterseniz, beraberçe gözden geçirelim. Ter-
cümeleri, yukarıda gösterdiğim şifa ile alıyorum. İşte size, ilkin Romadaki San Pietro
kilisesinden bahseden oldukça uzun ve karışık bir parça:

1 — Yahut daha doğrusu, San Pietro, tek başına bu Hristiyanlığın büyük bir timsa-
lidir: bir timsal ki bütün asırların ve bütün insanların birbirini müteakip inkişaflarını mane-
viliği ve kutsiliğinde tohum halinde taşıyor, Allah onu parlattıkça muhakemede açılıyor,
aşık içinde Allahla birleşiyor, daima büyüyen ve bütün insanları Allaha tapmak için bir yere
topluyan insan zekâsının kavrayabileceği nispette genişleyip yükseliyor, bütün ilâhi şekiller-
den bir tek Allah, bütün itikatlardan bir tek mezhep ve bütün kavimlerden bir tek insanlık
vücuda getiriyor (Sah. 15).

2 — Yahut daha doğrusu Sen Piyer başlı başına bütün asırların, bütün insanların dini
düşüncelerinin birbirini takibeden inkişaflarının maneviliğini ve kutsilliğini tohum halinde
taşıyan, Allah onu aydınlattıkça muhakemeye açılan, aydınlıklar içinde Allahla birleşen, daima
büyük insan zekâsının kavrayışı nispetinde genişliyen ve yükselen ve bu ilâhi şekillerden bir
tek Allah, bütün itikatlardan bir tek mezhep ve bütün milletlerden bir tek insanlık meydana
getiren ebedî Hristiyanlığın sembolüdür (Sah. 13).

3 — Daha doğrusu, bütün asırlara ve bütün insanlara hâkim olan din fikrinin arsız
gelişmelerinin tohumunu kutsallığında ve ahlâki yapısında taşıyan, Tanrı idraki aydınlattıkça
daha iyi anlaşılın, nur içinde Tanrıya kavuşan, hiç durmadan gelişip büyüyen ve bütün mil-
letleri dinbirliğinde topluyan; insan zekâsı nispetinde yükselen ve genişliyen; bütün ilâhi
şekillerden bir tek Tanrı, bütün inanışlardan bir tek din, bütün milletlerden bir tek insanlık
vücuda getiren o ebedî Hristiyanlığın Saint - Pierre yakut başına yüce timsalidir. (Sah. 14)

Fransızcası. — ... ou plutôt, Saint - Pierre est à lui seul un grand symbole de ce christianisme éternel qui, possédant en germe dans sa morale et dans sa sainteté les développements successifs de la pensée religieuse de tous les siècles et de tous les hommes, s'ouvre à la raison à mesure que Dieu la fait luire, communique avec Dieu dans la lumière, s'élargit et s'élève aux proportions de l'esprit humain grandissant sans cesse et recueillant tous les peuples dans l'unité d'adoration, fait de toutes les formes divines un seul Dieu, de toutes les fois un seul culte, et de tous les peuples une seule humanité.

İlk tercümede gözümüze çarpan en büyük hata Hıristiyanlık hakkında söylenenlerin San Pietro kilisesi için söylenmiş gibi gösterilmesidir. *Bir timsal ki*, deyince ondan sonraki sözlerin bahsi geçen kilise üzerine söylenmiş gibi anlaşılması pek tabiidir, ki bu da asıl kastedilene anlaşılmaz bir hale getiriyor. Gene bu tercümede: *Allah onu parlattıkça mubakemede açılıyor* sözündeki şivesizliği bir yana bırakın, bundan ne anlıyorsunuz? Allah o timsali, yani *San Pietro kilisesini parlattıkça...*, *mubakemede açılıyor* sözü ise dilimizde bir şey ifade etmez. İkinci tercümede bu cümle parçası: *Allah onu aydınlattıkça mubakemeye açılan* olmuş, gene bir mâna ifade etmiyor ve bir yanlış anlamaya dayanıyor. Halbuki bu *s'ouvre à la raison à mesure que Dieu la fait luire* sözü üçüncü tercümede *Tanrı idraki aydınlattıkça dahi iyi anlaşılır* diye karşılanarak tam ifadesini bulmuş. *Communique avec Dieu dans la lumière* sözü ilk tercümede *ışık içinde Allah'la birleşiyor*, ikincide *aydınlıklar içinde Allah'la birleşen* diye müphem ve anlaşılmaz sözlerle karşılandığı halde üçüncü tercümede *nur içinde Allaha kavuşuyor* sözüyle gerçi biraz serbest, fakat dahi anlaşılır bir şekilde çevrilmiş. Hıristiyanlığın *lumière*'i şüphesiz bizim *nur*'umuzdan daha başka bir şeydir, fakat burada o sözün bir tarifini vermek mümkün olmadığından yine dinî bir kelime olan *nur*'la karşılanması uygun düşmüştür. İlk tercümede: *bütün insanları Allah'a tapmak için bir yere toplıyan*, asıldaki parçanın yanlış anlaşılmasına uygun bir şekilde, yani herkesi San Pietro kilisesine toplıyan mânasında gene yanlış olarak çevrilmiştir. Metin: *Recueillant tous les Peuples dans l'unité d'adoration* diyor. İkinci tercümede bu cümle parçası tamamiyle atlanmış, üçüncü tercümede ise *bütün milletleri din birliğinde toplıyan* diye çevrilmiş, *millet* yerine *kavim* denilmesi daha iyi olurdu. İkinci tercüme, birincinin düşüğü esaslı hataya düşmemiş olmakla beraber asıldaki ruh ve mânayı vermekten çok uzaktır. Üçüncü tercümede ise bu ruh ve mânaya çok yaklaşılmış. Bu parçalar üzerinde cümle ve kelime tahlilleri yaparak dahi söylenecek çok söz var ama, yerin darlığını göz önünde tutarak başka kısımlara geçiyorum.

Başka bir parça:

1 — Eski Roma'nın Fransızlar tarafından tahakkuk ettirilen, fakat Mack ve Napolililer tarafından boğulan bu çok kısa yeniden dirilmesi esnasında... (Sah. 11).

2 — Fransızlar tarafından vücuda getirilen, Mack ve Napolililer tarafından boğulan eski Roma'nın tekrar canlanmasında... (Sah. 10).

3 — Eski Roma'nın Fransızlar tarafından önyak olunan, lakin Mack ve Napolililer tarafından derhal bastırılan kısa kalkınmasında... (Sah. 11).

Fransızcası. — Dans cette courte résurrection de la Rome antique suscitée par les Français, étouffée par Mack et par les Napolitains...

Görüldüğü gibi *suscitée* kelimesi ilk iki tercümeden *tabakkuk ettirilen* ve *vücuda getirilen* diye karşılandığı için esaslı bir tarih hatasına düşülmüş, Roma'da cumhuriyet ilânı teşebbüsü, Fransız ihtilâlinde örnek ve cesâret alan Romalılar tarafından yapılmıştı. Üçüncü tercümede *Fransızlar tarafından önyak olunan* demekle bu mâna doğru olarak verilmiş. Ancak *önyak olmak* denirse de *önyak olunmak* denir mi bilmiyorum. Herhalde kulak alışmamış.

İkinci tercümede büyük bir sentaks hatası var: *eski Roma* sözü başa alınacak yerde fiillerden sonra konduğu için Mack ve Napolililer tarafından boğulan şeyin eski Roma oldu-

ğu mânası çıkıyor. Büyük bir dikkatsizlik. Üçüncü tercümede *bastırılan* kelimesi galiba pek yerinde kullanılmamış, isyan bastırılır ama kalkınma bastırılır mı?

Hemen bu parçanın altında *arboré le drapeau de l'indépendance* sözü ilk tercümede: *istiklâl bayrağını asmış* şeklinde çevrilmiş. Öteki iki tercümede *asmış* yerine *çekmiş* sözü kullanılmış ki daha yerindedir. Burada bir isyan bayrağı bahis mevzuu olduğuna göre *asmış* sözü yersiz düşüyor. İkinci tercümede *istiklâl* yerine *istiklâliyet* denmiş ki sebebini anlamaya imkân yok.

Bir başka parça:

1 — Duvarlar, bir halkın vücudu nisbetinde değil, fakat Allahın azameti nisbetinde yükseliyor ve büyüyor gibidir (Sah. 14).

2 — Duvarları milletin çokluğu nisbetinde değil, Allahın büyüklüğü nisbetinde genişliyor, yükseliyor zannedilirdi (Sah. 12).

3 — Duvarlar sanki bir bir ulusun çapında değil de, Tanrının çapında büyüyormuş, yükseliyormuş gibidir (Sah. 13).

Fransızcası. — Les murs semblent s'élever et s'agrandir non plus à la proportion d'un peuple, mais à la proportion de Dieu.

A la proportion d'un peuple sözü ilk iki tercümede çok fena karşılanmış: *milletin çokluğu nispetinde* veya, *bir halkın vücudu nispetinde* ne demektir? Üçüncü tercüme asıldaki mânayı her bakımdan karşıyor. *Millet* ve *halk* yerine *ulus* denmiş; eskiden bunu *kavim*'le karşıladık. *Ulus* sözü millet yerine alınmadığına göre pekâlâ *kavim* (peuple) karşılığı olabilir. Üçüncü tercümedeki *çapında* sözü gerçekten güzel bir buluştur.

Bir başka parça:

1 — Deniz o kadar kabarmıştı ki liman aramamıza imkân yoktu (Sah. 32).

2 — Adanın burnunda liman aramamız için deniz çok kabarmıştı (Sah. 25).

3 — Burunda deniz pek kabarıktı, liman aramaya gelmezdi (Sah. 31).

Fransızcası. — La mer était trop grosse à la pointe (de l'île) pour en éberber le port.

Birinci ve üçüncü tercüme diyebilecek yok. Fakat ikinci tercüme pek acemice: Fransız sentaksına sadık kalmak neticesi, cümleden garip bir mâna çıkıyor: *biz limanı arıyalım diye deniz kabarmıştı*. İşte burada tecrübesiz mütercimlerin hemen daima düştikleri tipik bir hatâ karşısında bulunuyoruz. Tercüme sahasında ilk adımlarını atanların en çok yabancı dilin sentaks özelliklerine kendilerini kaptırmaktan sakınmaları lâzım.

Şimdi başka bir örnek:

1 — Kayığın pruvası karaya dokunarak, tırpanla düşürülüp parçalanan bir tahtanın çatırtısı gibi kuru ve keskin bir ses çıkardı (Sah. 33).

2 — Kayığın ucu karaya dokunduğu zaman, tırpanla düşen ve parçalanan bir tahtanın çatırtısına benzeyen kuru ve parlak bir ses çıkardı (Sah. 27).

3 — Kayığın provası kayaya değerken kaza ile düşüp parçalanan bir tahtanın çatırtısına benzer tok ve gürültülü bir ses çıkardı. (Sah. 32).

Fransızcası. — La proue, en touchant la roche, rendit un son sec et éclatant comme le craquement d'une planche qui tombe à faux et qui se brise.

A faux tabiri ilk iki tercümede garip bir hataya sebeb olmuş: *tırpanla düşen ve düşürülen* denilerek buna olmayacak bir mâna verilmiş. Tırpan hiç tahtayı biçer mi? Sadece düşürmek için ise neden muharririn hatıfına tırpan sözü gelsin. Littré'ye bakılmış olsaydı bu yanlışmaya düşülmezdi. Üçüncü tercümede *kaza ile* denmiş, gerçi bu da *à faux*'nun karşılığı değil ama, ötekilerdeki garabetten kurtulmuş. *Eclatant* sıfatı ikinci tercümede *parlak*'la karşılanmış. Gürültü hakkında *parlak* sıfatının kullanılması gerçekten parlak bir buluş.

Şimdi gene uzun ve karışık bir başka cümleyi ele alarak üç çeviricinin bu cümleyi ne türlü ifade ettiklerine bakalım:

1 — Dalları bu bahçemsi yere açık iki alçak pencereyi yarı yarıya kapatan bir parmaklık yapmış gibiydi; ve eğer bu pencereler olmasaydı, bu oturaklı, dört köşe ve alçak ev, ya bu sahilin koyu esmer kayalarından biri sanılırdı, yahut; üstleri kestane ağacı, yersarmaşığı ve üzüm kütükleri dallarıyla sıkıştırılıp kaplanan ve Kastellamare veya Sorranto bağcısı tarafından, içerisinde; üzümünü veren asma çubuğunun yanında şarabını saklamak için bir kapı ile kapalı mağra kazılmış olan olan soğumuş lâv yığınlarından birine benzetilirdi (Sah. 34).

2 — Bu bahçemsi yere açılan iki küçük alçak pencereyi dalları yarı yarıya kapatıyordu, eğer bu küçük pencereler olmasa, yekpare ve alçak ev bu sahilin kurşuni kayalarından biri veya kestane ağaçlarının, şarışık ve asma dallarının örmeğe çalıştıkları soğumuş bir lâv kütle ve yahutta Kastellamar, Sorranti bağcılarının şaraplarını saklamak için bir kapı ile örttükları bir mağara zannedilirdi (Sah. 27).

3 — Bu dallar, şu bahçemsi yere açılan iki alçak pencereye de az çok parmaklık yerine geçiyordu. Zaten bu pencereler olmasa, bu kunt, dört köşe ve basık ev, sahilin kül rengi kayalarından ayırdedilemez, belki de kestanenin, sarmaşığın ve asmanın dalbudaklarıyla sıkıştırıp gömdükleri, soğumuş lâv külçelerinden biri sanılırdı. Castellamare'li ve Sorranto'lu bağcılar, şaraplarını veren asmanın yanbaşıında bu külçelerden bir mağara oyar, bir de kapı takarlar ve şarabı oracıkta saklarlar (Sah. 33).

Fransızcası. — Leurs branches grillaient à demi deux fenêtres basses qui s'ouvraient sur cette espèce de jardin; et, si ce n'eût été ces fenêtres, on eût pu prendre la maison massive, carrée et basse, pour un des rochers gris de cette côte, ou pour un de ces blocs de lave refroidie que le châtaignier, le lierre et la vigne pressent et ensevelissent de leurs rameaux, et où le vigneron de Castellamare ou de Sorrante creuse une grotte fermée d'une porte pour conserver son vin à côté du cep qui l'a porté.

Bu parçanın üç tercümesi arasında en bozuk olanı şüphesiz ki ikincisidir. Yer yer atmalardan başka asıl metinde ev iki şeye benzetildiği halde burada dikkatsizlik yüzünden benzetme üçe çıkarılmış. Bahsi geçen mağranın bağcılar tarafından kazıldığı noktasi söylenmiyor, bu suretle de anlatılardan hayli değişik lâflar ediliyor. Dalların pencereler önünde sarmaşmasından meydana gelen şeye birinci ve üçüncü tercümelerde parmaklık denmiş. Halbuki burada kafes dense daha yerinde olurdu. Üçüncü tercümede cümleinin son parçasının kesilip ayrı bir cümle haline konması isabet olmuş. Okuyan bu uzun cümlede bir nefes almak ve kastedilen mânâyı daha kolayca kavramak imkânını buluyor.

Graziella'nın sonunda Lamartine'in en içli şiirlerinden biri vardır. *Le premier regret* adını taşır. Bu parça birinci tercümede kafiyesiz bir nazımla çevrilmiş, ikinci tercümede, manzum olmadığı halde nazım şekli verilmiş. Üçüncü tercümede ise tamamiyle nesir. Mütercimim şair olması ilk tercümede bu güzel şiirin nazmen çevrilmiş olmasını haklı gösterir. Ancak biz o şairden, Lamartine'in havasına biraz daha yaklaşan daha güzel bir şiir beklidik. Manzum olmıyan ikinci tercümenin nazım yelteniş-i hoşa gitmiyor. Bu kısımdan küçük bir örnek vermek faydasız olmyacak:

- 1 — Şebboy orada saklar, demetleri altında
Hiçbir sada aksiyle tekrarlanmaz bir isim.
Fakat bazan geçerken yolcu durur, ve taşın
Otlarını sıyrıp yaş ve tarihi okur;
Gözlerinde hissedip sonra birkaç damla yaş,
Der ki: — Yazık ne erken ölmüş, on altısında.

- 2 — Orada şebboy demetleri altında bir tek isim saklar,
Hiçbir aksi sadanın tekrarlamadığı bir isim,
Bununla beraber bazan yoldan geçen durur,
Otları ayırarak yaşını ve tarihi okur:
«On altı yaşındaymış, ölmek için pek erken» der.

3 — Şebboy, yapraklarının altında bir isim, hiçbir yankının tekrarlamadığı bir isim gizler. Yine de bazan orada duraklıyan bir yolcu otları ayırıp tarihi ve yaşı okuduğu zaman gözlerinden yaş gelir de: «On altı yaşındaymış, ölmek için ne erken» dediği olur.

Netice itibarıyla şunu söyleyebiliriz ki, Halit Fahri Ozansoy'un 1934 te yaptığı tercüme yer yer üslup üstünlükleri göstermekle beraber eserin ruhuna en sadık olan ve en rahat okunarı Zeynep Menemenci'nin klâsikler serisinde çıkan tercümesidir. Bayan Nebahat P. Safa'nın tercümesi, Halit Fahri tercümesinden sonra yayınlandığı ve ondan faydalandığı halde onun seviyesine erişememiştir. Halbuki sonradan yapılan bir tercüme, daha iyi ve daha üstün olmazsa harcanan emekler boşa gitmiş demektir.

Aynı eserin ayrı mütercimler tarafından dilimize tekrar tekrar çevrilşinden şikâyet edenler var. Biz bu fikirde değiliz. Tercüme edilmiş bir eser yeniden çevrilebilir. Ancak bu tercümenin bir iddia taşıması, evvelkilerden açık bir şekilde üstün bir seviye göstermesi şartıyla,

Sami GÜVEN

TÜSTAV

Yabancı dillerdeki dergiler :

HATIRA DEFTERİMDEN

André Gide'in «Terre des Hommes» dergisinde çıkan iki yazısından özetlenmiştir :

DOĞU - BATI

Son günlerde, doğu mistisizmine dair birkaç kitap okudum. Bunları, gençliğimde, saadet yollarını ararken okumuş olsaydım, tesirleri her halde büyük olurdu. Ama artık çok geç, bu sertleşmiş kafa bu eski hikmetin kurallarına uyamaz. Hatta daha ileri gideceğim, doğu mistiklerinin, panteistlerin aradıkları, ferdin Ezeli Varlık içinde kayboluşunu, yok oluşunu istemediğimi söyleyeceğim. Doğrusu ferdiyetime çok bağlıyım, onunla âlem arasındaki sınırları kaybolmasına gönlüm razı değil.

Doğu kültürü hakkında yazılmış kitapları okuya okuya, başka bir kültüre, batı kültürüne bağlı olduğumu daha iyi anlıyorum. Batı kültürünün temelinde bulunan o rahatsızlığı, o endişeyi bilmiyorum değilim. Zaten harblere sebep olan bu âmil değil mi? Ama batının gözünü kapayıp atıldığı o macera atılmağa değer bir maceradır. Onu ne ile ödersek ödüyelim gerçekte pahalı sayılmaz. Artık geriye dönmek için çok geç kaldık. Bu macerayı, yok olmak pahasına da olsa, sonuna kadar devam ettirmeliyiz.

Doğu kültürünün hikmeti bizi o büyük insanlık oyunundan, o büyük maceradan alıkoymak istiyor. Doğunun, dünyadan el etek çekmek hikmeti, bir «Vazgeçme» hikmetidir. Ben se bir batı adamıyım, neye mal olursa olsun hiçbir şeyden vazgeçmem.

ÇOCUK VE HAYRANLIK

Boşuna çocuğun «şaşkın ve hayran bakışları»ndan bahseder dururuz. Bu da, gelişmiş güzel kabul ettiğimiz birçok inanışlarımızdan biridir. Çocuklar da, tıpkı hayvanlar gibi, hiç bir şeye şaşmaz, hiçbir şeye hayran değildir. Her şey çocuğa tabii gelir.

Telefonla konuşan, sinemaya giden, radyonun düğmesini çeviren çocuk bütün bunları tabii görür. Televizyon belki bizi şaşırtacak ama yarınki çocuğa pek tabii görünecektir. Çocuk icat edilen her şeyi kolayca kabul ediyor. Biz de, meselâ böceklerin şekil değiştirmelerini, otun bitmesini, civcivin yumurtadan çıkmasını pek tabii ve kolayca izah edilen birşey gibi kabul etmiyor muyuz? Şaşmak, hayret etmek, sonra gelen bir histir ve işte ilerleme bu hisle başlar.

Bence öğretmenin ödevi açıktır: çocuğa hayret etmesini öğretmek. Halbuki öğretmenlerin pek azı çocuğa, insanın yarattığı başeserleri anlatırken böyle bir hayret telkin etmeye çalışır. Onlar da tabiatın o bitmez tükenmez mucizeleri önünde esniyen çocuklar gibi dünya edebiyatının, sanatının, biliminin başeserleri önünde soğuk ve kayıtsız kalır; çocukları da bu halde bırakırlar.

Hayret etmek, hayran olmasını bilmek lâzımdır. Hatta bazen kültür dediğimiz şeyin de bundan başka birşey olmadığını düşünüyorum.

UZUN ÖMÜR ve EDEBİYAT

Nouvelles Littéraires'de çıkan bir yazıdan özetlenmiştir.

«İnsan oğlanın en büyük kabirhanlığı, dayanması, ölmemeğe, yaşamağa karar vermesidir. Büyüklük ancak ihtiyarlıktadır.»

Bir genç, dâhi olabilir: ama büyük olamaz. Büyüklük, yaşamının insanı verdiği kudrette, kafasına sağladığı aydınlıktadır.»

Thomas Mann, Goethe'yi böyle konuşturur. Hâklıdır da. Yaşamak, ihtiyarlamayı bilmek; işte edebiyat stratejisinin esas kaidesi. Bir yazarın genç yaşta ölmesi şöhret bakımından hiç de fena değildir. Verdiğine bakar, sönen ümitleri düşünür, ağlarız. Ama çok yaşadıktan sonra ölmek daha iyidir, zira insanlar en çok uzun bir ömre hayranlık duyarlar. Bu onlara tabiatın bir vaadi, kendilerine cesaret veren bir misal olarak görülür, bütün üstün vasıflar, bütün istidatlar münakaşa götürür ama yılların üstünlüğü münakaşa edilmez... Edebi bir şöhretin ölümünü takip eden ilk on yılı o sanatkâr için korkunç bir zamandır. Çünkü okuyucu çok methedilen, fazla gürlüte koparan kitaplardan, yazarlardan kurtulur, yeni şeyler aramağa koyulur. Uzun bir ömür, bu tehlikeli zamanı kısa tutar, sanatkâr bu güzel ihtiyarlıkta külli-yatını hazırlar gençlere bir takım iltifatlarla bulunur, talebeleriyle belki hafifçe alay da eder; öyle ya, üstat geçmişinin emrinde olmadığını, her an yenileşebileceğini, son dakikaya kadar devrinin başına geçebileceğini ispat etmelidir... Gerçekten çok yaşamış olanlar, Voltaire'ler, Goethe'ler, Hügo'lar yalnız bir yazar ve şair değillerdi. Onlar her şey olmayı, devirlerini temsil etmeyi istemişler, bunu başarmışlardır da. Bir genç şayet dâhi ise sanatın bir tarafına yeni bir şekil verebilir. Ama insan binlerce gün yaşamazsa devrini nasıl temsil edecek bir büyüklük kazanabilir? Öte yandan da bu büyük ihtiyarların hepsinde, büyük bir hayatiyet, devirlerinin bir çok fikir ve bilgilerini yakalama kabiliyeti, yakaladıklarına cüretli ve yeni bir şekil verme mahareti, hatta şunu ilâve edelim, kadına ve paraya karşı oldukça burjuva sayılacak bir hareket tarzı müşahede ederiz. Bu büyük ihtiyarlara çok defa bencil oldukları, her şeyden faydalandıkları, herkesin fikirlerini çaldıkları söylenir. Doğrudur bu. Bunların kuvveti inkâr eden bir kuvvet değil, tam tersi, her şeyi kendisinde toplayan, meceden bir kuvvettir. Bakın Goethe ne diyor:

«Bir yazarın faydalandığı mebazaları aramağa kalkmak ıpkı iyi beslenmiş bir insana yediği sığır ve domuz etleri hakkında soru sormağa benzer. Mühim olan, gerçeği seven, ona nerede rastlarsa rastlasın kendine mal eden bir ruha sâhib olmaktır... Zaten ben neyim, yaptığım iş nedir ki? Duyduğum, gördüğüm her şeyi topladım, onlardan faydalandım, eserlerim bazıları karacabil, bazıları bilgin, bazıları aptal, bazıları zekî bir yığın insanla doludur, onlarla beslenmiştir. Çocukluk, olgunluk, ihtiyarlık bana birçok fikirler vermiştir, çok defa başkalarının ettiğini biçmişimdir. Eserlerim kollektif bir varlığın eseridir. Bu varlığa da Goethe denmiş.»

Voltaire, Goethe, Hügo her şeyden önce büyük birer edebî başarının adlarıdır. Çok yaşamayı, talihin her çeşit cilvesinden faydalanmayı bilmeselerdi, her halde muvaffak olmuycaklardı. Nasıl kitap yazmak bir sanat, bir bilgi işiyse, şöhret sağlamak da ıpkı böyle bir sanat, bir bilgi işidir.

Sanatkârları iki tipe ayırabiliriz: biri uzun bir devir yaşar, o devre hâkim olan ana fikirlerin kuvvetli bir temsilcisi olur; bu sanatkâr için esas şart uzun yaşamış olmaktır. Öbürü devrinden önce gelmiştir. Wilde'in dediği gibi henüz örtaya atılmamış sorulara cevap verir. Gerçek dâhi belki odur ama, çok defa genç ölür, uzun yaşamının ihtiyar sanatkârları verdiği heybetten, büyüklükten mahrumdur.

Öyle ya... Devirle mücadele etmek insanı büyük kılar ama, ölüme karşı şuurla savaşmak onu daha da büyük kılmaz mı?

İSTANBUL ve YENİ SANAT

Şimdi Newyork'ta bulunan meşhur Fransız ressamı Fernand Léger'in «Magazine of Art» dergisinde çıkan bir yazısından özellenmiştir:

Geçen gün Metropolitan müzesinde, İstanbul'da Ayasofya'da yeni meydana çıkarılmış mozaiklerin fotoğrafları ve kopyalarını gördüm. Bunlar beni epey sarstı, içimde çoktan beri gizli duran birtakım fikir ve arzuları canlandırdı.

İtalyan Rönesansından evvelki her sanat eseri, modern ressamları çok ilgilendirir. Gerçekten biz, bu eski devirlere, Rönesanstan ve onu takibeden devirlerden çok daha yakınız. O devirlerde resim, şimdi de istediğimiz gibi, ressamın hür bir eseriymiş, gerçek dünyanın bir taklidi değildi. Rönesans her şeyi bozmuş, ressamın önünde açılan o geniş, hür yolu daraltmış, kapatmış, bizi mükemmel fakat verimsiz bir kopyacılığa mecbur etmiştir.

Fotoğraf gelip bizi kurtarmamış olsaydı, kimbilir daha ne kadar bu esarete kalırdık. Ama şimdi artık kurtulmuş bulunuyoruz. Ayasofya mozaiklerinin bize vereceği büyük dersleri faydalanmaya hazırız.

Ne muazzam eserdir o: bütün duvarı kaplıyor, iki boyutlu olduğu için onu mahvetmiyor, aksine, meydana çıkarıyor, bina ile bir birlik teşkil ediyor; zamanımızın o küçük, dar tablolarından ne kadar uzağız... Ressam tekrar bu büyüklüğe kavuşabilmeli, kitleye hitabetsin, tekrar öğrenmelidir. Ayasofya mozaikçilerinin sanat ruhuna yaklaşmalıyız.

Ama, diyeceksiniz, Bizans zamanından beri epey şey değişti. Bir defa binalar artık bizim için ebedi değildir, ve ebedi olmak için de inşa edilmiyor. Hangi sanatkar elli en çok yüz yıl sonra yokolacak bir binanın duvarlarına, eserini emniyet etmeyi ister?

Modern teknik bunun da çaresini bulmuştur. Artık kullanacağımız malzeme Bizanslıların kullandığı malzemeden epey farklı olacak, bize yeni yeni imkânlar verecektir; hem de yeni mozaikler duvara yapıştırlabileceği gibi, icabında duvardan ayrılabilir, başka bir yere götürülebilir de. Eskisinin kıymetini muhafaza edebilen, kusurları giderilmiş olan, yeni bir mozaik sanatı doğmaktadır.

Bu sanatın geleceği parlak olacak, bundan eminim. Amerika, büyük duvar resimlerini, mozaikleri bekliyor. Artık ayda bir sergiye gidip beş dakika bir tabloyu seyretmek, Amerikalıyı tatmin edemez.

Newyork'lulara, tıpkı eski Bizanslılarda olduğu gibi, dünyanın bir kopyası değil, imanlarının, ruhlarının bir ifadesi olan muazzam ve toplandıkları yerlerde senelerce kalabilen, her gün de yeni bir mâna kazanan eserler lâzımdır.

Yeni bir sanat doğuyor. Bu sanatın memnuniyeti Rönesans devrinde değil, ondan evvelki devirlerde arıyacağız ve onu Floransa'da değil, İstanbul'da bulacağız.

MODERN RESME NASIL BAKMALI

Jean Paulhan'ın «Les Lettres Françaises» dergisinde çıkan bir yazısından özellenmiştir.

Resim sanatı deyince yalnız resim yapanları değil, seyircileri de göz önünde tutmak lâzımdır. Resim yapanlardan çok bahsedildi; ötekilerdense pek az. İşte bugün de onlardan bahsetmek istiyorum.

Pek gençken yeni resim sergilerine gitmiye başladım, kübistleri, fütüristleri ve bütün öteki «istleri» hiç kaçırmazdım. Çok geçmeden bu sergileri ziyaret edenlerin iki sınıfa ayrılabilirliğini gördüm. İlk sınıfa girenler file benziyen bir bayanın, dama çıkmış pembe bir atın hem cepheden, hem yandan görünen bir zattın önünde kendilerini tutmıyor, alay ede ede resimleri birbirlerine gösteriyor, kakhaha ile gülüyorlardı. İkinci sınıfa girenler ise pek ciddi

idiler. Tabloların önünde sanatçının dehâsından, derin anlayışından, yaratma kabiliyetinden bahsedip duruyorlardı.

İtiraf edeyim, gençken gülenler daha hoşuma giderdi. İnsan bu dünyaya zevk almak için gelmiştir, bir resim sergisi de insanı hoş bir komedyaya kadar ne diye eğlendirmesin? Ama zaman geçince başka şeyler gözüme çarptı. Gülenler gülmelerinden hoşlanmaz, ciddiler ise ciddilikten zevk alırlardı. Gülenler bol bol güldükten sonra «Bu bir rezalettir! Böyle şey olur mu? Gençler böyle ise vay halimize, zavallı memleketimiz!» derler, öfkeli öfkeli çıkarlardı. Ötekiler ise «Ne sanatkâr! fevkalâde bir sergi; kayın biraderimize söyleyelim de o da gelsin» dedikten sonra memnun memnun evlerine dönerlerdi.

Uzun zaman bu işe şaşıp kaldım. Sonra kendimi bir tahlil ettim. Acaba hangi sınıfa giriyorum diye. Bir de ne göreyim, ikisine de girmiyorum muşuyum! Ciddileri haklı buluyor birtakım şeyler gördüklerine, *izah ettiklerine, nihayet resimden anladıklarına* inanıyordum, ama gene ötekilerle beraber gülüyordum da. Hem önden hem yandan gördüğüm mavi saçlı pembe gözlü zat beni güldürüyor. Ama benim de onun gibi bir cephem bir de yanım vardı. Hem gülüyor hem de bu resmi güzel buluyor, onu seviyordum.

İlk tanıdığım kübisler, fütüristler halimi pek beğenmediler. Yüzümde neşe görünce kızarlar, beni hor görürlerdi. Ama çok şükür işler değişti. Eğlenceli olma razi olan ressam-lar peydah oldu. Onlar için bir tablo, dinî bir âyin veya geometri dâvası değil, bir eğlence, bir bayram yeri, bir orta oyundur. Picasso işte böyledir. Tablolarına bakar, gülerseniz neka-dar memnun olur bir bilerseniz ..

Serbest bir kafanın, usta bir elin hür oyunu bizi eğlendirmez de hangi oyun eğlendirir? Her zamandan fazla neşeye, sevince ihtiyacımız var. Yeni resim kâğıt üzerine bir dans, bir oyun olduğu için onları bize verebiliyor. Ama her büyük oyun gibi bu da ciddi bir oyundur.

Modern resim büyüklüğünden, ciddiliğinden kaybetmiyerek bize neşe verebilir, bizi eğ-lendirebilir. Yeter ki biz bakmasını bilelim.

MUSİKİ ve SİNEMA

Neuyork'ta yayımlanan «Arts and architecture» dergisinde çıkan bir yazıdan özet-lenmiştir.

Şu tenkidciler garip insanlardır, doğrusu. Hiçbir konseri kaçırmazlar, eski olsun yeni olsun her parçanın çalınmasını ilgi ile karşılarlar, bin, en çok iki bin kişinin zevkını yük-selttiği veya bozduğu için bir konseri alkışlarlar veya yererler. Ama hergün bütün dünyada milyonlarca insanın dinlediği, bilmeden de olsa tesiri altında kaldığı film musikisi hakkında bir kelime bile yazmak lüzumunu duymazlar.

Bu ihmal, hafif musiki için bir dereceye kadar izah edilebilir. Bing Grosby'nin son şarkısı bir tenkidciyi alâkadar ermiyebilir, bunu anlarım. Fakat nasıl oluyor da ciddi filmlerin musikisi tenkidcilerin dikkatini çekmiyor. İnsanlığın musiki zevkında bu son seneler zarfında büyük değişiklikler olmuşsa, bunları radyo ile sinemaya atfetmemek mümkün değildir. Sine-mada kulağımız hiç farkında olmadan ciddi ve güzel musikiye alışıyor. Radyolarında «Macar rapsodisini» bile sırtıcı bulup dinlemek istemiyen nice kimseler, sinemada çok daha ciddi parçaları, saatlerce dinlerler. Onlar belki de filmin musikisinin farkında değildirler ama ku-lakları ister istemez terbiye ediliyor, ruhları bu musikiye alışıyor. Musiki tarihinin en büyük terbiye tecrübesi gözlerimizin önünde cereyan ediyor.

Tenkidcilerini neden bundan bahsetmediklerini biliyorum. Film musikisi *müstakil* değildir de ondan. Ah şu sanatların istiklâli; çoktan küflenmiş olan bu mefhumdan ne zaman kurtula-cağız. Şu sözleri iki de bir iştiriz: resim statiktir, mekân içinde yer alır; musiki dinamiktir, zaman içinde gelişir v.s. Bu ayrılışlar belki de bir zamanlar doğru şeylerdi. Fakat şimdi

sinema devrindeyiz. resmin dinamik olduğu, hem mekânda hem zamanda yer aldığı bir devirdeyiz. Teknik ilerleyince bu gibi sentezler daha da çoğalacak, sanatlar arasındaki bağlar daha da sıkışacaktır. Ortaya çıkmış veya çıkacak olan bu yeni sentezlerin bazılarında baş rol bir sanatın, bazılarında da başka sanatın olacaktır. Bunu şimdiden de görmek mümkündür. Meselâ filmlerde esas rol imajlarıdır, musiki de onlara refakat eder; ama Walt Disney'in *Fantasia*'sında durum tam tersine dönmüştür. Esas musikidir, refakat eden de resimdir.

Film musikisinin belki kendi başına bir kıymeti yoktur. Ama kendi başına kıymet olmaması, bir sanat kıymeti olmaması demek değildir. Filmin havasını veren, bu havayı daha da kuvvetlendiren, en değişik ruh hallerini aksettiren, kendisini hissetmeyecek kadar bu ruh halleriye bir olan güzel bir film musikisi yaratmak, herhalde yüzlerce mükemmel örneklerin bulunduğu orta derecede bir concerto veya bir sonatı meydana getirmekten daha kolay değildir.

Fakat güzel bir film musikisinden ne kastediyoruz? Sessiz film zamanında mahalle sinemalarının çalgıcıları gayet kolay bir usul tutturmuşlardı. Artist koştı mu çalgıcılar *presto*'yu başlarlar, bir düello gösterildi mi kılıçlarının şakırtısını taklitederler. Birçok çeşitli filimlerde böyle bir taklitçilik hâlâ görülmektedir. Fakat bunlar günden güne azalmakta her jesti, hattı hareketini «göz dilin» den, «ses dili» ne tercüme etmeye kendisini mecbur hissetmeyen, filmin ruhunu kendi dilinin kaidelerine göre aksettirmeye çalışan bir musiki meydana gelmektedir. Tercüme işinde olduğu gibi burada da harfi harfine tercümenin zamanı geçmiştir. Mühim olan eserin havasını, ruhunu vermektir.

Bir edebi eserin filmi çevrildiği zaman her sahnenin, her sözün filme girmesini istemeyeceğimiz gibi resimden, imajdan musikiye geçtiğimiz zaman da aynı şeyi istememeliyiz. İsteyeceğimiz şey, bir yol benzerliği değil, bir amaç birliğidir. Edebi eser, film, musiki kendi yollarını takibederek insanda aynı intibai yaratmaya çalışmalıdırlar. Bu hudutlar içinde beste-kâr yalnız bir sanat eseri değil, kendisine has bir üslup da yaratabilir.

Şimdiye kadar bu sanat dillerinde «tercüme» işi edebi eser - film - musiki gibi bir sıra takibetmiştir. Fakat birgün belki de aksi istikamete bir sıra meydana gelecektir. Walt Disney'in *Fantasia*'sı bunun ilk müjdecisi değil midir?

Sıra ne olursa olsun, artık Wagner'in yaratmak istediği o «Gesamtkunstwerke» lerin, bütün sanatları bir arada birleştiren o eserlerin devri başlamıştır. Sinema sayesinde bu hayal artık hayal olmaktan çıkmış, gerçekleşme yolunu tutmuştur.

Erol GÜNEY

TÜSTAV

ŞİİR ÖZEL SAYISI

Tercüme dergisinin önümüzdeki 34-35 inci sayılarını bir araya getirerek türlü dillerde yazılmış seçme şiirlerin manzum tercümelerine ayırdık. Okuyucularımız bu özel sayıda büyük batı şair ve yazarlarının şiir sanatı üzerindeki düşüncelerini belirten seçme yazıların tercümelerini de bulacaklardır.

FRANSIZ KLASIKLERI

H. DE BALZAC BEAUMARCHAIS CONDORCET	Sabiha Omay Yaşar Nabi Nayır İlhan Ertuğ Oğuz Peltek	TRİSTAN'LA İSEUT ALBAY CHABERT SEVİLLA BERBERİ İNSAN ZEKÂSININ İLERLE- MELERİ ÜZERİNDE TARİHİ BİR TABLO TASLAĞI I DEĞİRMENİMDEN MEKTUP- LAR
ALPHONSE DAUDET	Sabri Esar Siyavuşgil	
BERNARDİN DE SAINT- PIERRE	Ali Kâmi Akyüz	PAUL İLE VIRGINIE
DESCARTES	Mehmet Karasan	METOT ÜZERİNE KONUŞMA
ME DE LA FAYETTE	Yusuf Tavat	PRENSES DE CLÈVES
CHODERLOS DE LACLOS	Nurullah Ataç	TEHLİKELİ ALÂKALAR
A. DE LAMARTINE	Zeynep Menemenci	GRAZIELLA
X. DE MAISTRE	Sitare Sevin	ODAMDA SEYAHAT
PROSPER MÉRİMÉE	Yaşar Nabi Nayır	COLOMBA
PROSPER MÉRİMÉE	Yaşar Nabi Nayır	ÂRAFTAKİ RUHLAR - İLLE VENUS'Ü
PROSPER MÉRİMÉE	Sabiha Yağızlar	FIRSAT
PROSPER MÉRİMÉE	Sabiha Yağızlar	INES MENDO
MOLİÈRE	Behiç Enver Koryak	ŞAŞKIN
MOLİÈRE	Güzin Dikel - Nevin Korel	KÜSKÜN AŞIKLAR
MOLİÈRE	Vahdi Hatay	KOCALAR MEKTEBİ
MOLİÈRE	Sabahattin Eyüboğlu	KADINLAR MEKTEBİNİN TENKİDİ
MOLİÈRE	Orhan Veli Kanık - Arza Erhat	VERSAILLES TULÜATI
MOLİÈRE	Afif Obay	ZORLA EVLENME
MOLİÈRE	Orhan Veli Kanık	TARTUFFE
MOLİÈRE	Orhan Veli Kanık	SİCİLYALI YAHUT RESİMLİ MUHABBET
MOLİÈRE	Orhan Veli Kanık	SCAPIN'IN DOLAPLARI
MOLİÈRE	Ali Süha Delibaşı	BİLGİÇ KADINLAR
A. DE MUSSET	Orhan Veli Kanık	BARBERINE
A. DE MUSSET	İlhan Ertuğ	BİR HEVES
A. DE MUSSET	İzzet Melih Devrim	FANTASIO
A. DE MUSSET	İzzet Melih Devrim	LORENZACCIO
A. DE MUSSET	Yaşar Nabi Nayır	CARMOSINE - LOUISON
A. DE MUSSET	Yaşar Nabi Nayır	BETTINE - UMMADIK TAŞ BAŞ YARAR
A. DE MUSSET	Yaşar Nabi Nayır	BİR ZAMANE ÇOCUĞUNUN İTİRAFLARI
J.-J. ROUSSEAU	Hamdi Varoğlu	JULİE <i>yabut</i> YENİ HÉLOÏSE II
J.-J. ROUSSEAU	Reşat Nuri Darago	YALNIZ GEZERİN HAYAL- LERİ
STENDHAL	Hamdi Varoğlu	İTALYA HİKÂYELERİ
VOLTAIRE	Lütfi Ay	FELSEFE SÖZLÜĞÜ II.

VOLTAIRE
ZOLA

Fehmi Baldaş
Hamdi Varoğlu

CANDIDE
BİR AŞK SAYFASI I.

İNGİLİZ KLASİKLERİ

W. SHAKESPEARE
W. SHAKESPEARE
W. SHAKESPEARE

Halkun Derin
Avni Givda
Nuredain Sevin

FIRTINA
VERONA'LI İKİ CENTİLMEN
BİR YAZ DÖNÜMÜ GECESİ
RÜYASI

W. SHAKESPEARE
W. SHAKESPEARE
W. SHAKESPEARE
W. SHAKESPEARE
R. L. STEVENSON
SWİFT

Orhan Burian
Orhan Burian
Hâmit Dereli
Saffet Korkut
Zanife Lâçinler
İrfan Şahinbaş

HAMLET
ATINALI TİMON
KURU GÜRÜLTÜ
ANTONIUS İLE KLEOPATRA
Dr. JEKYLI İLE Mr. HYDE
GULLİVER'İN SEYAHATLERİ II

İSKANDINAV KLASİKLERİ

H. IBSEN
H. IBSEN

Şaziye Berin Kurt
Şaziye Berin Kurt

HEDDA GABLER
YABAN ÖRDEĞİ

İTALYAN KLASİKLERİ

GOLDONİ
GOLDONİ
GOLDONİ

Tarık Levendoğlu
Ekrem Sungar
Ekrem Sungar

YALANCI
KAHVEHANE
ANTİKACININ AİLESİ

MACAR KLASİKLERİ

K. MİKES

Sadrettin Karatay

TÜRKİYE MEKTUPLARI I.

RUS KLASİKLERİ

D. İ. FONVİZİN
A. S. PUŞKİN
A. S. PUŞKİN
GOGOL
LERMONTOV
TURGENYEV
TURGENYEV
DOSTOYEVSKİ

Nihal Yalaza Taluy
S. Ali - Erol Güneç
Hasan Âli Ediz
Erol Güneç-Melih Cevdet Anday
Servet Lunel
Erol Güneç - Oktay Rifat
Erol Güneç - Oktay Rifat
D. Sorakın - S. Aytekin

ANASININ KUZUSU
YÜZBAŞININ KIZI
MAÇA KIZI
MÜFETTİŞ
ZAMANIMIZIN KAHRAMANI
İLK AŞK
KLARA MİLİÇ
BAŞKASININ KARISI -
NAMUSLU HIRSIZ

ANTON ÇEHOV
ANTON ÇEHOV
ANTON ÇEHOV
ANTON ÇEHOV
L. TOLSTOY

Nihal Yalaza Taluy-Kemal Kaya
Gaffar Güneç
Hasan Âli Ediz
Erol Güneç - Şahap İlter
Zeki Baştımar

MARTİ
VANYA DAYI
ÜÇ KIZKARDEŞ
VIŞNE BAHÇESİ
HARB VE SULH I**

MODERN TİYATRO SERİSİ

J. M. BARRIE
JOHN GALSWORTHY
JOHN GALSWORTHY
GEORG KAISER
M. MAETERLINCK
SOMERSET MAUGHAM
A. SCHNITZLER
JULES RENARD
J. M. SYNGE

Orhan Burian
Adnan Balkış
Saffet Korkut
Kemal Kaya
Turgut S. Erem
Ferhunde Gökyay
Kemal Kaya
S. Eyüboğlu - Bedrettin Tuncel
Saffet Korkut

KABAHAT KENDİMİZDE
ADALET
SADAKAT BAĞLARI
BİR GÜN İÇİNDE
PELLÉAS VE MELISANDE
EKMEK ELDEN
GÖNÜL EĞLENCESİ
HOROZİBİĞİ
BABAYİĞİT